

دوماہی
شیرازہ
پہاڑی

شیرازہ

PAHARI

Bi-Monthly
SHEERAZA

Volume: 45 * Issue: 2 * Year: 2023

جون/جولائی ۲۰۲۳ء

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجز

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجز

Published by:

Jammu & Kashmir
Academy of Art, Culture and Languages

شیرازہ

دوماہی

(پہاڑی)

جلد: ۴۵ شماره: ۲ جون/ جولائی ۲۰۲۳ء

نگراں: بھارت سنگھ منہاس
(کے اے ایس)

مدیر اعلیٰ: ڈاکٹر مرزا فاروق انوار

مدیر: محمد ایوب میر

معاون: عبدالواحد منہاس

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ ٹیکنالوجی

ناشر:

سیکرٹری جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لٹریچر - لالمنڈی سرینگر
کمپوزنگ: عبدالواحد منہاس / امتیاز احمد خان / بشیر احمد نجار
چھاپ خانہ: جموں و کشمیر گورنمنٹ پریس - سرینگر
تعداد: 300
سرورق: بشیر احمد بصیر
قیمت: 100 روپے
پبلی کیشن آفیسر: شازیہ بشیر
پبلی کیشن معاونین: شبیر احمد میر / طاہر سلطان

نوٹ:

اس شمارے پنج شامل مقالیاں تہ دیگر مشمولات
پنج طاہر کیتی گئی آراء نال ادارے ناکل یا جزو اتفاق
ضروری نیہہ..... (ادارہ)

رابطہ انہاں موبائل نمبراں اُپر کرو:

9596929801, 9469249766, 7006613674

چھٹی اس پتے تہ لکھو:

چیف ایڈیٹر

(پہاڑی)

جموں اینڈ کشمیر

اکیڈمی آف آرٹ، کلچر

اینڈ لٹریچر

لالمنڈی سرینگر

ورقہ ورقہ

5	ایڈیٹر	پہلی گل ✱
		مقالے :
7	خوش دیوتی	کرناہ تہ دراوہ: اک مطالعہ ✱
17	عبدالرشید قریشی	پہاڑی لوک گیت ”قینچی“ واپس منظر ✱
36	ڈاکٹر عبدالحق نعیمی	سید علی بن عثمان ہجویری: اک تعارف ✱
47	مختار احمد	پہاڑی افسانہ: اک موضوعاتی جائزہ ✱
		افسانے:
54	پرویز مانوس	رنگ ✱
61	رتن سنگھ کنول	اُجڑے پلاں دیاں کھیتیاں ✱
68	شبیر احمد خان شمس	جُٹھا سماج ✱
71	سید جاوید حقانی	جتے منہہ اُنتیاں گلاں ✱
76	حاجی محمد یونس	کہیتی ✱
79	معظم شبیر	جالن جالیا ✱
83-91		نعتاں:
		محمد عظیم خان۔ محمد سرور ریحان۔ میر غلام حیدر ندیم۔ عبدالواحد منہاس۔ عقیل عباسی۔ نذیر دلجانی

رشید قمر۔ نثار راہی۔ خورشید کرمانی۔ شیخ ظہور۔ امتیاز نسیم ہاشمی۔ معراج راہی۔
 ڈاکٹر لیاقت نیر۔ عبدالمجید حسرت۔ انعام الحق بگل۔ مشکور احمد شاد۔ محمد بشیر خاکی۔
 سید وقار دانش۔ رابعہ کوثر۔ دانش اشفاق ترک۔ سکائے اتخجل۔ ممتاز احمد چودھری۔
 صیام خان۔ ارسلان طارق مخلص۔ میر عابد حسین۔ غلام رسول خان۔ حاجی نذیر حسین بھٹی۔
 محمد رشید عالم۔ سیدہ ساجدہ بانو۔ میر خوشحال فیضی۔ محمود ریاض زخمی۔ ارشاد کمال۔
 سید علی اصغر کاظمی۔ جوتی کماری۔ سید سلیم علی بخاری۔ مقصود نقشبند صائم۔ شکیل اعوان ساگر۔
 لیاقت حسین لیاقت۔ نظام الدین۔ خواجہ پرویز دلبر

نظماں تہ گیتاں :

135	ظہور احمد رضی	برہیا آئی
137	نذیر حسین انس	واحد لاشریک
138	افتخار احمد قریشی	ثقافت
139	محمد خورشید منور	دعا
140	شمینہ سحر مرزا	گیت
142	سلمیٰ کاظمی شمع	گیت
143	محمد یقین فانی	سی حرفی
151	عبدالرشید لون غمگین	کوڑی گھنٹ (ڈرامہ)

پہلی گل

پہاڑی شیرازہ دا دوا شمارہ تسدیاں ہتھاں بچ ہے تہ اسیں اپنی جانی پھنڈ پھنڈ
بہیدے ہاں، کیاں جے ایہہ شیرازہ پہاڑی زبان وادب دا واحد مستند ترجمان ہے۔ اسدا
کاج رچیندیاں آساں کو بالا بالا تلے ٹھنڈ پیندی ہے۔ ایہنی اُمید اسیں اپنے سارے
لکھاری حضرات ہور بالخصوص قارئین کرام تھیں وی رکھدے ہاں۔ اپنی ماء بولی ہور
اسدے ادب واسطے نکلی جی کوشش تھیں کہن کے کوئی معرکہ سر کرنے توڑیں آساں
ساریاں کو جنون نال تخلیقی کم کو سرے لینا تاں فر وی ماؤ دی بتری تنہاراں داصلہ نہ چکا
سکدے مگر تھوڑا بچ حق حلال کر سکدے ہاں۔

الغرض ادب کو باہد ادینا ہووے یا زبان دی ترقی مطلوب ہووے، گجھ چیزاں داہر
تہیان دینا اسدے ادیبیاں تہ لکھاری حضرات ہور قارئین کرام دواں ہی بلاں دا فرض
ہے۔ ادیب دورانِ تخلیق اپنے تخلیقی مواد کو اک اعلیٰ معیار دینا بچ پہل کرے۔ اخلاقی
قدراں ہور اک خوبصورت سماج دی تعمیر کو ذہن بچ رکھ کے نثری و منظوم مواد قارئین تکر
پچائے دی سعی کرے۔ بالکل اسی طراں قارئین کرام تے وی گجھ چیزاں لازم بن
جلدیاں ہین، جداوہ ادب کو برائے ادب پڑھدا ہے۔ قارئین دا ایہہ عمل اپنی ماء بولی ہور
اپنے ادب کو معیار بخشنے واسطے اہم رول ادا کر سکدا ہے۔ بہتر ایہہ ہے جے شیرازہ یا
استاد دے مطالعہ دے دوران قارئین کو شیرازہ بچ موجود مواد تے تنقید مگر برائے تعمیر دا
خیال رکھنا چاہی دا ہے۔ پہاویں جے ایہہ تنقید مجلسِ ادارت دی ہووے یا فر تعمیر تنقید
نثری ادب یا منظوم ادب دی ہووے یا شعری رجحان یا موجودہ ٹرینڈ بارے ہووے۔ اوہ

ضرور لکھاری تکراری پچھائی جُلے۔ نویں نسل جیہڑی اعلیٰ تعلیم دے حصول بچ سرگرداں ہے؛ دا اولین فرض ہے جے اوہ ماء بولی نال جُوے۔ اُنہاں تے ایہہ ذمہ داری اس واسطے وی عائد ہوندی ہے جے اوہ قوم دے معمار ہین۔ اپنا والے کل دے ذمہ دار ہو رو روشن ستارے ہین۔ اک تعلیم یافتہ انسان ہی بہتر تہ سوہنے معاشرے دار ہبر ہوندا ہے۔ لہذا پہاڑی زبان و ادب کو معیار دی معراج تے پچھا کے ہی اک معیاری ہو رہند یب یافتہ قوم دی اُمید کیتی جُل سکدی ہے۔ آؤ اسیں سارے لکھاری، شعراء، افسانہ نگار، نثر نگار تہ قارئین جنہاں بچ اسدے اعلیٰ تعلیم یافتہ نوجوان وی ہین، عہد کراں جے اپنے بزرگاں دے اس لسانی، ادبی تہ ثقافتی مشن کو اگے ٹورے واسطے لک بھن کے تیار ہو جلاں، تاں ہی نویں نسل اَساں کو چنگی طراں یاد کرسی، خدا نخواستہ اُتھوں اگے اگر فر اَساں تھیں غلطیاں سرزد ہوئیاں تہ بعید نیہہ جے اسدیاں اولاداں اسدیاں قبراں کٹن۔ اس غلطی تھیں بچنے واسطے اَساں کو اپنے اُردے پردے تہ ہانی قوماں ہو زباناں دے بولنے والیاں دیاں مختاں ہو رکاوشاں داہر نظر مارنی پیسی۔ اُتھوں اسیں شاید اپنے آپ کو بچ چکھا تہ نیواں دکھساں۔ ایہہ وقت جاگنے دا ہے۔ پنجتالی سال پہلاں وی اَساں کو بزرگاں جگالیا آسا، پراسیں اپنے مُنہواں تے نیستی دی چادر کھن کے بے فکر ہو رہیاں۔

بہر حال تُساں نال کجھ گلاں سانجھیاں کر کے کجھ اک نمار ہولا ہو یا۔ سارا نمار دُ رُس ویلے ہوسی جد اَساں ساریاں سُن زبان و ادب واسطے انہاں مخلصانہ کوششاں کو جاری رکھیا۔ اس شمارے بچ نثری تہ منظوم حصہ حسب دستور شامل ہے۔ تُسدی رائے دے اڈیکوان ہاں۔

محمد ایوب میر

ایڈیٹر (پہاڑی)

سرینگر

۳ جولائی ۲۰۲۳ء

کرناہ تہ درازا وہ: اک مطالعہ

کرناہ ہک خوبصورت پہاڑی علاقہ ہے چارے پاسے اُچیاں اُچیاں مالیاں تہ شنگراں ، برفانی پگال آلیاں چوٹیاں ، جنگلاں آلا سوجھ سلکھنا ۔ ہر پاسے قدرت پھلکاری تہ نیلوکائی ۔ بڈھاں اندر مکاں تنہائیاں نیاں لڑیاں کئیوں ، کھلاڑے تہ رونق میلے ہوکاں بہرکاں اندر پھید بکریاں نے کھلے تہ اجڑ تہ بیل باجیاں کھانے بجلی بجانے ماہلی تہ آجڑی ۔ پہاڑاں نیاں چھاتیاں ورکھنڈے پھٹے نے کھر کوٹھے دُپریاں تہ پکے مکان باولیاں نے ناڑیاں ور بنگاں نی چھکار ۔ تلوار بازی گتکے ، بنی تہ بگدر نے شوقین تہ شاہ زور تہ شاہ دل بہوں رعب داب آلے پہاڑی لوک ۔ درجہ فہرست قبائل نیاں بستیاں تہ کشمیری بسنیک رلی ملی کرناہ کی رنگ برنگے موسمی حالات ہاروں رنگ برنگی تہذیبی تہ ثقافتی پہچان عطا کرنے ہین ۔ اہچی تہذیب جیہڑی کشمیر نے صوفیانہ عکس رکھنی ہے جتھے ہک دو جے کی عزت کرنا ۔ میل ملاپ سنگ رہنا بہنا خلوص تہ محبتاں نے جذبیاں سنگ سچی سنوری نی ہے ۔ کرناہ ضلع کپواڑہ نی ہک تحصیل اے ۔ جیہڑی 48 گرانواں تہ 32 پنچایتاں ہور ترے بلاکاں یعنی بلاک ٹیٹوال ، ٹنگڈارتہ گہراہ ور مشتمل اے ، اس نا صدر مقام ٹنگڈارا اے جتھے سب ڈویژنل آفس تہ تحصیلدار ہور سب ڈویژنل مجسٹریٹ نے دفتر لگنے ہین ۔ اس تحصیل نی آبادی تقریباً 70 ہزار افراد ور مشتمل ہے ۔ 1947ء نے رولے تھیں پہلوں کرناہ کی مظفر آبادوزات نی سب تھیں بڑی تحصیل نا درجہ حاصل ہونا ساتہ اسکی

علاقہ پہاڑنا حصہ منیا جانا سا۔ اُس ویلے مظفر آباد ضلع تیرے تحصیلوں اور پھیلیا ناسا، تحصیل مظفر آباد، اوڑی تہ کرناہ۔ اُس زمانے بچ کرناہ نے قصبہ ٹیٹوال کی اہم درجہ حاصل سا جیہڑا ویلی شاہرہ کی چھوڑی ہک نزدیکی پیداں شاہرہ راولپنڈی تہ ٹیٹوال نے بشکار قائم سی جیہڑی سری نگر کی راولپنڈی سنگ جوڑنی سی تہ ٹیٹوال اہم تجارتی منڈی منی جانی سی جتوں موٹھی نی دال۔ کھوڑ، میٹر کبے تہ مکھن تہ پھید بکریاں نیاں کھلاں تہ اُن وغیرہ راولپنڈی پہنچیاں جانیاں سن تہ اُس پاسوں لون، چاء، نسوار تہ گڑھ اشنا سا جیہڑا ٹیٹوال نی منڈی نے آرٹی سارے علاقے بچ پہنچنے سن تہ 1947ء بچ، مظفر آبادنا علاقہ دو حصوں بچ بندھیا گیا۔ تحصیل مظفر آباد تقریباً ادھی تحصیل اوڑی تہ پونی تحصیل کرنا۔ کنٹرول نے اُس پار رہی گیاں جدکہ اوڑی تہ کرناہ نے جیہڑے علاقے اس پاسے رہے اُنہاں کی اگے چلی تحصیلوں نا درجہ حاصل ہويا۔ اوڑی ضلع بارہمولہ نا حصہ بنی جدکہ کرناہ ضلع کپواڑہ نی تحصیل بنی و تحصیل کرناہ نے دریائے نیلم نے اُس پار نے اہم علاقے دراوہ شارد، چلیانہ تہ وادی لیپا اُس پار رہی گئے سن۔ ادھر ٹیٹوال نا قصبہ عین سرحد و آئی گیا۔ تجارتی سلسلے ختم ہوئی گئے۔ ہندو آرٹی تہ شاہ مسلمان دکاندار کھنڈ پھٹی گئے تہ ایہہ قصبہ کھیر و کھیر ہوئی گیا۔ لوکاں نے اکھڑنے نال ٹیٹوال قصبے نی اٹ اٹ سگوں اکھڑنی رہی تہ بلیں بلیں ایہہ قصبہ ویران ہونا گیا۔

وادی کرناہ نے بشکار جدوں نیلم دریا نے کنٹرول لائین نی شکل اختیار کیتی تاں لوک سکے جنیدیاں کولوں وی نکھڑی گئے تہ ہک عرصے توڑیں ارار پار نے بسنیک ہک دو بے نی نوہار تکنے آستہ تڑفنے چھڑکنے رہے۔ پہاڑوں کرناہ تہ نیلم نے اُس پار نے علاقے آمنے سامنے ہن تہ لوک باہندے باچھڑ ہک دوئے دارر تکی سکے سن وار ملی بیہہ سن سکے۔

26 نومبر 2003ء نا تہیاڑا آر پار بٹے کچھڑے نے لوکاں تہ سرحد نے نیڑے

آلے بسنیکاں آستے ہک وڈا دن بنی سامنے آیا جدوں ہندوستان تہ پاکستان دواں

ملاں نے حکمراناں پہلا اعتماد سازی ناقدم چایا تہ کنٹرول لائین ورفائیر بندی نافذ کری جتھے سرحد نے لوکاں رمان دتا اُتھے حالات بچ بہتری نے آثاروی بنی گئے ہین۔

ورفائیر بندی تھیں کرناہ نے لوک اتنے خوش ہوئے کہ کنٹرول لائین فائیر بندی آلے تہنیاڑے ہی لوکاں نیلم نے ارار پار کھلی ہمیں دو بے سنگ سلام کلام شروع کردتی سی۔ فائیر بندی نے ترے تہنیاڑے بعد 29 نومبر عیدنا تہنیاڑا سا اس تہنیاڑے ارار پار لوکاں کی ہک دو بے کی ملنے آستہ تاہنگ تہ تڑفاٹ کی تکتے ہوئے دُواں ملاں نی فوج نے نرم دلی ناں ثبوت دتا تہ دریا نے رار پار کھلی سلام کلام کرنے نی اجارت دیہی دتی۔ فر سینکڑیاں نی تعداد بچ لوکاں ٹیٹوال ٹرنا شروع کیتا نیلم نے ارار پار کھلی لوک ہک دو بے کی واجاں ماری ماری تہ بٹے مچھڑے نے خاندان ہکس دو بے سنگ گل بات کری، حال چال پکھنے تہ عید مبارک دین لگے۔ ایہہ اتھی شروعات سی جیہڑی اگے چلی کنٹرول لائین ورسے کھولنے تہ عوام کی ہکس دو بے سنگ ملنے گھلنے نامو جب بنی۔ فر 18 اکتوبر 2005 نے زلرے مگروں دُواں ملاں سرحد وریج رستے گھولے جہاں بچوں ٹیٹوال چلیا نہ آلا رستہ وی شامل اے۔ جتھے پاکستان زیر انتظام کشمیر تہ اساہڑی جموں و کشمیر نی نیلم دریا وریج تعمیر کیتا تہ لوکاں نی آؤ جائی لگی تہ فر ہک عرصے توڑیں پل نے ارار پار سینکڑے لوک اپنے سکے چہتیاں کی پارٹورنے تہ پاروں اشنے آلے مزماناں نا استقبال کرنے واسطے کھٹھے ہونے، بریاں کھانے خوشیاں سنگ گچ ہونے تہ ہک میلے آلی شکل اختیار کری لینے سن۔ ایہہ سلسلہ اج وی جاری ہے پہانویں موجودہ حالات کری لوک ارار پار جانے تھیں کتران لگے ہین۔

۱۔ (نوٹ) شاید ایہہ مضمون خاصا پہلاں لکھیا گیا ہے پراج جدوں اسیں اس مضمون کو شامل شیرازہ کر رہے ہاں

تہ مذکورہ بالا بچ رستے جیہڑے دُواں کشمیراں کولان واسطے کھولے گئے سن اج بند پئے ہین۔ (ادارہ)

کرناہ.....وجہ تسمیہ

راجہ شاہد علی شجاعت اپنے مضمون ”وادی کرناہ“ جیہڑا رسالہ شمس بڑی بیچ چھپیا سا لکھنے ہین کہ وادی کرناہ نی تاریخ نے ڈانڈے مہا بھارت سنگ جائی ملنے ہین تہ اس علاقے کی راجہ کرن نے آباد کیتا سا تہ اپنے ناں ور علاقے ناں کرناہ رکھیا سا۔ پاکستان زیر انتظام کشمیر نے منے پڑ منے نے ادیب ڈاکٹر صابر آفاقی اپنی کتاب مظفر آباد بیچ لکھنے ہین کہ کرناہ بیچ کرشن مہاراج وی آئے سن جنہاں نے ناں وردریا ناں کیشن گنگا رکھیا گیا سا۔ علاقہ کرناہ بیچ کرن نے ناں ور کرانو پہاڑ فرکیاں ٹاپ تھیں اگے وادی کرن وی موجود سن تہ کرانو پہاڑ ور راجہ کرن نے محل لڑیاں نے آثار لکھنے ہین جنہاں کہ راجہ کرن نیاں دھیریاں آکھیا جانا ہے ور عقل نیہہ منٹی کہ مہا بھارت آلا راجہ کرن اتھے آیا سا۔ کیاں جے مہا بھارت مگروں کشمیر ور پانڈواں کنیں سو سال توڑیں حکومت کیتی سی ہوئی سکنا ہے کہ اسے خاندان نے کسے راجے ناں کرناہ ہوئے جس اتھے حکومت کیتی ہوئے وراہہ گل وی پکی اے کہ پڑانے زمانے اندر کرناہ کی بڑی اہمیت حاصل سی۔ مہا بھارت مگروں کئی ہزار سال بعد اتھے کشمیر ہاروں کرناہ بیچ وی بدھ مت نے پیروکار رہے تہ BC273 بیچ راجہ اشوک نے زمانے بیچ سارے پہاڑی علاقے بیچ بدھ مت کی پھیلا نے آستہ اتھے ہک یونیورسٹی وی قائم کیتی سی جس کی شارده یونیورسٹی ناں دتا گیا سا۔ ایہہ یونیورسٹی ناگپربت نی چھو لی بیچ آباد علاقہ دراوہ اندر دریائے نیلم تہ دریائے مدھوتی نے جوڑور قائم ہوئی سی۔ یاد رہوے کہ مقامی روایتاں موجب دراوہ ناں ارجن پانڈو نے گرو دراوہ نے ناں ور پیا سا۔ اس یونیورسٹی بیچ بدھ مت کی فروغ دینے آستہ BC141 بیچ چوتھی بدھ کانفرنس وی لگی سی جس بیچ شرکت آستہ شہنشاہ کشک وی آئے سن وراٹھویں صدی عیسوی توڑیں چکنے چکنے اس علاقے بیچوں بدھ مت نے تمبو اکھڑی گئے تہ ہندو

تہرم نے لوک مُڑ آباد ہوئے۔ جہاں شاردا یونیورسٹی آلی جائی شاردا دیوی ناس بہوں وڈا مندر تعمیر کیتا۔ البیرونی 1036ء بچ کشمیر آئے سن اوہ کتاب الہند بچ لکھنے سن کہ شاردا مندر نے اندر بہوں وڈی مورتی اے جتھے یاتریاں نامیلہ لگار ہنا ہے۔ جد کہ ابوالفصیل ہوراں آئین اکبری اندر درج کیتا کہ شاردا دیوی نی مورتی ہر مہینے شکل پکش بچ حرکت بچ آونی تہ موجزے دہسنی اے، ادھر سلطان زین العابدین نے درباری تاریخ دان جو ناراج اپنی راج ترنگنی بچ لکھنے ہین کہ 1422ء بچ سلطان زین العابدین ہوراں شاردا نے درشن کرنے نافصلہ کیتا تہ یاتریاں نے سنگ شاردا بچے۔ جدوں اوہ مندر نے اندر داخل ہوئے تاں اُتھوں نے پنڈت سلطان نال بے رُخی سنگ پیش آئے تہ اُنہاں ناسوا گت نہ کیتا۔ سلطان اتنے ناراض ہوئے کہ اُنہاں رات مندر نے اندر رہنے نافصلہ کری لیاور اُنہاں کی شاردا نے مجسمے نے موجزے نہ دے تہ شاردا دیوی نے اپنے آپ کی تر وڈی ٹوٹا ٹوٹا کری چھوڑیا۔

مہاراجہ گلاب سنگھ نے دور بچ شاردا مندر نی دوبارہ مرمت ہوئی۔ سام سمہال آستے پنڈت پھچے گئے تہ نال ہی قلعہ تعمیر کری مندر نی حفاظت نا انتظام کیتا تہ فریاترانا سلسلہ شروع ہو یا جتھے راولپنڈی تہ وادی کشمیر نے یاتری اشنے ہونے سن۔ 47 نے رولے اندر ایہہ علاقہ پار رہی گیا تہ شاردا نامندر اُجڑی گیا۔ ور 2007ء بچ پاکستان نے صدر پرویز مشرف ہوراں شاردا مندر نی بحالی تہ یاتریاں نی سہولت قائم کرنے آستہ دس کروڑ روپے منظور کیتے تاں جے کشمیری پنڈتاں نی یاترا شروع کیتی جائے تہ صدر مشرف مگروں ایہہ سلسلہ بہوں اُگے نہ بدھیا۔ اس ویلے پاکستان زیر انتظام کشمیر بچ ڈاکٹر محسن شکیل تہ ڈاکٹر غلام اظہر شاردا وڈو ہنگلی تحقیق بچ لگے نے سن تہ شاردا کی کشمیر نی تاریخ نا اہم ثقافتی مرکز دہسنے سن۔

وادی کرناہ ناتاریخی پس منظر

وادی کرناہ ورہنوں عرصے توڑیں بمبہ خاندان نی حکومت رہئی جیہڑے مظفر آباد نے پہلے بمبہ راجہ مظفر خان نی نسل بچوں سن۔ انہاں پہاڑی راجیاں تہ سلطاناں نی راج دھانی کرانو پہاڑ نے دامن بچ واقع قصبہ گبراہونی سی جدکہ انہاں نے علاقے نی سرحد ہک پاسے دراوہ تہ شاردا توڑیں پھیلی نی سی۔ جنوب بچ لیا تو ت مارگی توڑیں تہ مشرق بچ شمس بری پہاڑ تھیں ٹیٹوال توڑیں انہاں نی حد تہ سرحد ہونی سی۔

تاریخ جموں کشمیر نے مصنف مولوی حشمت اللہ موجب 1790ء بچ مظفر آباد جموں و کشمیر و سلطان محمود خان نی حکومت سی جیہڑے اسے سال فوت ہوئے۔ انہاں نے کال مگر و سلطان نے پتراں مظفر آباد کی آپس بچ بندھی لیا۔ اس تقسیم بچ وادی کرناہ سلطان محمود خان نے دوئے پتر ناصر علی خان نے حصے آئی۔

انہاں کرانوں پہاڑ نے دامن بچ محل تہ دُپریاں تعمیر کرایاں تہ رمان داری سنگ عہد پورا کیتا، ناصر علی مگر انہاں نے صاحب زادے معراج الدین تہ پوترے منصور علی خان کرناہ نے سلطان ہوئے تہ فر شیر احمد خان اتھوں ناسلطان بنیا۔ شیر احمد خان بڑا دلیر بانکہ سچھلا تہ بلند بخت سا جس اپنے علاقے تہ ملک نے تحفظ آستہ عرصے توڑیں جنگ کیتی تہ اُس نیاں تمہاں سرینگر توڑیں پیاں، ایساں ایہہ دُور سا جدوں 1819ء بچ مہاراجہ رنجیت سنگھ ہوراں کشمیر فتح کیتی سی و شیر احمد خان نے مہاراجے نیاں فوجاں سنگ ہتھ ملانے نی جائی ہتھ دہسنے شروع کری دتے۔ اپنی فوج تیار کیتی تہ تلوار لئی اپنے علاقے کی حفاظت و نکل آئے۔ اُدھر مظفر آباد۔ گہوڑی کٹھانی تہ اُوڑی نے کھکھے تہ بمبے راجے وی میدان بچ آئی گئے۔ اس آستہ 1821 بچ پنجاب دربار نے ہری سنگھ نلوے کی کشمیر نا ناظم بنائی پھچیا تانجے اُس بغاوت کی دبایا جائی سکے و راس و یلے پہاڑیاں کی آپس بچ اتفاق نیہہ سا۔ اوہ

ہک دو جے کولوں خارکھانے سن - C.E.Bats The Gazzitter of kashmir فتح لکھنے سن ہری سنگھ نلوے پہاڑیاں نے ایہہ سارے علاقے فتح کری بگار لادتی تہ اتھے قلعے تعمیر کرائے تہ فوجاں متعین کیتیاں۔ اسراں نا ہک قلعہ کرناہ اندروی تعمیر ہو یا جیہڑا ٹنگڈار نے جنوب دار واقع سا قلعے ور ہک خوبصورت گنبد وی ہونا سا، جتھے 100 پنجابی سپاہی رہنے سن تہ قلعے نا پہلا قلعہ دار سردار جودھ سنگھ بنیا ور سلطان شیر احمد خان ہوریں پنجابی فوجاں کی اپنے علاقے قدم نہ جمین دتا۔ اوہ اپنی فوج لئی جودھ سنگھ نے مقابلے آئی گیا جودھ سنگھ جدوں پہاڑی فوجیاں نا جوش تہ شیر احمد خان نی دلیری ڈٹھی تاں تہ اوہ قلعے بچوں باہر آئی گیا ور اُس ویلے شیر احمد خان ہوراں جودھ سنگھ نی فوج ور حملہ کری نسا ئی دتا تہ قلعے کی اگ لادتی تہ فر شیر احمد خان ہوراں گبرانچ اپنی گدی قائم کیتی جتھے انہاں نا زکا پہرا موز دین وی قیام کرنا سا۔ دُواں پہرا نواں بشکار جاگیر نے معاملے ور رنجش تہ خفگی جاری سی۔ فر موز دین خالصہ فوج سنگ جائی رلیا تہ پنجابی فوج موز دین نی مدد سنگ مُر قلعے ور قابض ہوئی گئے تہ قلعے نی مرمت کری رہن لگے تہ شیر احمد خان ہوراں کی گبر اتھیں پاسے ہونا پیا۔

لازنس نی کتاب The valley of kashmir مۇجب 1847ء فتح جدوں لاہور دربار داروں شیخ غلام محی الدین کشمیر نا ناظم سا۔ تاں انہاں مظفر آباد نے سلطان زبردست خان کی گرفتار کری لیا۔ جس کہڑی مظفر آباد، اوڑھی تہ کرناہ اندر زبردست بغاوت ہوئی کرناہ نے سلاط، شیر احمد خان ہوراں کھکھے راجیاں سنگ رلی کے پنجابی فوج ور پہلا حملہ کٹھائی ور کیتا تہ ہزاراں پنجابی فوجی مارے گئے تہ باقی سرینگر آئی گئے۔ شیر احمد خان ہوراں پنجابی فوج نا چکھا کیتا تہ کہوڑی تہ کرناہ اندر واٹھ ہزار نو جواناں نی فوج سنگ سرینگر دار بدھیاتہ شہر نے علاقے قتل ہال پنج ڈیرے لائی لے تہ صوبیدار غلام

محمی الدین کی آکھیا کہ یا تہ مظفر آباد نے سلطان زبردست خان کی رہا کر یا فر مقابلے ورا آئی جائے۔ غلام محی الدین نا پتر امام الدین 12 ہزار پنجابی موجی کہن مقابلے ورا آیا ورا اُس کی کامیابی نہ لہھی۔ اُدھر برف شروع ہوئی گئی تہ اہجاں جرنیل واپس پنجاب جانے نی منگ کرنے لگے۔ اس موقع ورا راجوری نے راجہ رحم اللہ نے پتر مرزا فقرا اللہ شیخ غلام محی الدین کی ڈرائی سمجھائی سلطان زبردست خان رہا کرائی دتا تہ شیر احمد خان کی سمجھائی سمجھائی مہم ختم کرائی اوہ سلطان زبردست خان ہو ریں کی لئی واپس اپنے پہاڑی علاقے پنج آئی گئے۔

1846ء پنج جدوں معاہدہ امرت سرنے تحت جموں ناراجہ گلاب سنگھ جموں و کشمیر نا مہاراج بنے تہ اُس ویلے کشمیر و پنجابی سرکار داروں ناظم شیخ امام الدین سا۔ جس واری کشمیری مہاراجہ گلاب سنگھ نے پڑا کرنے تھیں انکار کری دتا۔ اس آستے نومبر 1846ء پنج مہاراجہ گلاب سنگھ نے آپ سرینگر دار کوچ کیتا تہ شیخ امام الدین نے کرناہ نے راجہ شیر احمد خان نی مدد حاصل کری لئی جیہڑا ہک وڈی پہاڑی فوج لئی سرینگر آئی پنجی تہ ہری پربت نے قلعے پنج اپنی فوج سنگ آئی بیٹھا۔ اُدھر ڈوگرہ فوج جیہڑی سرینگر نے کول لنگر انداز سی۔ اُس ور شیر احمد خان نے بجے تہ کھکھے قبائل نے فوجیاں دھاوا بولی دتا۔ ڈوگرہ وزیر چار ہزار فوج لئی شکر آچار یہ دارنٹھا۔ جد کہ وزیر لکھ پت میدان جنگ پنج مارے گیا تہ مہاراجہ گلاب سنگھ نی فوج نا شیرازہ بکھری گیا۔ اُس ویلے مہاراجہ ہوراں انگریزی سرکار لاہور کی اس بغاوت کی اطلاع دتی تاں لاہور دربار داروں لارنس صاحب نی قیادت پنج انگریزی فوج مہاراجہ نی مدد آستہ کشمیر دار بدھی۔ اسے دوران 40 دناں توڑیں راجہ شیر احمد خان اپنی فوج سنگ ہری پربت ورقا بلض رہیا ورجدوں کشمیر نے ناظم امام الدین کی انگریز فوج نی آمدنی خبر لہھی تاں اُس اطاعت قبول کیتی تہ بہرام گلہ پونچھ آئی لارنس صاحب نا سوا گت کیتا۔ اسراں نومبر 1846ء پنج مہاراجہ گلاب سنگھ سرینگر ورقا بلض ہو یا تہ شیر احمد خان ہور

اپنی فوج لئی واپس کرناہ آئی گئے۔ گلاب سنگھ حالات نی مذاکت تکی چُپ کری رہیا تہ اُس راجہ شیر احمد خان نا چکھانہ کیتا۔

ادھر سلطان شیر احمد خان گبراہ پنج آئی اپنے کم کاج پنج رجبی گئے۔ اسے دوران مہاراجہ گلاب سنگھ نے شیر احمد خان نے پہنائی موز دین کی اپنے سنگھ جوڑنے نا فیصلہ کیتا اُس ویلے موز دین شمس بری وادی نا جاگیر دار آسائنگلڈ ار رہنا ہونا سا۔ اُس مہاراجہ اگے درخواست کیتی کہ شیر احمد خان کی قابو کرنے آستہ فوج پکبھی جائے۔ مہاراجہ ہوراں فٹافٹ ڈوگرہ فوجی روانہ کیتے جیہڑا موز دین سنگ رلی گبر اقلعے ور قابض ہوئے شیر احمد خان روپوش ہوئی گئے مہاراجہ نے شیر احمد خان نی اپنی جاگیر تھس بے دخل کری دتا۔

1866ء پنج جدوں جموں و کشمیر ور مہاراجہ زبیر سنگھ نی حکومت سی۔ اُس ویلے شیر احمد خان ہوراں ہک ہیلی ہور کیتی پہاڑی جواناں ور مشتمل فوج تیار کیتی تہ کشن گنگا نے شمالی علاقیاں ور قبضہ کری لیا۔ جد کہ ڈوگرہ فوجی چوگل پنج خیمہ زن سن۔ نتھی گلی دار پیش قدمی کیتی ادھر موز دین نے حمایتاں شیر احمد خان نیاں سرگرمیاں بارے ڈوگرہ فوج کو اطلاع دینے رہے ور شیر احمد خان ہورا اپنے علاقے پنج ڈٹے رہے۔ چھیکو موز دین نے شیر احمد خان نی فوج پنج بغاوت کرائی دتی۔ جیہڑے ڈوگریاں سنگ جائی رلے اسے دوران لڑائی پنج شیر احمد خان ہوراں نے پتر محمد عظیم خان زخمی ہوئی گئے تہ انہاں حالات پنج شیر احمد خان ہوراں کرناہ تھیں ہجرت کری تہ پہلاں کاغان تہ فر علاقہ باغشان چلے گئے فر شیر احمد خان لاہور آئے تہ اپنی جاگیر نی واگذاری آستہ درخواست دتی ور انہاں ایہہ کامیابی نہ لکھی۔ اسے دوران شیر احمد تہ انہاں نے پتر محمد عظیم خان نے بشکار رنجش آئی گئی۔ جنہاں پتر کی آکھیا کے ترے آکھنے ور میں بغاوت کیتی تہ میگی اے تہیا ڈے مکنے پئے۔ عظیم خان پیونی حالت تکی انہاں کولوں چکھے بغیر جموں آگیا تہ مہاراجہ زبیر سنگھ نے

در بار پنج پیش ہوئی بغاوت آستے معافی منگی۔ مہاراجہ نے شیر احمد خان ہوراں کی معاف کری دتا اور کرناہ جانے ور پابندی لائی دتی تہ گزارے آستے تحصیل کلاگام پنج یاری پورہ پنج ہزار نی جاگیر دتی۔ اسراں شیر احمد خان ہور واپس کشمیر آئے تہ اپنے خاندان سنگ یاری پورہ جانی بسے جتھے 1875ء پنج شیر احمد خان فوت ہوئے تہ انہاں نی میت کی امانت نے طور وریاری پورہ پنج ذفن کیتا گیا تاں جے حالات ٹھیک ہونے ور میت کرناہ جولی جانی سکے ورفرایہ نوبت کدے نہ آئی۔

1867ء نے معرکے مکروں مہاراجہ رنبیر سنگھ نے کرناہ نی جاگیر ضبط کری لئی سی تہ کرناہ کی مظفر آباد نے ذیلدار نے حوالے کری دتا سا۔ بعد پنج مہاراجہ ہری سنگھ نے کرناہ نے ست گراں اپنی پہنیں بوارانی کی داغ پنج دتے بوارانی میر خلیل الرحمان کی اپنا کاردار مقرر کیتا۔ جیہڑا مالیہ وصول کری بوارانی کی دینا سا۔ فر 1947ء توڑیں کارداری تہ ذیلداری نامصب کرناہ نے مرچال خاندان کول رہیا۔

پہاڑی لوک گیت ’’قینچی‘‘ واپس منظر

تخلیق انسان دے نال ہی خیالات، احساسات، تفکرات تہ جذبات دے تانے بانے سُن روائتی طرز زندگی کو جنم دتا۔ ہر دور نچ حالات و قعات سُن سُن روائتی کہانیاں تہ قصیاں دی نہ صرف تربیت کیتی، باہدہ کیتا بلکہ نویں نویں تخلیقی مرحلیاں تھیں گزار کا انسانی زندگی دا ہک بیش قیمت سرمایہ سماج کو بخشیا۔ جذبات تہ احساسات سُن انہاں کو قوت گویائی، درد تہ لطافت تھیں ہمکنار کیتا جس دی وجہ نال انسانی زندگی کو آسانی نال گزارنا دا ہک ٹہنگ تہ ہک طور طریقہ سامنے آیا۔ انسان سُن زندگی کو مصروف رکھنا واسطے ماضی دے گذشتہ حالات و قعات کو قصے کہانیاں دا رُوپ دتا۔

سچ کیہ ہے تہ چھوٹھ کیہ ہے؟ اس پھیلے نچ پھسنا دی ضرورت نیہہ البتہ ایہہ حضرت انسان دا کمال ہے کہ اُس سُن انہاں قصے کہانیاں دے مختلف موقعیاں تے بیان کرنا دا سلسلہ جاری رکھیا ہو را ایہہ تہ روائتی قصے کہانیاں اپنیاں کرداراں سمیت سینہ بہ سینہ، نسل در نسل منتقل ہوندیاں ہوندیاں اسان تکر پھچیاں۔

یقینی ہو ر غیر یقینی دی کیفیت تھیں نکل کا سوچاں تاں ایہہ نہایت ہی پُر درد، پُر لطف ہو ر قابل قبول عمل ہے جس سُن انسانی زندگی دے فالتو لمحات کو وی قیمتی بنا چھوڑیا۔ آج دے جدید ٹیکنالوجی دے دور نچ جدوں دُدھ دُدھ تہ پانی پانی ہو گیا دا ہے سچائی تہ حقیقت کھل کا سامنے آگئی دی ہے، چھوٹھ ہو ر سچ دی مقدار دا پیمانہ وی سامنے ہے، ف روی جد کدے کوئی روائتی قصہ کہانی بیان کردا ہے تہ اسیں انتہائی

توجہ نال اپنے کن کھلے کر چھوڑ دے ہاں، اس گل تھیں وی انکار نیہہ کیتا جُل سگدا کہ زندگی دے سفر بچ انہاں رواہتی کہانیاں تہ قصیاں سُن کئی سبق سکھالے تہ کئی تجریاں تھیں روشناس کرا لیا۔

زبان تہ ادب دے لحاظ نال پہاڑی زبان بچ نسل در نسل منتقل ہوندے آئے۔ قصے کہانیاں تہ رواہتی لوک گیتاں دی بہت بڑی اہمیت ہے۔ کسی وی زبان دے جدید ادب دی شروعات واسطے لوک ادب داسہارا کہندا گیندا ہے۔ قلم کار یا ادیب کسے نویں موجوع تہ قلم چانے تھیں پہلیاں اپنی زبان دے مُنڈھ مُول تہ لوک ادب والے پاسے چہاتی ضرور ماردا ہے۔ ماضی دے آئینے بچواوہ لکھن دی راہ تلاش کردا ہے۔ لوک ادب دے اندر رواہتی لوک کہانیاں ہووَن یا لوک گیت ہوَن اندے اندر موجود تھیلا تہ، تحقیقی، تصوّر راتی تہ جذباتی مواد قلم کار دا رُخ منزل دی طرف موڑ کا جدید راہواں دا تعین کردا ہے۔

پہاڑی زبان دیاں لوک گیتاں تہ لوک کہانیاں دا ہکی دوئے نال چولی دامن دارشتہ ہے۔ ایہہ گل وثوق نال نہ آکھ سگدے کہ پہلیاں لوک کہانیاں وجود بچ آئیاں یا لوک گیت؟ البتہ کئی محققین دا ایہہ آکھنا کہ پہلیاں منظوم ادب تھیں شروعات ہوئی تہ نثری ادب بعد بچ۔ ایہہ گل قابل قبول ہے۔ کیتاں کہ ایہہ دوئی اصناف حالات ہور واقعات دی پیداوار تصوّر کیتے گیندے ہین۔ حالات سُن جذبات کو جنم دتا تہ حیلے، ہاڑے اپنی شکل بدل کا لوک گیتاں دی صورت بچ سامنے آئے۔ جس کسے داوی دل دکھیا، جس کسے کووی اپنیاں سُن زخم دتے یا جس کسے دی وی محبت ناکام ہوئی، اُس سُن وفور جذبات بچ آکا بین، ہاکے تہ حیلیاں داسہارا کہندا تہ آکھیاں دے اتھرواں سُن اُس کو قدرے سکون تہ صبر مہیا کیتا۔

واردات پہلیاں کارفرما ہوندی ہے تہ جذباتاں بچ اُچھال بعد بچ ایندا ہے۔
 لہذا ہر لوک گیت بچھا ہک کہانی دا ضرور دخل ہوندا ہے نہ تہ اسیں اس لوک ادب دے
 ابتدائی تہ نہ ہی ارتقائی مرحلے تہ روشنی باہ سکدے ہاں۔ البتہ الفاظ دے ہیر فیاریاں دے بدل
 نال ایہہ ہو ہوا اپنا مقصد تہ مدعا کہن کا پہاڑی لوکاں دے درمیان موجود ہین۔

عشقیہ، رزمیہ تہ طریبیہ طرز دے پہاڑی لوک گیت اپنے نال ہک کہانی یا قصہ
 کہن کا ہزاراں سال تے محیط لہماں سفر طے کر دے کر دے اسماں تکر بچ گئے دے
 ہین تہ اسیں انہاں کو نقل مطابق اصل دی صورت بچ اپنیان اینا والیان نسلاں واسطے
 محفوظ کر رہے ہاں تا نچے لوک ادب دی امانت بچ خیانت دے ملزم تہ مجرم نہ بن
 جلاں۔ ہر لوک گیت کسی خاص صورت حال دی پیداوار ہے انہاں گیتاں دے
 بولاں تھیں ظاہر ہوندا ہے کہ کون کدوں، کتھا تہ کتنا ہک کسے ان ہونی صورت حال
 تھیں دوچار رہیا دا ہے۔ ایہہ ہن اسدا کم ہے کہ اسیں، اخذ کراں کہ اس لوک گیت
 دالیکھکھ نہ بلکہ شاعر جیہڑی خود ہی گیت تخلیق کردا ہے، خود ہی ڈائریکٹر ہے، خود ہی
 کمپوزر ہے اوہ کیہڑی صورت حال بچ بتلا رہیا دا ہوسی۔ ہر گیت ہک کیفیت بیان
 کردا ہے جس دا تعلق گیت کار دے جذبات تفکرات تہ احساسات نال ہوندا ہے۔
 خوشی ہور مسرت، درد و کرب، جنگ و جدل خوف ہور بے خونی، بہادی، خیر و سکون،
 سب کچھ گیتاں دیاں بولاں تھیں واضح ہو گیندا ہے۔ لہذا تمام لوک گیت اپنیاں
 بولاں نال انسان دے جذبات و احساسات دی ترجمانی کر دے ہین۔

لوک گیت کسی علاقے دی وراثت نیہہ ہوندا بلکہ ایہہ انہاں لوکاں دی
 وراثت ہوندا ہے ہین جنہاں دی ماء بولی یا زبان سن انہاں کو جنم دتا دا ہوندا ہے۔
 پہاڑی زبان بولنا والیاں دا اپنا ہک معاشرہ اپنی تہذیب و تمدن تہ ثقافت موجود ہے۔

اس طبقے دے لوک جتھاوی بسدے ہین اپنے معاشرے دے رسم و رواج تہ رایتاں
 بچ بدھے دے ہین۔ لہذا جملہ پہاڑی زبان بولن والے علاقیاں بچ پہاڑی لوک
 گیتاں سانجھیاں تہ مشترک ہین، کوئی وی اس گل دادعوئی نیہہ کرسکدا کہ اس لوک
 گیت یا فلانے لوک گیت تے فلانے علاقے دی اجارہ داری ہے۔

لوک گیتاں دے آج تکر جموں و کشمیر کلچرل اکیڈمی دے پہاڑی شعبے دی مدد تہ محنت
 نال بتری ۲۳ شمارے شائع ہو گئے دے ہین۔ انہاں لوک گیتاں دے راوی مختلف علاقیاں
 نال تعلق رکھدے ہین۔ انہاں گیتاں مطالعہ کردیاں ویلے ایہہ صاف پتہ چلدہا ہے کہ تمام
 پہاڑی زبان بولن والے علاقیاں دے لوک گیت سانجھے تہ مشترک ہین۔

لوک گیتاں دی تخلیق دا آج تک کوئی منہہ سر اسامنے نیہہ آیا۔ ہر تحقیق کنندہ سن
 ماہڑے نالواہی آکھ کا سرا اٹو لہاڑیا کہ ایہہ سینہ بہ سینہ تہ نسل در نسل چلدے آئے تہ اگلیاں
 نسلاں تک چلدے رہسن۔ مگر چند ہک لوک گیت اچھے وی ہین جیہڑے اپنے پس منظر بچ
 حقیقی رومانوی، رزمیہ، طربیہ تہ المیہ کہانیاں دا سچا واقعاتی سلسلہ نال کہن کا آساں تکر پچھے۔
 انہاں لوک گیتاں دی عمر حالاں بڑی کھٹ ہے۔ انہاں ہی لوک گیتاں بچو ہک پہاڑی زبان
 دا مشہور زمانہ لوک گیت ”قینچی“ ہے۔ اس لوک گیت دا تعلق صرف ہو صرف ”کرناہ“ دے
 درواہ علاقے نال ہے۔ جس کو وادی نیلم وی آکھیا گیندا ہے۔

تقسیم ہند و پاک تھیں پہلیاں تحصیل کرناہ ضلع مظفر آباد دی سب تھیں بڑی
 تحصیل منے گیندی آسی۔ ایہہ ترے بڑے خطیاں تے مشتمل آسی۔ وادی لیپہ،
 وادی نیلم یا درواہ تہ موجودہ وادی کرناہ۔ تقسیم ملک دے بعد دو بڑے خطے وادی لیپہ تہ
 وادی نیلم کو موجودہ وادی کرناہ نالواگ کر کا پاکستانی زیر انتظام بچ شامل کردتا گیا۔
 وادی نیلم یا درواہ موجودہ کرناہ تحصیل دے شمال بچ واقع ہے جد کہ جنوب بچ وادی لیپہ

واقعی ہے۔ جدوں کرناہ دی سرزمین تے بارڈر دی لکیر مقرر کیتے گئی تہ اُس ویلے کئی سنگے پہر اوواں دے کہر وی دوپھاڑ ہوئے، سکے رشتہ دار جدا ہو گئے رہائشی مکان لڑیاں تہ کوٹھے اڈھو اڈھ کیتے گئے۔ مُلکاں دیاں حکومتاں دے ناقابل قبول فیصلے مئے گئے۔ چارو ناچار اپنیاں سینیاں تے پتھر رکھ کا اپنیاں دیاں جدائیاں کو گل لاکا احسان فراموش نفس دی اطاعت تہ تابعداری بچ مخلوق خدا آر پار غرق ہو گئی۔ ہکی دوئے دے حال احوال جاننا دی آزادی تہ سخت پہرے مقرر ہو گئے۔

مُدتاں گذر گیاں کئی لوک اپنیاں دی جدائی دا صدمہ برداشت نہ کر دے ہوئیاں اپنیاں نال ملن دے ارمان اپنے سینے بچ کھن کا دُنیا تھیں رخصت ہو گئے۔ ہسدے بسدے کہر اُجڑ گئے۔ خوشحال خاندان بکھر گئے۔ کیہڑا کتھار بچ بس گیا، کون جمیاں تہ کون مویا آر پار دیاں لوکاں کو ہکی دوئے دی کوئی خبر نہ رہی۔ کس کو زندگی دیاں کٹھن راہواں نصیب ہوئیاں تہ کس کو زندگی گزارنا دا آسان رستہ دستیاب ہو یا۔ ملن دی آس بچ ہکی دوئے داناں کھن کھن کا تہ کن کن گن کا کئی نسلاں مٹ گیاں۔ جیہڑے رہ گئے انہاں کو جمن جائی دا کوئی اتہ پتہ نیہ۔ ہر دواں طرف دیاں لوک کوروزگار دیاں مسلیاں سُن ماضی دیاں تنگیاں، تکلیفاں تہ مصیبتاں دار سوچنا تہ تہیان دینا دی مہلت نیہہ دتی۔ چنگا ہو یا۔ ورنہ وی کون زندگی پہر مصیبتاں یا تکلیفاں کو گل لاکا رکھدا ہے۔ البتہ یقیناً اس عظیم واقعے سُن وی ہکی دوئے نالوجدا ہوئے آر پار دیاں لوکاں دے ذہن، دل تہ زباناں تے کتنے ہی حیلیاں، ہاکیاں ہاڑیاں کو جنم دتا ہوسی جیہڑے اینا والے وقتا بچ لوک گیتاں دی شکل بچ سامنے ایسن۔ اپنیاں مٹھیاں پیاریاں دیاں جدائیاں دلاں دا درد بن کا لفظاں دے ذریعے زبان تھیں خارج ہونداں ہن تہ انہاں دی سنگت اتھروں کر دے ہن تاں چھٹ کہڑی سکون دی گذر دی ہے۔

اس طراں دے واقعات وحالات ماضی بچ وی پیدا ہوندے رہے جنہاں
سُن قسم قسم دے پہاڑی لوک گیتاں دی تخلیق کیتی۔ ایہہ واقعات وحالات اجتماعی
تہ انفرادی ہر دو طراں دے لوکاں نال پیش ایندے رہے۔

ہک چیز خاص قابل ذکر ایہہ ہے کہ جتنے وی لوک گیتاں دا مطالعہ کیتا ایہہ
حقیقت باہندے آئی کہ انہاں لوک گیتاں دی تخلیق کار گرویاں (عورتاں) رہتی دیاں
ہین۔ پنج تھیں دس فیصد لوک گیتاں بچ مرداں دا حصہ ہوسکدا ہے۔ جنہاں بچ لوک
باراں اچیاں ماہلیاں تے دوہے دینے، ہلہ شیری تہ لیتریاں دے گیت تہ چھوکاں شامل
ہین۔ مکاناں دی تعمیر واسطے گڑیاں تہر ہوئے (کھینچنے) ویلے، مکئی دی گوڈی کردیاں
ویلے، مکئی دے سلٹے گڈیاں ویلے تہ کہناں دیاں لیتریاں کردیاں ویلے اجتماعی طاقت
ہو راتفاق واتحاد کو قائم رکھے واسطے ایہہ مردانہ لوک گیت گائے جلدے ہین جنہاں بچ
زیادہ تر ذکر وادکار یا جوش پیدا کیتے والیاں بولیاں وی سُننا کو ملدیاں ہین۔

باقی تمام لوک گیتاں بچ دلاں دے ارمان، جُدا نیاں دے قضیے تہ جذباتاں
دا اظہار عورتاں دے ذریعے ہی لوکاں دیاں کتاں تک پہنچدے ہین۔ نویں نسل
دے لڑکے تہ لڑکیاں انہاں شغلاں تھیں محروم نظر ایندے ہین۔

پہاڑی لوک گیت ”قینچی“ کو میں مخصوص تحصیل کرناہ دی تہرتی نال جُریا دا
وراشتی لوک گیت اس واسطے آکھدا ہاں کہ ایہہ لوک گیت مخصوص مقام ”درسی“ یا ”
درشی“ دے جنگل دی پیداوار ہے۔ قدیم تحصیل کرناہ دے نیلم یا دراوہ وادی دے بچ
سارے نکلے بڑے گراں دریائے نیلم یا کشن گنگا دے آر پار کنڈیاں تے بسے دے ہین۔
دریائے کشن گنگا دی روانی دے مخالف سمت بچ سفر کراں تاں دریادے سجے کنڈے تے
موجودہ تحصیل کرناہ دا آخری گراں ٹیٹوال نظر ایندا ہے جیہڑا تقسیم ملک تھیں پہلیاں ہک

تجارتی منڈی ہوندا آسا۔ وادی دراوہ یا نیلم تہ وادی لپہ واسطے تمام ایشائے خوردنی تہ باقی ضروریات زندگی ٹیٹوال تھیں فراہم ہوندا آسا۔ غیر ملسم تجارت پیشہ لوک جنہاں کو کھتری آکھیا گیندا ہے اوہ ٹیٹوال تجارتی منڈی دے بڑے ساہوکار سرمایہ دار، دکاندار، آرٹھتی تہ ٹھیکیدار منگیندے آسے۔ انہاں دا تجارتی رابطہ ضلع ہیڈ کوارٹر مظفر آباد تہ راولپنڈی نال رہندا آسا۔ جتھو ایہہ مزدوراں، گھوڑیاں تہ کھوتیاں ہو رکچراں دے ذریعے اپنا مال ٹیٹوال پچھا کا وادی لپہ، وادی دراوہ تہ وادی کرناہ دے تمام نکیاں بڑیاں دکانداراں کو سپلائی کردے آسے۔ انتہائی وسیع کاروبار دے مالک آسے۔

اتنے بڑے کاروبار دے نال نال انہاں کو وادی دراوہ دے جنگل پٹے تہ سرکار سن دتے دے آسے۔ اوہ اُس زمانے پنج فارسٹ لیسے Forest lessee ہوون دی وجہ نال کروڑاں روپے دی لکڑی دا کاروبار کردے آسے۔ انہاں دی اپنی ہک بہت بڑی کاروباری فرم Firm یا کمپنی آسی جس دا سربراہ لالہ عشر داس آسا۔ اس فرم دا کم ایہہ آسا کہ محکمہ جنگلات دی نگرانی پنج دراوہ وادی دے جنگلاں پنج تحت ضرورت دیودار، بدلو، کائل تہ چیر دے درختاں دی گران ٹکان کر کے بڑے بڑے شہتیراں کو دریائے کشن گنگا دے ذریعے تعمیر واسطے سپلائی کیتا گیندا آسا۔ اس فرم پنج کئی درجن منشی (کلرک) کئی درجن سپر وائز تہ سیکڑے مزدور اپنے اپنے کم تہ تعینات آسے۔ جس جنگل پنج درختاں دی چیر پھاڑیا گراں ٹکاں دا کم چلدا آسا اوہ وادی دراوہ دا ”درسی دا بن“ یا درسی دا جنگل آسا۔ ایہہ جنگل دریائے کشن گنگا دی روانی دے مخالف سفر کردیاں ہوئیاں سجے پاسے پیندا ہے۔ اس جنگل پنج جتھا فرم دے منشی، سپر وائز تہ مزدور کم کاج پنج مشغول نظر ایندے آسے اُتھی محکمہ جنگلات دے ملازمین رینجر، فارسٹ تہ فارسٹ گارڈاں دے علاوہ مقامی چرواہے جنہاں پنج

گڑیاں تہ جنے شامل ہوندے آسے اپنا مال مویشی کہن کا اس لکھی جنگل بچ رونقاں لیدے آسے۔ لکھی جنگل تھیں مراد اچیاں لمیاں درختاں دا کہنا (گھنا) جنگل جتھا دہ نہاں دی روشنی وی نہ پیندی آسی۔ لہذا اس کو لکھی جنگل وی آکھیا گیندا ہے جیہڑا اپنے کہنے پن دی وجہ نال تہیاڑی وی رات دے گھپ انہیرے دا منظر پیش کردا آسا۔ درسی دے جنگل بچ میدانیاں، (نکیاں نکیاں سہریاں ہموار جابیاں) ٹہپر (ٹہیریاں Plateaus کٹھے، کسیاں تہ سہرے ہموار ٹہائے وی موجود ہن۔ مقامی لوک شدید گرمیاں دے دوران اپنے ڈیرے مال مویشی سمیت کہن کا کچھ مہیدیاں واسطے درسی دے بناں دیاں بہکاں بچ گچھ کا بسیرا کردے آسے۔

قارئین کرام دی اطلاع واسطے عرض ہے کہ موجودہ تحصیل کرناہ دے شمال بچ دریائے کشن گنگارواں دواں ہے جیہڑا گریس دی وادی تھیں تیز رفتار نال سفر کردیاں مظفر آباد دے مقام تے دریائے جہلم نال مل گیندا ہے۔ اسی دریا کو ٹیٹوال تھیں سیماری تک سرحدی لکیر یا بارڈر تسلیم کیتا گیا دا ہے۔ ٹیٹوال تھیں سیماری تک تقریباً 7 کلومیٹر دا فاصلہ ہے۔ سیماری گراں دے بعد بارڈر لائین مقرر ہے۔ اٹھوں اگا جیہڑے گراں دریا دے کنارے سچے پاسے واقع ہن انہاں بچ پرنئی، میر پورہ، فلا کا اشکوٹ تہ ساحلہ شامل ہن جیہڑے بملا اداری کوہ سلسلے دے دامن بچ پاکستانی زیر انتظام کشمیر بچ شامل ہن۔ اسی میر پورہ تہ پرنئی دے گراں دے پچھواڑے جیہڑا جنگل ہے اسی کو 'درسی دا بن' یا درسی دا جنگل آکھدے ہن۔

علاقہ دراواہ دے گراں پرنئی، میر پورہ، فلا کاں دے اشکوٹ دا مال مویشی درسی دے بناں پچو چگد اچگد اپہاڑی دی چوٹی تہ واقع تنکیاں ماہلیاں تک بچ گیندا آسا۔ بارڈر ناں دی اُس زمانے بچ کسی لکیر دا کوئی تصور نہ آسا۔ لہذا مال مویشی تہ

مالدار لوک جنگلاں ماہلیاں رگھاں ، نکیاں ، ٹہنیاں تہ ٹہیریاں تے کھلے ڈلے
 چر دے فردے آسے۔ انہاں ہی چوکھر چرنا والے قافلے پنج لوک گیت قینچی دی
 موجود یا تخلیق کاروی آسی جس داناں ”پارو“ آسا۔ اس دا تعلق پرئی گراں نال آسا۔
 اپنا مال مویشی چرنا واسطے درسی دے بناں پنج گینا پارو داروز دا معمول آسا۔ جتھا اس
 دی ملاقات بناں پنج کم کرنا والے عشر داس دی فرم دے ملازماں تہ مزدوراں نال
 تقریباً ہر روز ہوندی رہی۔

لالہ عشر داس دی فرم دے کم تے مامور مزدوراں دی حاضری تہ درختاں دی
 کپائی ٹکائی داسا حساب کتاب، کئی منشی دے ہتھ متھے آسا جس داناں منشی غلام
 ربانی آسا۔ جیہڑا کوٹلے علاقے دارہنا والا آسا۔ درسی دے بناں پنج ہونا والے کم
 کاج دی ساری ذمہ داری تہ دکھ پہال فرم دی طرفو منشی کو دتے گئے دی آسی۔

ماہڑا ہک دوست لعل الدین مظلوم جیہڑا کجھ سال پہلیاں اس بے ثبات تہ نا
 پائیدار دنیا تھیں رخصت ہو گیا انتہائی کھوجی فطرت تہ طبیعت دا مالک آسا۔ اوہ ہمیشہ
 پہاڑی لوک ادب دے منڈ مول دی تلاش پنج رہندا آسا۔ اس سلسلے پنج اُس سُن کئی
 پہاڑی زبان بولن والیاں علاقیاں دا سفر کیتا۔ کھوج کیتی، کچھ تاچھ کیتی تہ اپنی معلومات
 دی بنیاد تے جیہڑیاں سچائیاں تہ حقیقتاں سامنے آئیاں اوہ اُس سُن قلم بند کرنا دی کوشش
 کیتی۔ میں اُس کو پہاڑی لوک گیت قینچی دے پس منظر کہانی داراوی ہونا دے طور تے
 ہمیشہ یاد رکھساں کتیاں کہ اوہ ہمیشہ اپنی تحقیق مکمل کرنا دے بعد اپنی تخلیق کو قلم بند کرنا
 آسا۔ اُس دی کھوجی ہور سیلانی فطرت تھیں میں واقف آساں۔ اوہ روایت کردا ہے کہ
 پہاڑی لوک گیت قینچی دے پس منظر تھیں اگرچہ تحصیل کرنا دے بیشتر لوک واقف آسے
 مگر آکھدے ہوندے ہین کہ ”شنیدہ کئے بود مانند دیدہ“ اوہ غالباً لڑکپن پنج اپنے والد

دے ہمراہ کئی گرانواں بچ ٹرفر کا پھیری دامال بچہ اہوند آسا۔ سال 1965ء دی ہندوپاک جنگ بچ پاکستانی زیر انتظام کشمیر دی دراوہ وادی دا کجھ حصہ جیہڑا دریاے کشن گنگا دے کنارے تے آباد آسا ہندوستان دے قبضے بچ آ گیا۔ اس علاقے بچ پرئی، میر پورہ، فلاکاں تہ اشکوٹ دے گراں شامل آسے۔ کجھ لوک ڈرے دے مارے دریا دے پار والے گرانواں بچ چلے گئے تہ کجھ اپنے مال مویشی تہ دوئی جائیداد دی حفاظت واسطے اپنے اپنے کہراں بچ ہی رہ گئے روی دا والد تاجر پیشہ وی آسا تہ انہاں مقبوضہ گراں دیاں لوکاں تھیں واقف وی آسا۔ اُس شوقیہ طور تہ کجھ سامان اپنی دکان دا کجھ ٹوکریاں تہ تھیلیاں بچ پھر یا تہ اپنے لڑکے لعل الدین مظلوم کو دی نال رکھ کا انہاں گرانواں بچ پھیری کرن واسطے ٹر پیا۔

راوی دے والد تہ راوی تحصیل کرناہ دے گراں درنگلہ دے رہنے والے آسے جیہڑا ہندوپاک دے درمیان سرحدی لکیر تھیں محض پنج سو میٹر دی دوری تے واقع ہے۔ کسے زمانے کرناہ دے لوک دراوہ داسفر کیتے واسطے دریاے کشن گنگا دے کنارے کنارے دیاں بستیاں بچو لنگھ کا دراوہ پھچدے آسے۔ جس درسی دے بناں دا ذکر ہو رہیا ہے اوہ راوی دے گراں کولو زیادہ تھیں یا 40 کلومیٹر دی دورتے واقع ہے۔ لہذا راوی اپنے والد دے ہمراہ نمائشاں دے ویلے پرئی گراں بچ بچ گئے۔ کئی لوک جنگ دی وجہ نال نس گئے دے آسے البتہ کجھ ہک کہراں بچ اکا دکا لوک موجود آسے۔ انہاں سُن پرئی گراں دے نمبر دار دے کہڑ ڈیرہ لایا۔ نمبر دار داناں عطا محمد جگن آسا جس نال راوی دے والد دی پُرانی جان پچھان آسی۔ نمبر دار سُن انہاں دا پُر جوش استقبال کیتا۔ پُرانے تہ نویں حالات تے گلاں باتاں ہوئیاں۔

گلاں گلاں بچ راوی لعل الدین مظلوم سُن نمبر دار کولو پچھیا کہ ایہہ درسی دے بناں دا کہ قصہ ہے تہ ایہہ پارو تہ مٹشی کون آسے؟ اپنے گدرے بے تنگے تہ دے بے موقع سوال

تے پیوسن پتر اکو کھر وٹھ باہ کا دکھیا تہ نمبر دار سمجھ گیا کہ پیو، کو پتر اتے لہر چڑھ گئی دی ہے۔ نمبر دار آکھیا کوئی گل نیہہ، بچہ ہے کجھ جاننا دی طلب رکھدا ہے۔ لہذا اُس سن جواب دتا۔ بچہ تو ہڑا والد منگو پتھی طراں جان دا ہے۔ ماہڑی عمر اُس وقت تک سوسال دے قریب ہے۔ جس کڑی دی توں گل کردا ہیں اوہ ماہڑی سکی پہنیں آسی۔ اُسدا نال پارہ آسا۔ اج اوہ اس دُنیا بچ نیہہ مگر اُسدا جگرا چھلنی کر گئی دی ہے۔ اَساں غیر تاں پالیاں تہ پارہ دے ارماناں دا خون کر چھوڑیا۔ اپنے جگن خاندان دی عزت بچائے واسطے اَساں سن پارہ دی جوانی، پارہ دیاں خواہشاں تہ پارہ دی زندگی دا وٹے لا چھوڑی۔ اوہ مُنشی دیاں یاداں کو سینے نال لاکا اندر وہی سرڈی بلدی دُنیا تھیں رخصت ہو گئی۔ اُج تہ میں وی اپنے ہتھ چد اہاں، سینہ لگد اہاں۔ پارہ تے کیتے دے ظلم یاد ایندے ہین تہ اندر اُگی دالمبتا بلدا ہے۔ تلیاں ملدیاں ہوئیاں اُس آکھیا، مناسب نیہہ مگر ہن تگوسا راقصہ بکھانساں۔

پہاڑی رسم ورواج دے مطابق اسیں وی چوکھر پہاروں، پالدے آسیاں چوکھراں کو درسی دے بناں بچ چُگکا لے یا چرالے واسطے پارہ دی ڈیوٹی لگ گئی دی آسی۔ گراں دیاں ہور گدریاں وی اُس نال ہوندیاں آسیاں۔ مگر فرق ایہہ آسا کہ پارہ کو اللہ سن بڑی فرصت نال بنایا دا آسا۔ سو ہنا قد کاٹھ تہ چودھویں دے چناں کو لو بدھ کا خوبصورت تہ متوازن نک نقشہ۔ ”زمانہ خراب ہے“ کھر اِنچ سارے گلاں کر دے آسے کہ جوان خوبصورت گدری کو چوکھراں نال پہنچنا مناسب نیہہ۔ جوانی اُنھی ہوندی ہے۔ بندہ بشر ہے۔ آہنڈ گما ہنڈی تہ گراں دے لوک سو سو گل کر سن۔ درسی دا جنگل سارا کم کاج کرنا والیاں مزدوراں تہ فرم دے ملازماں نال پھر یادا ہے۔ چوکھر نیلے، ہرے سبز کہنا کو دکھ کا منہہ مارنا تھیں باز نیہہ ایندا۔ کل کاہو تر جگن خاندان دی عزت مٹی بچ مل جُلے تہ منہہ کڈھے جو گے نہ رہساں۔ بندے نال شیطان ہے۔ کدے ہتھ پیر پھیل گئے تہ اسیں عزت والے لوک اپنی موت آپ مر گیاں۔“

قدیم روایت دے مطابق کھر دیاں گڑیاں دیاں گلاں کو ہر طبقے سُن فوقیت
 دتی ہے تہ گڑیاں ہمیشہ مرداں تے غالب رہیاں ہین۔ مرداں دے مشورے تہ
 عزت اپنی جانی، گڑیاں سُن اپنی این منال کو چھوڑی۔ گڑیاں پارہ دے حق بچ
 بولیاں تہ آکھن لکیاں کہ ایہہ کوئی نویں گل نیہہ۔ گراں دیاں ہور وی گدیریاں
 چوکھراں نال گیندیاں ہین۔ اوہ خوبصورتی بچ پارو کو لو کہنٹ نیہہ۔ انہاں کو وی اپنیاں
 عزتاں پیاریاں ہین ہور فرسال دوسال دا کل مسلہ ہے۔ پارہ جوان ہے اسیں
 جلدی ہی اس دا بیاہ کراں چھوڑساں۔ کوئی عزت و زت خطرے بچ نیہہ۔

گل مک گئی۔ پارہ دے جنگل بچ اینا گینا تے کوئی پابندی نہ لائی۔ ایہہ سوچ
 کا کہ گدیری سیانی ہے ہور ماویہ پو تہ کنبے دی عزت دا اس کو وی خیال ہے۔ ادھر فرم دا
 منشی غلام ربانی جیہڑا نہایت ہی خوبصورت۔ کڑیل تہ بانکا جوان آس عام گڑیاں
 دے چرچے دا موضوع بن گیا۔ جہاں جہاں گڑیاں اُس کو درسی دے بناں بچ کم
 کرا لیاں یا ایندیاں گیندیاں دکھیا اوہ جٹاں (گروپ) بن کا منشی دی جوانی،
 قد کاٹھ، چال ہٹال تہ چھڑے (چوڑے) سینے کو کہن کا اُس دیاں تعریفاں کردیاں
 نہ تھکدیاں آسیاں۔ ایہہ گلاں پارہ دے کتاں بچ وی پیاں۔ درسی دے بناں دا تہ
 روز دا فیرا آسا۔ منشی دی چھی (شہیہہ) پارہ دے دل داغ تے اثر انداز ہون لگی۔
 شعوری تہ لاشعوری طور تے وی ہُن پارہ دیاں اکھیاں بناں بچ بچ کا منشی دی تلاش
 بچ لگ گیندیاں آسیاں دُوئے پاسے منشی دیاں نظراں وی پارہ دا طواف کردیاں
 آسیاں۔ نیڑے ایندیاں ایندیاں دوئی عشقا دی پہنٹھی دے قریب بچ گئے۔ شرم
 و حیا بچ ڈُبی دیاں ملاقاتاں سُن بے باکی تہ بے خوفی دارنگ اختیار کیتا۔ پہلے عشق
 بچ دل دی تھڑک ہوندی ہے تہ اُس دے بعد عشق بچ دل دی مرضی نال خود مختاری دا

عنصر وی شامل ہوگیندا ہے۔ تائیں آکھدے ہین کہ عشق تہ مُشک کدے نیہہ
 چھپدے۔ کدے کدے دیاں ملاقاتاں روزانہ دیاں ملاقاتاں بچ بدل گیاں۔
 باہرو باہر گراں دیاں گڑیاں دے سر جُو گئے۔ پارہ تہ مُنشی دے ملن دیاں
 گلاں کٹاں بچ گوشیاں دے ذریعے بیان ہُن لکیاں۔

فرتبصرے تہ چرے چرے ہُن لگے۔ جتنے مُنہہ انتیاں گلاں۔ گل بزاراں پے گئی۔
 پارہ تہ مُنشی وی بے خبر نہ آسے۔ لوکاں دیاں چُجھدیاں تہ شکوے شکایتاں تھیں پُہری
 دیاں نظراں تھیں اوہ سارا کجھ سمجھدے آسے۔ پارہ تہ مُنشی دے عشقارنگ لایا۔ نیک
 نامی تہ معصومیت بدنامی تہ گناہ بچ بدل گئی۔ ایہہ عام گڑیاں جنے داورد زبان بن گیا۔
 ویسے وی دُنیا بچ انساناں دی تخلیق دے نال ہی ایہہ روایت جڑ پکڑ گئی کہ اج تک تہ
 اِس تھیں بعد وی ہر انسان اپنیاں ناقابل معافی گناہواں کوٹھکدا تہ دوئیاں لوکاں
 دے گناہواں کو پھلوردا، کریدا، باہندے باچھڑاں کا دوئیاں لوکاں اگا بکھاندا دے
 قتیج تہ غیبت جیسے گندے عمل بچ مصروف رہیا تہ مصروف ہے مصروف رہسی۔ زندگی دے
 ہر دور دی ہر نسل بچ دوئیاں دے عیب پھلورکا اُندا چرچہ کرنا دی بیماری عام رہی دی ہے۔

پارہ نمبردار دی تہی پُہین آسی۔ خوبصورت وی آسی اِس واسطے گراں
 دیاں گڑیاں جنے اِس دے کفکڑا چچھا ہتھ تھوکا پے گئے دے آسے۔ مُنشی چونکہ کوٹھے
 علاقے دا آسا۔ بیاہ برتا یا دا آسا۔ شاندہ کی دوہاں جندکاں دا پے وی آسا۔ لہذا اُس دی
 صحت تہ بدنامی تہ رُسوائی دا کوئی اثر نہ پیدا آسا۔ ہکی ملاقات بچ اُس سُن پارہ کو آکھیا
 وی کہ دل دے سودے تہ ہو گئے مگر تگو پتہ ہے پارو کہ میں بیاہ کیتا دا ہے۔ لہذا مگو محسوس
 ہوندا ہے کہ اگر میں تو ہڑے کُہر اولیاں نال رشتے دی گل بات کراں تہ مگو نیہہ لگدا کہ اوہ
 من گیسن۔ پارہ اپنی جائی اٹل آسی۔ اُس آکھیا مُنشی میں زندگی وی تو ہڑی تہ موئی دی

وی توہڑی۔ اگر توہڑا ماہڑا ملن نہ ہو یا تہ میں اپنی جان دے گیسباں۔ پارہ دے کُہر والیاں کوجدوں پارہ تہ مُنشی دے عشق دی کہانی دا پتہ لگیا تدوں مچ دیر ہوگئی دی آسی۔ پانی بسر اکولواچا ہو گیا دا آسا۔ نمبر دار اعطا محمد جگن سُن بیان کیتا کہ اسان سُن پارہ کوتشد دا نشانہ بنا کا کُہرا بچ قید کر چھوڑیا۔ چوکھراں نال جنگل دار گینا تے پابندی لا چھوڑی۔ دُوئے پاسے مُنشی کوسینہا پہنچ چھوڑیا کہ اگر تہ پارہ کولے دی کوشش کیتی تہ توہڑیاں جنگاں باہواں پہن کا حلیہ بگاڑ کا دریا بُدر کر چھوڑساں۔ تہ جگن خاندان دی رُسوائی تہ بدنامی کیتی دی ہے جس واسطے تگو بھیا نک سزا دتے گیسے۔

مُنشی دا ویسے وی نمبر دار ادے کُہر ادارا بنا گینا نہ آسا۔ اوہ سدھا ہی کم کاج دے سلسلے بچ درسی دے بناں داراہ پکڑ کا مزدوراں دی، اپنے تہ پارہ دے عشق دی گراں بچ مچی دی چچمول تہ شور شرابے تھیں اوہ پوری طراں واقف ہو گیا دا آسا۔ لہذا پُھوک پُھوک کا پیر تہر دا آسا۔ فروی اُسی کو حوصلہ آسا کہ اوہ لالہ عشر داس دی فرم دا ملازم ہے تہ اُس نال چھیڑنا دی جلدی جلدی کوئی وی ہمت نہ کرسی۔ ادھر پارہ دے عشق تہ جنون دا پارہ اسماں دی بلندی تے پہنچ گیا دا آسا۔ جنگل گیناں تھیں تہ محروم ہوگئی دی آسی مگر مُنشی دیاں راہواں دکھے واسطے بے تاب تہ بیقرار آسی۔ دیوانگی دے عالم بچ ہک دن اُس کو موقع ملیا تہ اوہ چھپ کا جنگل دار دے گئی۔ مُنشی ٹوریں گچھ رہی تہ خاصے عرصے دی جُدائی دے بعد اراج اوہ دوہی ہی دُوئے دے گل نال چمڑ گئے۔ پارہ دیاں اکھیاں بچواتھروں جیاں بارشنا نالو بردے آسے۔ روندیاں روندیاں آکھن لگی ”مُنشی یا مکو اپنیاں ہتھاں مار کا اتھی جنگل بچ دن کر چھوڑیا فرج ہی ماہڑے کُہر والیاں نال ماہڑے رشتے دی گل کر۔ ورنہ تیار ہو گچھ، اسیں دوہی نس کا کسے دُوئے مُلا کا کوجلاں جتھا اُساں دوہاں دے پیار دا کوئی دشمن نہ ہوئے۔“

ورنہ میں تو ہرے سمیت دریائے کشن گنگا بچ چھال مار کا اپنی زندگی دا ہمیشہ خاتمہ کر چھوڑساں۔ منشی آخر جنے دی ذات آسی۔ عشق دے بکلی حصے دا مالک جد کہ پارہ عورت ہُن دے ناطے نوں حصے زیادہ عشق دی پہنھی بچ سرڈی آسی۔ منشی بُردبارتہ باہمت آسا۔ اُس سُن پارہ کو تسلی دتی تہ وعدہ کیتا کہ اوہ اپنی طرف دو معتبر بندے پارہ دے کُہر والیاں کول اَج ہی چکسی۔ اُس سُن پارہ کو سمجھایا کہ بے تابی تہ جلدی بازی نال کم بگڑگیسی۔ توں جُل اپنے کُہر۔ میں وی تو ہڑی جُدائی دا صدمہ برداشت کرنا دی ہمت نہ رکھدا۔ میں پچھلے گزراوا لے حالات تھیں پوری طراں واقف ہاں۔

پارہ کُہر آرہی۔ منشی دے پہنچے دے آدمی ناکام و نامراد واپس ہو گئے۔ جگن خاندان اپنی خاندانی ریت رواج دا پابند آسا۔ اوہ اپنا رشتہ کسی دوئے خاندان بچ دینا پسند نہ کر دے آسے۔ جیہڑے دو معتبر آدمی منشی دارشتہ منگے کو آئے دے آسے، نمبر داراں سُن اُنہاں کو سٹکا جواب دے کا منشی دے ناں سنیہا دتا کہ آئندہ واسطے اوہ پارہ دا چچھا چھوڑ دیوے ورنہ انجام بُرا ہوسی۔ اگر ہُن کوئی ایسی ملن ملاقات دی گل سامنے آئی تاں اوہ تہیاڑا منشی دی زندگی دا آخری تہیاڑا ہوسی۔ پارہ تے سخت بندشاں لائے گئیاں۔ کُہر و باہرا اینا گینا بدن کردتا تہ چوکھراں نال جنگل دا ہر گینا تے روک لگ گئی بلکہ چشمے تہ دریا توں پانی آنا واسطے وی منع کردتا گیا۔ پارہ کو جدوں رشتہ تھیں انکار کرنا دا پتہ لکیا اُس دیاں ساریاں اُمیداں تہ آساں مٹی بچ ملدیاں نظر آئیاں۔ منشی نال ملنا گلنا دے سارے رستے مسدود ہو گئے۔ عشق دی ڈور دے تہا گے ہک ہک کر کا ٹرٹن لگے۔ دلا بچ منشی دیاں یاداں دے تیر ڈوہنگے چبھن لگے۔ اکھیاں اگا چھا ملے فرن لگے۔ رگ رگ بچ منشی دے ناں دا لہو چھالاں مارن لگا۔ منشی دی جُدائی دا غم اتھرواں دیاں تہاراں بن کا اکھیاں بچو برہن لگا۔

عشق دیوانہ کدے نیہہ چھکدا
بگدا پانی کدے نیہہ رُکدا!

جیہڑے سچی تڑف رکھدے ہین اُنہاں دے دل دیاں تاراں دے جوڑ کدی
نیہہ تڑدے۔ اوہ اکھیاں دی زبان نال گل کردے ہین۔ اوہ اپنے ملن دیاں
راہواں کسی نہ کسی پہنانے نال کڈھ کھندے ہین۔ پارہ دی مُنشی نالوں جدائی دی
تڑف تہ جلن تھیں کھر دیاں تہ آہنڈگماہنڈ دیاں سبھی گڑیاں واقف آسیاں سوائے
مرداں دے۔ ہک واری فر کسی گڑی سُن ترس کھا کا پانیاں دے پہنانے پارہ کو مُنشی
نال ملاقات کرا لے واسطے درسی دے بناں دا رُخ کیتا۔ چوری چھپے ملاقات ہوئی۔
پارہ سُن اپنے آپ تے لگیاں پابندیاں دا دکھڑا بکھانیا۔ آکھن لگی مُنشی اِنج میں اپنی
جانی دی کوئی پرواہ نیہہ کیتی۔ توہڑی جدائی سُن مگو پاگل کر چھوڑیا دا ہے۔ اِنج میں تنہیہ
کر کا آئی دی ہاں کہ ہون میں واپس اپنے کھر نہ گیندی۔ توں تیار ہو، اسیں اسی جنگل
داراہ پکڑ کا کسی دوئے پاسے نکل گيساں۔

مُنشی پریشان ہو گیا۔ آکھن لگا میں توہڑے حال تھیں بے خبر تہ نہ۔ تگو کیہ پتہ
ہے کہ توہڑے کھر تہ خاندان والیاں سُن مگو جان تھیں مارنا دی تہمکی دتی دی ہے۔
اگر اِنج توہڑی ماہڑی ملاقات داراز خداخواستہ کھل گیا تہ فر نہ توں سلامت رہسیں تہ
نہ میں۔ لہذا توں واپس کھر جُل تہ میں کوئی سبیل کوئی حل تلاش کرنا دی کوشش
کرساں۔ پارہ تہ ہک نہ مندی آسی مگر مُنشی سُن اُسکوا اپنی قسم دے کا واپس کھر پہنچ
چھوڑیا۔ پچھے تڑے دیاں لنگاں نال پارہ کھر پچھی نامراد تہ نا امید۔
مُنشی نال ملاقات والی گل اگی نالونہ بلکہ اگی دے تہو یں نالوسارے گراں
بچ پھیل گئی۔ پارہ دے کھر والے ہی نہ بلکہ پورا جگن خاندان غصے تہ طیش بچ آ گیا۔

ہکی پاسے پارہ کوزد کو ب کیتا۔ اُس دے بال پٹے، اُس کولاٹھیاں ڈنڈیاں نال ماریا۔ تڑھو کا اندر سٹیا۔ اُس دے کھینا پینا تے وی پابندی لگ گئی۔ سارے کھر دے آکھن لگے کہ کوئی تہیاڑے فاقہ لگسی تہ تاں کچھ کا اس دے ہوش ٹھکانے ایسن۔ ساریاں عاشقیاں پھیل گیسن۔

دوئے پاسے جگن خاندان تہ لمبرداری دانشتہ تہ غیرت ٹھاٹھاں مارن لگا۔ لمبردار عطا محمد جگن سُن اپنی گل اگا بدھیندے ہوئیاں آکھیا کہ پرئی گراں فلاکاں تہ لیسوے دے گراں دیاں ساریاں جگن خاندان دیاں لوکاں کو پرئی پچھنا داسنہا دتا گیا کہ جگن خاندان دی نک کپیائی تہ شرمندگی تہ رسوائی عنقریب ہونا والی ہے۔ سب کٹھھے ہوکا اپنی غیرت تہ عزت کو پچھنا دی کوئی سبیل کرو۔

ایہہ گراں کوئی ہک دن دی مسافت تہ واقع نیہہ بلکہ نیڑے نیڑے ہین۔ اُسی سجاں جگناں دے چیدہ چیدہ آدمی پرئی بچ گئے۔ لمبرداراں دے کھر جرگے داری شروع ہوگئی۔ کوئی پارہ کو قصور وار آکھے تہ کوئی مُنشی غلام ربانی دے خلاف زہرا گلے۔ انہاں جرگے داراں بچ نہ کوئی پارہ دا ہمدرد آسا تہ نہ کوئی مُنشی دا طرفدار یا جماعتی۔ سارے اپنے خاندان دی عزت دی پگڑی کو تھم کار کھنا دی کوشش بچ لگے دے آسے۔ کوئی آکھن کہ مُنشی کو دریا بُرد کر چھوڑو۔ کوئی آکھن قتل کر کا جنگل بچ سٹ آو تہ کوئی سیانے بولے کہ نہ قتل کرو تہ نہ دریا بُرد۔ بلکہ کوئی ایسی تنبیہ سوچو کہ مُنشی خوف ہو رڈ دے مارے ایہہ علاقہ چھوڑ کا نس جُلے ہو ر فرمڈ کا اس وطن کو نہ آوے۔ ساریاں جرگے داراں سُن اسی گل دی حمایت کیتی تہ ہک ہو ر جگہ مقرر کیتے گئی۔ جگن خاندان دے جرگے داراں دے آکھے تہ پرئی گراں تہ فلاکاں گراں دے جگن خاندان دے کچھ لوکاں سُن دریاے کشن گنگا دے اُس پارہ واقع لیسوے دے گراں بچ مُنشی کو اُس ویلے رگیدیا جس ویلے اوہ درسی دے بناں

بچو اپنے کم تھیں فارغ ہوکا واپس مڑ رہیا آسا۔ منشی کو بُری طراں مار کٹائی کرکا زخمی کر
چھوڑیا ہو ر اُس کو واضح تشبیہ کہتی کہ آسندہ واسطے اگر اوہ اس علاقے پنج نظر آیا تہ اُس دے
نال ہی پارہ کو وی قتل کرکا دریا برد کیتا کیسی۔ منشی کو اپنی جانی دی پرواہ تہ نہ آسی مگر پارہ دی
زندگی اُس کو اپنی جان کو لو عزیز آسی۔ اُس سُن پارہ کو نہ ملنا پنج ہی اپنی تہ پارہ دی پہلانی
سجھی تہ آکھدے ہین کہ دوئے دن ہی منشی اپنا ڈیرہ پٹ کا نکل گیا۔

آہنڈ گماہنڈ دیاں گڑیاں تھیں جس ویلے ایہہ خبر پارہ تک پہنچی تہ اُس دی
دیوانگی تہ جنون سُن اُس کو ادھر مرا کر چھوڑیا۔ پارہ سُن اپنے تن دے کپڑے تہ سر
دے بال پٹ تر پٹ کا اپنا برہ حال کر چھوڑیا۔ لکڑی دے ڈبر اں نال مار مار کا اپنا سر
پھاڑیا۔ اپنے منشی دی جدائی پنج تر ظن لگی۔ اکھیاں پھرا گیاں۔ دل جس ویلے چور
چور ہو گیا تہ حیلے، ہاڑے، ہاکے تہ بین کر کرکا زارو قطار رون لگ پئی۔ بگدے
اتھرواں نال جے کدے دل تھیں نکلے دے الفاظ وی نال ہون تاں زخم دی
گہرائیاں دا پتہ لگدا ہے تہ رونا والے دے دکھ درد کو اپنی درد کو اپنی دے دکھ درد کو اپنی
جانی قدرے سکون محسوس ہوندا ہے۔

منشی دی جدائی پنج پارہ دے دل دیاں وہاڑاں بن کے جیہڑے الفاظ
سامنے آئے اوہ قینچی دے بند آسے جیہڑے پارہ دے ہر سادہ نال زبان تھیں خارج
ہو کا لوکاں دیاں دلاں کو تر فاگئے۔ پارہ سُن لفظ قینچی دی احتراع اگرچہ غیر شعوری طور
تہ کیتی مگر قابل تحسین لفظ ہے کیا نکہ ایہہ اوہ قینچی آسی جس سُن دو دلاں کو جوڑنا
والیاں محبت دیاں تاراں کو ادھ بٹکا روکپ کا ساری زندگی ہکی دوئے دی جدائی پنج
تر ظن واسطے چھوڑ دتا۔ قینچی لوک گیت دے بند مسلسل پارہ دی زبان تھیں اٹھدیاں
بہنیاں ورد رہے جن دی تعداد کوئی اندازہ نیہہ۔ کجھ ہک بند ملاحظہ کرو:

لگی قینچی دل دی او ماہڑیا خدایا
بن سارا کچھیا تہ منشی نہ تھہنایا
دی لگی قینچی دلاں

درسی دے بنا بچ چر دیاں گائیاں
منشی کو ملنے میں بنا داہر تہنایاں
دی لگی قینچی دلا

لگی قینچی دلا دی تہ دل ماہڑا تنگ ہے
گولی ماراں راکیاں کو اللہ ماہڑے سنگ ہے
دی لگی قینچی دلا

اُچیا درختا توہڑا کے سوہنا کھیرا
انہاں توہڑیاں چھاماں ماہڑے منشی دا ڈیرہ
دی لگی قینچی دلا

قینچی دے اس لوک گیت کو شوقیہ طور تے گوجری تہ ڈوگری زبان دے فنکار
وی بولدے ہین مگر ایہہ بُنیادی طور تے پہاڑی زبان بولن والے پہاڑی علاقے
دے پہاڑی عاشقاں دا گیت ہے جس کو مستعار تہ کہند اجل سکدا ہے مگر بکا و نیہہ۔
اسدا تعلق خالصتاً قدیم تحصیل کرناہ دی وادی دراوہ یا نیلم دے پرنی گراں نال ہے
جس دی کنڈی پچھا درسی دا کجلی جنگل یا درسی دا بن واقع ہے جیہڑا بن کدے کسی دوئی
جائی منتقل نیہہ ہو یا تہ نہ اس ناں دا کوئی جنگل کسی دوئے علاقے بچ موجود ہے۔

سید علی بن عثمان ہجویری

اک تعارف

سید صاحب مرحوم مغفور نور اللہ مرقدہ ناپوران علی بن عثمان بن علی الغزنوی الجلابی ثم لاہوری ہے۔ ملک ہندوستان جس ویلے تشریف لائے تہ داتا گنج بخش لاہوری نے ناں نال مشہور ہوئے۔ اج وی عوام الناس وچ داتا گنج بخش نے ناں نال ہی جانے جانے ہین۔ اصل وطن غزنی سی؛ جیہڑا ملک افغانستان ناک مشہور مقام ہے۔ ہجویر ہور جلاب اُس علاقے نے دو بڑے مشہور گراں ہین؛ جیہڑے غزنی نے مضافات وچ واقع ہین۔ ابتدائی عمر وچ سید علی ہجویری نے قیام قدرے دواں گراواں وچ رہیا۔ عمر نے آخری حصے وچ لاہور (ہندوستان) کی اپنا مسکن بنایا تہ فرساری زندگی لاہور وچ ہی گزاری۔ ایہہ سفر اختیار کرنے تھیں بعد حضرت نے ناں نال غزنوی، جلابی، ہجویری، لاہوری شامل ہویا۔ اللہ تعالیٰ نے اس ولی کامل نے زندگی نے آخری حصے وچ دین حق نی تبلیغ و اشاعت وچ گزاری۔ اُن گنت لوکاں کی اپنے سلسلہ ارادات وچ داخل کیتا۔ موصوف نے روحانی فیض تھیں دُنیا فیضیاب ہوئی۔

حسبی نسبی سید سن۔ سلسلہ نسب نامہ ذکرہ اس طراں ملنا ہے جیہڑا بالواسطہ حضرت علی نال ملنا ہے۔ اس حوالے نال ڈاکٹر حمید اللہ شاہ ہاشمی اپنی کتاب وچ اس طراں لکھیا ہے:

”سید حسنی تھے، شجرہ نسب تذکرہ میں یوں دیا ہے: علی بن سید عثمان بن سید علی بن شاہ شجاع بن ابوالحسن بن حسن اصغر بن سید زاید شہید بن سیدنا حضرت حسن بن سیدنا حضرت علی“

(اسلامی اخلاق و تصوف صفحہ 238)

سلسلہ ارادت شیخ ابوالفضل بن حسن تتامی نال ملنا ہے جیہڑے شیخ ابوالحسن حصری نے مرید سن۔ آگے ایہہ سلسلہ جنید بغدادی تک جُکنا ہے۔ اس نا اعتراف اپنی مشہور زمانہ شاہکار تصنیف کشف المحجوب وچ وی موصوف نے کیتا ہے۔ ادیب حضرت شبیر شمس بریلوی کشف المحجوب نے دیا چے وچ سلسلہ نسب نے حوالے نال لکھیا ہے:

”آپ کا سلسلہ نسب جس پر اکثر سوانح نگاروں نے اتفاق کیا ہے یہ ہے ”حضرت علی ہجویری بن عثمان بن سید علی بن عبدالرحمن بن شجاع بن ابوالحسن بن حسن اصغر بن زید شہید بن حضرت امام حسن بن حضرت علی بن ابی طالب۔ اس طراں ہاشمی سید ہیں اور آپ کا سلسلہ نسب آٹھویں پشت میں حضرت علی کرم اللہ وجہہ سے ملتا ہے۔“

(دیباچہ مشمولہ کشف المحجوب سنہ اشاعت 2012ء صفحہ 15)

محمد حسین نی رائے نے مطابق حضرت ناسنہ پیدائش 400ھ (چارسو) ہی بیان کیتا گیا ہے۔ بعض نے اس تاریخ نال اختلاف وی کیتا جد کہ مادر وطن نے متعلق کسے مورخ تہ سوانح نگار نے اختلاف نیہہ کیتا بلکہ جلاب ہور ہجویری جیہڑے غزنی نے دوگراں یا محلے ہیں۔ ساریاں با اتفاق رائے حضرت نی جائے پیدائش قرار دیتا ہے۔

اس پروی مورخین نا اتفاق ہے جے کجھ اک عرصہ جلاب وچ قیام کیتا تہ فرگجھ عرصہ
 ہجویر وچ رہے۔ کشف المحجوب وچ حضرت نے اسم گرامی نال نسبت نا اظہار اس
 طراں ملنا ہے ”علی بن عثمان بن علی الجلابی الغزنوی ثم الہجویری“ جلاب و ہجویر نے
 سلسلہ وچ صاحب سفتہ الاولیاء نے وی اس طراں وضاحت کیتی ہے جے:
 ”جلاب و ہجویر غزنی کے دو محلے تھے آپ پہلے جلاب میں مقیم
 تھے پھر ہجویر منتقل ہو گئے۔“

(بحوالہ دیباچہ کشف المحجوب از ادیب شہیر نئیس بریلوی)
 مسلک طریقت: داتا گنج بخش لاہوروی بلاشبہ اک صوفی بزرگ ہیں۔
 کشف المحجوب حضرت نی شاہکار تصنیف ہے، جیہڑی برصغیر وچ تصوف نی پہلی مستند
 تصنیف ہے۔ کتاب مذکور وچ لکھیا اے جے موصوف حضرت جنید بغدادی نی تقلید
 کرنے سن۔ اس طراں اوہ شریعت مطہرہ وچ سنی حنفی المذہب ہیں۔ امام اعظم ابوحنیفہ
 جتھے وی نام نامی نا ذکر کیتا ادب کی انتہائی درجے ملحوظ رکھیا۔ اک جگہ امام اعظم نا ذکر اس
 طراں کیتا:

”امام اماماں، مقتداے سنیاں، سرف فقہا، اعز علماء، ابوحنیفہ
 نعمان بن ثابت العزازی۔“

(کشف المحجوب)

شادی خانہ آبادی:

ڈاکٹر حمید اللہ شاہ ہاشمی اس حوالے نال اس طراں رقمطراز ہیں:

”قید از دواج سے معلوم ایسا ہوتا ہے کہ ہمیشہ آزادی رہی، البتہ“

ایک مقام پر آپ بیتی یوں بیان کرتے ہیں کہ جیسے غائبانہ کسی سے

تعلقاتِ محبت قائم ہو گئے تھے اور یہ ایک سال تک اس زخمِ لطیف کے لبلِ حور ہے۔ پھر آخر اس سے نجات مل گئی۔ بیان اتنا مجمل ہے کہ تفصیلات کا کچھ پتہ نہیں چلتا۔ لکھا ہے کہ ”علی بن عثمان جلابی کو اللہ نے گیارہ سال تک ترویج کی مصیبت سے دور رکھا، اس کے بعد تقدیر الہی یہ ہوئی کہ میں آزمائش میں پڑوں، چنانچہ بغیر شکل دیکھے، محض دوسروں سے اوصافِ سن کر میرا ظاہر و باطن اسی کی طرف گرفتار رہا۔ یہاں تک قریب تھا کہ میرا دین تباہ ہو جائے کہ حق تعالیٰ نے کمالِ لطف و کرم سے میری دستگیری کی۔“

(بحوالہ اسلامی اخلاق و تصوف صفحہ 241)

اکتسابِ علم: حضرت ہجویریؒ نے اُساتذہ نے متعلق سوانح نگاراں تہ مورخین قدیم نے زیادہ توجہ نہیہ دتی جد کہ داتا گنج بخش ہوراں آپوں کشف المحجوب وچ حضرت ابوالعباس محمد شقائقی نا ذکر کیتا ہے۔ بڑے ادب و احترام نال انہاں نے اسم گرامی لکھیا جے انہاں نیاں مہربانیاں تہ عنایتاں نا اعتراف کرنیاں ایہہ الفاظ لکھے ”در بعضے علوم اُستادِ من بودہ“ علم تفسیر تہ فقہ اسلامی جے علوم پُر حضرت کی پورا ملکہ حاصل سی۔ یقیناً ایہہ اُستادہ کرام نی فیض بارِ صحبتاں نا اثر سی۔ حضرت صرف عارف کامل ہی نہیہ سن سگوں اپنے وقت نے بلند پایہ عالم دین وی سن۔ کشف المحجوب نے مطالعہ تھیں ایہہ گل واضح ہو جانی ہے جے متعدد علوم و فنون کی جس بحث و استدلال نال حضرت نے پیش کیتا ہو قرآن و حدیث کی سند نے طور پیش کیتا گیا۔ علم و تفسیر حدیث و مکمل دسترس حاصل سی۔ وراہہ علوم و فنون و عبور اللہ تعالیٰ نے فضل عظیم تہ رسول معظم ﷺ نال لطف عمیم ہو رُمرشدِ کامل نا فیضان سی۔ رُمرشد نے حوالے نال اک جگہ

آپوں لکھیا جے ماہڑے مُرشد شیخ ابوالفضل محمد بن حسن الختمی علوم تفسیر و روایات و بیج ماہر و کامل ہین۔ مُرشد کامل اگر علوم و فنون نا ماہر ہووے تہ شاگرد رشید پُر یقیناً پر چھائیاں ضرور پینیاں ہین۔ کشف الحجوب خود اس امر کی واضح کرنی ہے جے اس نا مصنف علم باطن تھیں علاوہ علوم ظاہری پر وی ڈوہنگی نظر رکھنا سی۔

لاہور آمد: ڈاکٹر حمید اللہ شاہ ہاشمی نی تحقیق نے مطابق اپنے مُرشد نے حکم مطابق لاہور وراخ سفر شروع کیتا تہ رات نے سے و بیج لاہور پہنچے۔ شمس بریلوی ہور وی کشف الحجوب نے دیا چے و بیج اس گل نی تصدیق کیتی ہے کہ تذکرہ و تاریخ نے مطابق لاہور پیر کامل نے اشارے پر ہی آئے سن۔ حمید اللہ ہاشمی ہور سفر لاہور نے بارے و بیج اس طراں لکھیا:

”بعض تذکروں میں ہے کہ لاہور اپنے پیر و مُرشد کے حکم سے آئے تھے۔ حضرت نظام الدین اولیاء دہلوی کے ایک ملفوظ میں تو در و لاہور کی تفصیل بھی ملتی ہے۔ ”فوائد الفوائد“ میں ہے کہ علی ہجویری اور شیخ حسین زنجانی دونوں ایک ہی مُرشد سے بیعت رکھتے تھے۔ شیخ حسین زنجانی عرصہ سے لاہور میں سکونت رکھتے تھے۔ ایک روز حضرت علی ہجویری کو مُرشد کا حکم ملا کہ لاہور میں سکونت اختیار کرو۔ عرض کیا کہ وہاں تو شیخ حسین پیشتر سے موجود ہیں، مگر رارشاد ہوا تم جاؤ تعمیل کی، شب میں لاہور پہنچے، اُسی شب میں شیخ حسین نے انتقال کیا۔“

(اسلامی اخلاق تصوف صفحہ 241)

جس ویلے حضرت داتا گنج بخش ہوراں لاہور تشریف آندی تہ اُس وقت سلطان مسعود بن محمود غزنوی 431ھ لاہور نا حکمران سی۔ حضرت نی لاہور آمد

نے لاہور وچ نویں جان ڈال دتی۔ ہزاراں لوکاں کی اللہ تعالیٰ نے حضرت نے صدقے راہ راست ورقائم رکھیا۔ ہزاراں نے کلمہ توحید پڑھیا تہ دولتِ اسلام تھیں سرفراز ہوئے۔ حضرت نے سارا وقت تبلیغِ اسلام تہ تصنیف و تالیف وچ گزاریا۔ دربار شاہی تھیں مکمل دؤر رہے۔ تبلیغِ اسلام نا جیہڑا مشن حضرت نے شروع کیتا سی اُس کی آنے والے بزرگ صوفیا کرام تہ علماء وقت نے اسلام نی سچائی تہ پاکیزہ تصویر کی پایہ تکمیل تک پہنچایا تہ ایہہ سلسلہ تاحال جاری ہے۔

حضرت علی ہجویری نے علمی کارنامے:

داتا گنج بخشؒ لاہوری جس طراں حقیقت و معرفت تھیں پوری طراں آشناں، اس طراں قرآن حکیم ہورا حدیث کریمہ پروی پوری دسترس رکھنے سن۔ دورتا بعین کی اس ڈونگی نظر نال پڑھاں تہ اس گل نا احساس ہوسی جے تا بعین نے دور وچ ہی نظری تصوف نی جگہ علمی تصوف صاف نظر آونا اے جد کہ اُس دور وچ جو کجھ لکھیا گیا اُس نا زیادہ تر ذخیرہ عربی زبان وچ ہے۔ برصغیر وچ فارسی زبان بولن آ لے لوک زیادہ ہین، اس واسطے داتا گنج بخشؒ لاہوری نے ہم عمر صوفی بزرگ امام ابوالقاسم قشیری ہین۔ انہاں رسالہ قشیریہ لکھیا۔ ایہہ وی عربی زبان وچ سی۔ اس دور وچ مذہبیات کی عربی وچ لکھنا ضروری سمجھیا جانا سی۔ فارسی نثر ادعا و فضلا نے جس ویلے اس میدان وچ قدم رکھیا تہ انہاں وی فارسی زبان وچ لکھنا شروع کیتا۔ داتا گنج بخشؒ پہنچاویں جے عربی زبان پروی مہارت رکھنے سن، لیکن انہاں نی مادری زبان فارسی سی۔ عوام الناس نی ضرورت تہ افادیت نے مد نظر داتا گنج بخشؒ ہوراں کشف المحجوب فارسی وچ لکھی، جیہڑی فارسی زبان وچ تصوف نی پہلی تہ مستند کتاب اے۔ کتاب ہڈانے ہزاراں نئے برصغیر نے کتب خانیاں ہورا لائبریریاں نی زینت بنے ہین۔ اس کتاب نے اُردو

تراجم وی دستاب ہیں۔ سید علی ہجویری نے اس شاہکار تصنیف میں ہزاروں ارباب علم و دانش نے اپنی تریبہ بھائی متاحال اہل علم اس کو لوں مستفیض ہو رہے ہیں۔ کشف المحجوب کتھے لکھی گئی تہ اس ناسنہ تصنیف طے کرنا انتہائی مشکل امر اے۔ اس حوالے نال ادیب شمس بریلوی ہوراں دیباچے وچ اس طراں لکھیا اے:

”کشف المحجوب کہاں لکھی گئی، لاہور میں یا ہجویری میں اور کب لکھی گئی یعنی سنہ تصنیف کیا ہے؟ اس کی نشاندہی بھی محال ہے۔ البتہ کہا جا سکتا ہے کہ اس کی تکمیل لاہور میں ہوئی۔ یہ تعین کرنا دشوار ہے کہ آپ کے رفیق و معاصر ہم وطن ابو سعید ہجویری کب اور کہاں سے یہ سوالات کئے تھے جن کے جوابات بصورت کشف المحجوب آپ نے دیئے۔ اُن سوالات کے سلسلے میں حضرت داتا صاحب نے صرف اتنا فرمایا ہے کہ ”قا السائل وهو ابو سعید الہجویری بیان کن مراندر تحقیق، طریقت، تصوف، ارباب، و کیفیت مقامات ایشاں و بیان مذاہب و مقالات آں و اظہار روموز و اشارات ایشاں۔“

(بحوالہ دیباچہ کشف المحجوب صفحہ 20)

معروف مورخ اسلام شیخ محمد اکرم ہوراں کشف المحجوب نے حوالے اپنے خیال نا اظہار اس طراں کہتا:

”یہ کتاب آپ نے اپنے رفیق ابو سعید ہجویری کی خواہش پر لکھی جو آپ کے ساتھ غزنی چھوڑ کر لاہور آئے تھے اور اس میں تصوف کے طریقے کی تحقیق، اہل تصوف کے مقامات کی کیفیت، اُن کے اقوال اور صوفیاء کے فرقوں کا بیان، معاصر صوفیوں کے رموز و اشارات اور

متعلقہ مباحث بیان کئے ہیں۔ اہل طریقت میں اس کتاب کو بڑا مرتبہ حاصل ہے۔“

(آب کوثر) بحوالہ دیباچہ کشف المحجوب 21

کشف المحجوب نی مقبولیت تہ علمی استدانا اندازہ اس گل تھیں لگنا اے بے داتا گنج بخش نے ہم عصر تہ بعد نے صوفیا، مورخین، تذکرہ نگار نے جگہ جگہ بکھرے بکھرے مقامات ورا اس کتاب نا ذکر کیتا تہ اپنی گل کی مستند بنان واسطے کشف المحجوب نے متن کی پیش کیتا۔ کیاں بے کشف المحجوب نے مصنف نے کتاب نی بنیاد اپنی علمی صلاحیت تہ مکاشفات پُر نیہ رکھی بلکہ اس نا ماخذ قرآن وحدیث قرار دتا اے۔ عرفان ومعرفت نیاں مشاہیر مستند کتاباں نا ذکر کشف المحجوب وچ ملنا اے۔ ایہہ فاضل مصنف نی قابلیت تہ وسیع مطالعہ نی دلیل اے۔ کشف المحجوب نے مطالعہ تھیں بعد قارئین ورا ایہہ گل روشن ہو جانی اے بے موصوف نے جس مسئلہ یارمز کی وی پیش کیتا اُس نی سند ہمیشہ قرآن حکیم اور ارشاد نبوی ﷺ نے حوالے نال پیش کیتی اے۔ اگر کسے مقام ورفس قطعی یا خبر واحد نے استدلال وچ کامیاب نیہ ہوئے اسلاف ہو راباب تصوف نی تحقیقات نی روشنی وچ اوہ مسئلہ حل کیتا۔ کشف المحجوب نے کسے وی باب نا ترجمہ باغور پڑھو تہ دلائل روز روشن نی طراں عیاں نظر اوسن۔ قارئین نی نظر کدے وی نیہ رکن لگی۔ ہر مقام ورا ماخذ نی سند ضرور ملسی۔

سید علی ہجویری ہو راباب تصوف وطریقت ورنی کتاباں لکھیاں جد کہ اس وقت اوہ کتاباں دستیاب نیہ۔ سفینۃ الاولیاء وچ اجمالی ذکر صرف اتنا ملنا اے کہ ”حضرت پیر علی ہجویری راتھانیف بسیار است۔“ جد کہ معروف انگریزی سوانح نگار پروفیسر نکلسن نے کشف المحجوب نا 1911ء وچ انگریزی ترجمہ شائع کیتا۔ پروفیسر موصوف

نے داتا گنج بخش لاہوری فی حیات نے ہر پہوتے بحث کیتی ہے۔ تقریباً بی ۲۰ زائد اُردو ترجمے منظر عام وراچکے ہین۔ جدکہ پروفیسر نکلسن نے ترجمے تہ روسی ادیب نے مقدمہ تہ تصحیح نے کشف المحجوب نے اُردو تراجم وچ نویں طاقت نہ جان عطا کیتی۔ اتھے ضمناً ایہہ وی عرض کرنا جلاں جے گنج بخش لقب عام لوکاں وچ مشہور اے۔ برصغیر ہند وپاک وچ عوام الناس فی زبان پرمعروف ناں داتا گنج بخش ہی اے۔ اس حوالے نال ایہہ روایت مشہور اے جے خواجہ معین الدین چشتی اجمیری داتا دربار چلہ کشی کیتی تہ اکتساب فیض نال اللہ تعالیٰ نے روحانیت تہ معرفت تھیں مالامال کیتا۔ اس واقعے فی تصدیق پروفیسر حمید اللہ شاہ ہاشمی نے وی اپنی کتاب وچ کیتی تہ انہاں لفظاں نال اظہار کیتا:

”عام لقب جو گنج بخش چلا ہوا ہے اُس کی بابت روایت کہ یہ خواجہ معین الدین اجمیری نے آپ کے مزار پر آکر حسب دستور صوفیہ چلہ کشی کی اور فیض و برکت سے مالامال ہو کر رخصت ہونے لگے تو مزار کے رُخ کھڑے ہو کر یہ شعر پڑھا۔

گنج بخش فیض عالم مظہر نور خدا
ناقصاں را پیر کامل کمالاں را رہنما

(اسلام اخلاق و تصوف صفحہ 242)

ادیب شہیر شمس بریلوی تہ پروفیسر حمید اللہ شاہ ہاشمی ہوردوئے اس گل ورتفق سن جے پروفیسر نکلسن نے انتہائی محنت تہ تحقیق نال کشف المحجوب کی پڑھی تہ ترجمہ کیتا، لیکن مصنف فی سوانح عمری تہ علمی کارنامے فی تلاش و جستجو وچ کامیاب ہوئے تہ داتا گنج بخش لاہوری نیاں نایاب کتاباں تھیں عوام الناس کی متعارف کرایا۔ بقیہ

تذکرہ نگاراں نا ایہہ مننا اے جے ایہہ کتاب دستیاب نیہہ۔ مذکورہ کتاباں نے ناں اس طراں ہین: کتاب فنا و بقا، اسرار الخرق و المودنات، الرعايت لحقوق اللہ تعالیٰ، کتاب البیان لابل العیان، نحو القلوب، منہاج الدین، ایمان، شرح کلام منصور حلاج، وجدان (جیٹاں کہ نکلسن نا خیال اے) ایہہ تعداد نو 9 ہوئی ہور اک کشف المحجوب اس طراں ایہہ کل کتاباں دس ہوئیاں۔ ماہرین کشف المحجوب نا خیال ایہہ وی اے جے کشف المحجوب نی تصنیف تھیں بعد اگردا تا گنج بخش گجھ اک سال زندہ رہے گجھ ہور وی لکھیا ہوسی یعنی کوئی ہور کتاب وی ہو سکنی اے۔ مذکورہ کتاباں وچوں اکثر نایاب ہین تہ ماہرین نی تحقیق نا سلسلہ بہ اختلاف رائے جاری اے۔ ایہہ گل قابل ذکر اے جے حضرت نظام الدین اولیاء نا قابل فخر قول ہے کہ:

”کہ جس نا کوئی مُرشد نہ ہووے اوہ کشف المحجوب نا مطالعہ

کرے تہ اس نی برکت نال اُس کی مُرشد ملی جاسی۔“

”می فرمودند (کشف المحجوب از تصنیف شیخ علی ہجویری)

”اگر کسے را پیرے نہ باشد چوں این کتاب را مطالعہ کند اورا

پیدا شود، من این کتاب را بہ تمام مطالعہ کردم۔“

در نظامی۔ مرتبہ شیخ علی محمود نسخہ قلمی مملوکہ سید علیم الدین مرحوم خادم درگاہ سلطان

المشاخ دہلی، بحوالہ اسلامی اخلاق و تصوف صفحہ 244)

داتا گنج بخش لاہور وی جس طراں ولادت پروی تذکرہ نگاراں نا اتفاق نیہہ

اس طراں تاریخ وفات نے متعلق وی اختلاف اے۔ مزار پُر تاریخ کندہ اے اس ور

465ھ درج اے۔ پروفیسر نکلسن نے مطابق 456 تہ 465 نا کوئی درمیانی سال قلندر

لاہوری نی وفات نا سال ہو سکنہ۔ بعض تذکرہ نگاراں نے 465ھ مطابق 1072ء سال

وفات قرار دیتا ہے۔ ڈاکٹر نور الدین نے اپنے ایک تحقیقی مقالے بعنوان ”تصوف اور اقبال“ 465ھ ہی وفات ناسال درج کیتا ہے۔

داتا گنج بخش مزار پر انوار لاہوری شہر وچ واقع ہے۔ انتقال نے وقت مزار شہر تھیں دوری و واقع سی پر آج تہ شہر اتنا پھیل گیا اے کہ مزار شہر وچ ہی نظر اونا۔ 2014ء وچ راقم کی حاضری ناشرف حاصل ہويا۔ میں ایہہ محسوس کیتا جے اللہ تعالیٰ اس ولی کامل نے مزار پر رحمت نی نورانی بارش مسلسل ہونی اے۔ ہزاراں نی تعداد وچ عقیدت مند حاضری نے شرف تھیں بعد فیوض و برکات حاصل کرنے ہین۔ ذکر خدا ہو ر ذکر رسول وچ مشغول اللہ نے بندیاں ورنیض جاری و ساری اے۔ میں رب لم یزل نی بارگاہ ایزدی وچ دُعا گوہاں جے اللہ تبارک و تعالیٰ اس ولی کامل نے درجات بلند فرمائے۔ اقبال نے بجافرمایا سی۔

خاکِ پنجاب از دمِ او زندہ است
صبحِ ما از مہرِ او تابندہ گشت

پہاڑی افسانہ: اک موضوعاتی جائزہ

پہاڑی افسانہ نے بارے بیچ جدوں وی گل کرو تہ اُساں نا ذہن فوراً پیر پنجال
نے نال نال وادی کشمیر نے علاقیاں واخ چلا جانا اے جہاں وچ راجوری، پونچھ،
اوڑی، کرناہ، شوپیان، اننت ناگ، گاندربل، کپوارہ، بارہمولہ، کلگام نے نال نال جموں
و کشمیر نے دو جے علاقے وی شامل ہیں جہاں وچ پہاڑی زبان بولن والے لوکاں بسنے
ہین۔ پہاڑی زبان صدیاں پرانی زبان اے ہور اس کی بولن والے لوک اک شاندار
ثقافت ہور تہذیب نے وارث ہیں۔ زبانان نے پھلنے پھلنے واسطے صدیاں درکار
ہونیاں ہیں۔ اس لحاظ نال پہاڑی زبان نے جدید ادب ناپنڈا کوئی پنچتالی برہیاں اُپر
محیط اے۔ سترینی دہائی نے اخیر بیچ سابقہ ریاست جموں و کشمیر نے ہر گھ بچالے تکر جد
پہاڑی زبان و ادب نی بانگ پکچی تہ اس بانگ و رلیک آکھنیاں ہونیاں درجنان
لکھاری تہ ادیب ہور شعراء حضرات بولیاں کڑونج کے اس زبان نی ترقی ہور باہدے
واسطے تیار ہو گئے۔ ابتدائی پہاڑی نثری ادب کہانیاں ہور خوبصورت تہ نمائندہ افسانیاں
ورہنی رہیا اے۔ معتبر تہ تجربہ کار افسانہ نگاراں نی سنگت بیچ نویں نویں قلمکاراں وی اس
قافلے نال جڑنے گئے، جس نال پہاڑی افسانے ناسفر اپنی منزل داہرٹنارہیا اے۔
پہاڑی افسانے نی ترقی نا دوا موقعہ اُس ویلے وی ملیا جدوں مقامی زبانان نے

افسانیاں نا اثر پیا، جس نال پہاڑی افسانے نی دوڑ خاص تیز تہ چھوہلی ثابت ہوئی اے۔ افسانے نی اگر گل کراں تہ اس نے کیہڑیاں کیہڑیاں شکلاں تہ رؤپ اختیار کیتے اُس نے بارے اس اہڑے محققاں کافی گجھ لکھیا اے۔ اس واسطے ماہری گل نا انہاں ورا اثر نیہہ پین لگا، کیآں جے میں پہاڑی زبان تہ افسانے نے بارے بچ گجھ لکھاں وی تہ اوہ مکمل نیہہ ہون لگا۔ اس نی اک وجہ ایہہ اے جے داستاناں پہلے وقتاں نے نال لکھاریاں بہوں لکھیاں، لیکن جد وقت نی قدر بدھن لگی تہ اس بکھی کہٹ توجہ دتی گئی۔ داستاناں تھیں بعد ناول نگاراں نے ناول لکھے؛ جہاں بچ زندگی تہ زندگی نے سارے کیتے کرتائے کماں کی شامل کیتا گیا۔ اسے واسطے ناول کی زندگی نا اک اہم عکس اکھیا گیا اے، جس نے بچ ساری زندگی نی اصل کہانی لہسنی پی اے تہ اس توں بعد افسانے نے بارے بچ سوچ بچار کیتا ہو لکھاریاں نے افسانے بچ کہٹ توں کہٹ گل کیتی ہو انسان تہ انسانی زندگی بارے اظہار کیتا۔ افسانے نیاں حصیاں جہاں کی اسیں فارسی زبان بچ اصطلاح نا سہارا کہن کے اجزائے ترکیبی آکھنے ہاں اوہ ہین: کہانی (پلاٹ)، کردار، نظریے (نقطہ نظر) گل کتھ (مکالمے)، طریقے (اسلوب) اصل خیال، اثر انگریزی نے غلبے (وحدت تاثر) ہو را ابتداء تہ خاتمے (آغاز و اختتام) نی ترکیب نا تعلق اے۔ اس بچ بڑا تہ اہم حصہ وحدت تاثر اے؛ جس نے نال ساری کہانی نا اثر قاری اُپر رہنا اے۔ افسانہ تہ ناول جڑے نے دسنے ہین۔ دواں بچ سب تھیں بڑا فرق لمیاں تہ چھٹیاں نال اے تہ داستان نال وی ایہی بڑا فرق اے۔ افسانہ اک فرضی تہ خیالی کہانی اے، جس بچ بکھ بکھ خیالاں تہ گلاں بارے سوچ بچار کیتی جانی اے۔ افسانے نے بچ بکھ بکھ رنگاں تہ فصلاں نے موضوع اُپر گل کیتی جانی اے۔ جدوں نا انگریزی افسانے نا اثر اُردو افسانے اُپر پیا اے اُسے نے کافی عرصہ مکروں

پہاڑی افسانے نے وی اس نا اثر لیتا ہے۔ اس بارے بیچ افسانے نیاں عالماں تہ دانشوراں نا ایہہ آکھنا اے جے اسراں سُننے پڑھنے والے نے تہیان نی ڈور تڑٹ جانی اے تہ اثر انگریزی نے غلبے نا کھوڑا منزل ور پچکن تھیں پہلیاں ہی تہانس کے افسانے نی نا کامی نا اعلان کر چھوڑا نا اے۔

پہاڑی افسانے نی عمر ۴۳/۴۴ سال اُپر ٹکی نی اے۔ اس مدت بیچ پہاڑی افسانہ نگاراں نے افسانوی ادب بیچ قابل قدر باہدا کیتا اے۔ نوے نی دہائی بیچ پہاڑی افسانے نے ترقی کرنی شروع کیتی تہ ۱۹۸۸ء بیچ ظفر اقبال منہاس ہوراں نا پہلا افسانوی مجموعہ ”پچھمبر“ شائع ہویا تہ ۱۹۸۹ء بیچ ظفر اقبال منہاس ہوراں کی پہاڑی زبان بیچ سب تھیں پہلا بیسٹ بک ایوارڈ وی دتا گیا۔ اس طراں پہاڑی افسانہ بلیں بلیں ترقی نی منزلاں طے کرن لگا۔ علی عدالت، غلام مصطفیٰ پچھی، نور اللہ قریشی، راجہ نذر بونیاری، بشیر احمد خان، صفی بانڈی پوری، نثار راہی، اقبال شال، اقبال نازش، عبدالحمید کرناہی، شاہباز راجوروی، ماسٹر شاہ محمد خان، خوش دیو مینی، غلام احمد پوچھی، ماسٹر نور محمد بھٹی، شہناز پاکیزہ، راجہ شاہد علی خان شجاعت، شیخ آزاد احمد آزاد، میر غلام حیدر ندیم، ڈاکٹر جہانگیر دانش، زفر کھوکھر، پرویز مانوس، ظہور احمد منہاس، سید جاوید حقانی، شیخ شبیر احمد، شبیر احمد خان شمس، راجہ خوشدل خان جے کہانی کاراں تہ قلم کاراں نے افسانے لکھنے شروع کیتے۔ اس طراں پہاڑی زبان نے افسانوی ادب دن دوگنی تہ رات چلگنی ترقی نیاں منزلاں طے کیتیاں۔ انہاں افسانہ نگاراں تھیں علاوہ کچھ اک ہورا وہ کہانی تہ قلم کار پیدا ہوئے جہاں نے افسانے نے بارے بیچ بڑا کردار ادا کیتا۔ نویں لکھن آلے وی افسانے کی اپنا میدان چُپیا تہ کہانیاں نے نویں موضوع ور گل کیتی۔ ساہڑے معتبر افسانہ نگاراں نے بکھرے بکھرے موضوعات کی اپنیاں کہانیاں نا موضوع بنان نی کوشش کیتی

جہاں بیچ سماجی، مذہبی، سیاسی، اقتصادی، نظریاتی، جارحیت، ترقی پسندی، جنسی، نفسیاتی نے نال نال پہاڑی لوکاں نی خستہ حالت وروی بکھرے بکھرے موضوعات ورجحت کیفیت گئی تہ پہاڑی طبقے نال برتی نی نا انصافیاں اُپروی اظہار پیش کیتا گیا۔ افسانہ نگار اپنے سچے کھبے نے حالات تکلنہ تھیں بعد اُس پُر جیہڑی کیفیت طاری ہونی اے، شعور تہ تحت الشعور نیاں منزلاں طے کرنیاں ہو یاں افسانہ نگار نے دل و دماغ اُس نے اثرات قبول کرنیاں اک کہانی نی شکل بنی جانی اے تہ افسانہ نگار اسی کہانی نے تانے بانے کی اپنے تجربات تہ فنی تکنیک نال اسلوب بیان کی علامتی تہ استعاراتی بیان نی لڑی بیچ اس طراں پرونا اے جیہڑی اک موضوع نے تحت کہانی بنی جانی اے۔ کہانی کار کہانی کی اک خاص مقصد نے تحت لکھنا اے۔ موضوع نے انتخاب تھیں بعد افسانہ نگار اُس موضوع نے سارے جزیات تہ لوازمات کی مرکزی تہ ضمنی کرداراں کی سارے بالترتیب شروعات، کردار، اسلوب تہ زبان و بیان نی شکل بیچ پیش کرنا اے جیہڑی قارئین تہ سامعین واسطے اک مکمل کہانی بنی جانی اے۔ موضوعاتی مطالعے نے حوالے نال اتھے کجھ افسانہ نگاراں نے افسانے زیر بحث آسن تہ انہاں نی کہانیاں نے عنوان تہ کرداراں نا ذکر کرنیاں ہو یاں بکھ بکھ موضوعات نی وضاحت وی کیتی جاسی جیہڑی بڑی ضروری وی سمجھی جانی اے۔

پہاڑی افسانے کی جہاں فنکاراں تہ لکھاریاں نے دو بالا کیتا انہاں بیچ دو جیاں نے نال نال اک ناں نثار راہی ہو راں ناوی اے، جہاں نے اپنے افسانیاں بیچ مختلف موضوعات ورجل کیفیت نی اے۔ میں اس حوالے نے نال کتنا انصاف کر ساں اُس بارے بیچ کوئی خاص گل سامنے لیانی ضروری اے۔ نثار راہی نے افسانیاں ورجدیدیت نا اثر غالب اے تہ ترقی پسندی نا عنصر وی نظر آونا اے۔ بنیادی طور ورجعلامتی افسانہ لکھنے

ہیں تہ تکنیک نی سطح ورافسانے بچ کیے گئے تجربات ناڈوہنگاشعور حاصل کیتا تہ فراس کی شعورنی کہانی نے قالب بچ ٹہالیا جیہڑ انہاں ناک خوبصورت عمل وی اے ہوراس بچ اوہ کامیاب وی نظر آنے ہین۔ نثار راہی ہوراں نے اپنے افسانیاں بچ سماجی مذہبی آج نے دورنی سیاست، نظریاتی جارحیت تہ رواداری جے موضوعات ورکھلی تہ گل کیتی اے۔ ایہہ دراصل انہاں ناہی پیش خیمہ اے۔ اس حوالے نال متے سارے افسانے مثلاً ”آگ“، ”قاتل کون“، ”لہو“، ”کالی رات“، ”جس نازور اُسنی راجور“، ”فریب“، ”ذاتان“، ”نمبردار“، ”لیڈر“، ”لیکشن“ جے عنوان اساہڑے باندے ہین۔ انہاں کہانیاں نے مطالعہ تھیں پتہ چلنا اے کہ نثار راہی نے موجودہ دور نے سماجی حالات، انتشار بدلے ہوئے حالات، خوف و ہراس، غربت و افلاس، آج نی نام نہاد سیاست، اخلاقی قدراں نی تذلیل، ذات پات، رنگ و نسل، عدم مساوات کی نہ صرف اپنایا بلکہ موصوف نے انتہائی غور و فکر تھیں بعد اُس کی افسانوی زبان بچ اس طراں بیان کیتا کہ جس نال موجودہ سماج نی شکل پوری طرح لکھنی پئی اے۔ مقامی، قومی تہ بین الاقوامی سماج نی چیلکیاں وی نظر آنیاں ہین۔ مختصر تہ ہور علامتی انداز بچ انسان نے داخلی تہ اضطراری کیفیت کی چند سطر اں پُر رقم کری چھوڑیا۔ مذہبی رواداری تہ آپسی پہنائی چارے نے حوالے نال میں راہی نی کہانی ”رواداری“ نا ذکر کرنا آں۔ جس بچ ہندو مسلم پہنائی چارہ پوری طراں نظر آونا اے۔ اس کہانی بچ اوہ سارے اجزاء موجود ہین جہاں کی پڑھنے، تکتے تہ سمجھنے تھیں بعد آدمی یا قاری ایہہ محسوس کرنا اے کہ مخلوط سماج نا منظر نامہ اُسے سارے کردار تہ کردار اں نی نفسیات نی پوری جانچ پرکھ ہوئی سکئی اے۔ افسانہ ”رواداری“ کی جس پس منظر بچ اوہ کہانی ناخمیر بنانے ہین اوہ ایہہ معاشرہ اے ہوراس نے بکھرے بکھرے مسائل ہین۔ انہاں نا تعلق کسے اک کہرا نے نال ہووے یا

سارے لوکاں نال جُویا ہووے بہر حال باشعور قاری کی اپیل کرنے ہین۔ جتھاں تک کرداراں نا تعلق اے پریم تہ نذیر ہور پر شوتم تہ شفقت بغیر کسے طول تھیں اپنے آپ کی ظاہر کرنے ہین ہور کہانی بچ اپنا اپنا رنگ پہرے چلے جانے ہین۔

افسانے نے موضوعات بچ ایہہ گل وی باندی آئی اے کہ افسانے نی بئتر بارے ایہہ گلاں اس واسطے رکھیاں تاں جے افسانہ نگار کی آپے ایہہ نظر آجُلے کہ ادب نی اس شاہراہ اُپراوہ کتھے کھلا اے۔ اک گل ہور کہ اج نا افسانہ نگار ہُن ایہہ کوشش کر رہیا اے کہ کھوجیاں، کھریاں رکھیاں، پٹواریاں، کھڑ پینچاں تہ سماجی زیادتیاں تھیں باہر آئی سماج نے اندر کئی چیزاں انسانی ذہن کی جھنجھوڑنیاں ہین، فرانہاں بچوں ہی افسانیاں نے پلاٹ نکلنے ہین۔ جس طراں انسانی معاشرے نی بند، نفرتاں نی اک، سماجی برائیاں، معاشی نابرابری، غیر مساوی سلوک، درداں نیاں چیخاں، غریبی تہ تنگدستی نی پھاہی، حد متار کہ تہ جنگی حالات، سرحداں ور بہرے گولے، کرسیاں نی پہنگھ تہ انہاں اُپر براجمان باہو، انہاں تھیں ہٹ کے ماحول تہ معاشرے نی عکاسی، سادھا زبان تہ سادھیاں گلاں، آپسی پہنائی، برادری، پیار و محبت نے قصے ہور ناگہانی آفتاں ایسے موضوعات ہین جیہڑے پہاڑی افسانہ نگاراں نے اپنے اپنے افسانیاں بچ برتے ہین ہور آج وی برت رہے ہین۔ گوجری تہ پہاڑی زباناں نا آپسی لین دین، سانجھ سنجھیالی، آردھان پردھان کافی حد تک بہوں پرانی اے۔ اس واسطے جے گجر بستیاں نے مرکز جتھوں سودا پتر، گڈیاں نے اڈے، سکول کالج وغیرہ اکثر پہاڑی بستیاں بچ یا کول کال ہین، اس واسطے انہاں نا آپسی اٹھن بہنیں، کھان پین کافی حد تک ملنا جلنا اے۔ پہاڑی زبان نی اک آواز راجہ شاہد شجاعت، جنہاں نی ادب نوازی، علمی بصیرت، بالغ نظری تہ ستھری سوچ پی چھاپ انہاں نی تخلیقات بچ نظر آشی اے۔ پہاڑی زبان بچ اک ناں شہباز راجوروی نا

وی اے حسہاں نے افسانیاں بچ مختلف موضوعات ور گل کیتی اے۔ راجوری نی تہرتی ور اک ہور ناں محمد اقبال شال تہ اقبال نازش ناوی اے جیہڑے اک منجھے ہوئے افسانہ نگار ہین۔ اتھے ہی کرناہ نی تہرتی اُپروں اُبھرن آلا اک ہور افسانہ نگار جسنا تذکرہ ضروری اے جناب میر حیدر ندیم جہاں نی تخلیقاں اپنا بکھر رنگ رکھیاں ہین۔ اس تھیں علاوہ راجہ نذر بونیاری، شری کے ڈی مینی، غلام مصطفیٰ پنچھی، رگھیر چند نادم، اقبال عظیم، شہناز پاکیزہ، ظفر اقبال منہاس، جہانگیر دانش، نازنو شاد، یکیم سنگھ راہی، محمد اعظم حسرت، قاجی محبوب الہی، شیخ آزاد احمد آزاد، فاروق انوار مرزا، اقبال نازش، عبدالواحد منہاس، رتن سنگھ کنول، پرویز مانوس، مقبول ساحل، اوم سبھر، وال، شبیر شمس، عبدالرشید غمگین، زیر قریشی، محمد ایوب نعیم، زریں آرا معصوم، رخسانہ کوثر، لیاقت علی جعفری، نیلو فر راجہ تہ ہور کئی نویں ناں اس حلقے بچ بڑی چاہت تہ جوش و خروش نال شامل ہور ہے ہین، جس توں پہاڑی افسانوی ادب بڑی ترقی نے نال اگے بڑھ رہیا اے۔

اس حوالے نال اس نے موضوعات نے تمام زندگی نے پہلو سمیٹن نی کوشش کیتی تہ اس نا کھلیا راتنا وسیع لگنا اے کہ پہاڑی افسانہ تہ افسانہ نگار ہر حلقے نی نمائندگی کرنی ہمت تہ حوصلہ رکھنے ہین ہور اپنی منزلاں واخ گا مزن وی ہین۔ پہاڑی افسانہ ناسفرا ج وی جاری وساری اے تہ اگے وی جاری رہسی۔ اللہ کرسی اس نے سفر ہور ترقی بچ جیہڑیاں جیہڑیاں مشکلاں آن، اوہ ساریاں دُور ہو جاسن تہ ایہہ زبان دن دُگنی رات چگنی ترقی کرسی۔

رنگ

اُس نیاں فون اُپر آکھی نیاں گلاں راتی ساری ماہڑے ذہن نے بوہے کی
ٹھکور نیاں رہیاں ہو میں ساری راتی پاسے پرتتا رہیاں۔ ”تساں کی کس گل نی بے
آرامی اے؟ پاسے پرتی پرتی آپے نال مگی وی ڈسٹرب کرنے ہو،“ چپچک ٹہری نی واز
ماہڑیاں کنناں نال ٹکرائی تہ میں ہوش سمہال نیاں آکھیا ”گجھ نیہہ بس دفتری معالے بیج
دماغ اُلجھیا ناسا۔“

”تساں کی کتنی وار آکھیا کہ بسترے اُپر آن تھیں پہلاں دفتر نے کم کاج دماغ
تھیں کڈی شوڑیا کرو۔“

میں بتی بالی کے کندھے اُپر لمکی نی کہڑی داہر تکیا تہ راتی نے دو بجے نے سن۔
”چل ہُن سیئی رو، کوئی گل نیہہ“ آکھی کے میں بتی سہالی شوڑی۔

میں حیران ساں کہ ماہڑی پریشانی ٹہری کسراں محسوس کیتی۔ واقعی میں پریشان
ساں ہو پریشانی نے عالم بیج کوئی فیصلہ نیہہ کری سلکنا ساں ہو رسو بیج رہیاں ساں کہ
اگر اس گل نی سو ماہڑی ٹہری کی لگی گئی تہ ماہڑی ازدواجی زندگی گانی نے منکے ہاروں
کھنڈری جاسی گی۔

در اصل چلہ کلاں نے تہیّاڑے سن ہور میں دفتری کم نے سلسلے بچ ہوائی جہازنی
 بشکاری سیٹ اُپر بیٹھانا ساں باہری والے پاسے اک بہوں سوہنی تہ خوبصورت گڑی
 جس نی عمر غالباً اُنتری تری سال نے نیڑے تیڑے ہووے آ، مگی کچھن لگی ”تس
 جموں جاسوگے یادلی؟“

میں چہکنیاں آکھیا ”جی نہیں! جموں توڑیں ہی جانا اے ہو تس؟“
 ”جی ماہڑے والد صاحب سیکرٹریٹ بچ بڑے افسرہین میں اُنہاں کول ہی جانا
 ہے۔ اج تہ اتر لائنز والیاں اَساں نے صبرنا کافی امتحان کھنڈا چار کھنڈے لیٹ ہوئی گئی
 فلائٹ۔“

”جی بالکل اگر گڈی تھیں بندہ جاوے تہ اس ویلے توڑیں پہچی گیا ہووے آ“
 میں اُس نی گل نی تصدیق کرنیاں آکھیا۔
 ”آ کھنہ جموں بچ کافی تہنڈنی وجہناں جہازکی رن وے اُپر اُترن بچ پریشانی
 ہور ہی اے حالیں ہور اڈھا کھنڈے اڈیکنا پیسی“ آکھی کے میں اپنے موبائل فون پُر
 سکروول کرن لگاں۔

میں کافی چرتھیں محسوس کرنا ساں بے اُس سُن حالیں تکر اپنا فون ہتھ بچ نیہہ چکھیا
 سا کہ اتنے بچ اُس نے گلابی ہوٹھاں بچ حرکت ہوئی ”ایکسکیوز می! کہہ میں تساں نا
 فون استعمال کری سکئی ہاں؟“

”کیاں تساں کول اپنا فون نیہہ اے؟“ میں اُس داہر حیرانگی نال تکلنیاں پچھیا۔
 ”جی ایچی کوئی گل نیہہ دراصل ماہڑے فون نی بیٹری ڈیڈ ہوئی گئی۔ پچھلے چار
 کھنڈیاں تھیں لگاتار انٹرنیٹ استعمال کرنی رہیاں ہور جلدی بچ چارجر وی پہنکی
 گئیاں۔ ڈیڈی کی کال کرنی سی اوہ پریشان ہوسن گے۔“

”جی جی انہاں نا پریشان ہونا ضروری اے۔ لو..... کرو کال“ میں اپنا فون اُس کی پکڑانیاں آکھیا۔

اُس تاولیاں نمبر ٹائپ کری اپنے پیونال گل کیتی۔ جی ڈیڈی! دراصل ماہرے فون نی بیٹری ڈیڈ ہوئی گئی، میں ہو رگسے نے فون اُپروں کال کری رہی ہاں..... دراصل جہاز حدتھی زیادہ لیٹ ہوئی گیا..... جی جی لینڈ کرنیاں ہی فر اسی فون تھیں کال کرساں گی..... اوکے..... بائے!“

”ایہہ لوو..... تُّساں ناشکر یہ“ اُس سن فون پکڑانیاں آکھیا۔

فون پکڑانیاں جیاں ہی اُس نا ہتھ ماہرے ہتھ نال ٹکرایا، ماہرے پورے جسم بچ جسراں کرنٹ دوڑی گئی۔ اس دوران ماہرے کی وی دوچار کالاں آئیاں ہو رساریاں نال گل وی ہوئی۔ اک وار فر ٹبری نی کال آئی تہ بولی ”کس ویلے نی کال کرنی پیاں صرف انگنچ اچھنے ہو، واپس وی کال نہ کرنے، تُّسیں حالیں توڑیں وی نیہہ بچے جموں؟“

”بچگی کے کال کرساں“ میں مختصر جیہا جواب دیتی کال کٹی چھوڑی۔ ویسے وی میں اپنی ٹبری کی زیادہ لفٹ نیہہ دیناساں۔ حالیں کال کٹی ہی سی کہ موبائل نی سکرین وراک اوپرا نمبر ظاہر ہو یا۔ میں دل نہ کرنیاں وی کال ریسو کیتی تہ اک زنا نہ واز ماہڑیاں کناں بچ رس کھولیا..... ”ہیلو! خوبصورت اے؟“

”خوبصورت! سوری رائگ نمبر اے“ میں آکھی کے کال کٹن لگاں، اوہ تاولیاں بولی ”ایہہ ماہڑی کال اے۔“ میں چپ کری فون اُس کی دتا۔ تھوڑی دیر گل کرن تھیں بعد اُس آکھیا ”سوری! دراصل ڈیڈی سُن مٹا کی تُّساں نا نمبر دتا ہو سی“ انہاں تھیں برداشت نیہہ ہو یا تہ کال کیتی نے۔“

”کوئی گل نیہہ!“ میں مسکرائیاں جواب دتا۔ اتنے بچ اک ہو اور پری کال آئی
”خوبصورت اے؟“

”تساں نی کال“ میں فون اُس کی پکڑایا۔ جہاز اُڑن تکر اک دو کالاں ہو
آئیاں فر اُس اسمان بچ اُڑن لگے ہاں۔ پنچی منٹاں نے سفرنا پتہ ہی نیہہ چلیا کہ جہاز
سُن لینڈ کیتا۔

”ڈیڈی کی کال کری لواں“ اُس مسکرائیاں آکھیا تہ میں فون اس نے حوالے
کیتا۔ اُس پارکنگ داہر اُڑن لگے آں تہ میں محسوس کیتا کہ اوہ سر تھیں پیراں تکر ماہڑا
جائزہ لے رہی اے۔ چپچک اُس نے الفاظ ماہڑیاں کنناں نال ٹکرائے ”ایہہ اور کوٹ
تساں اُپر کافی چچنا اے!“

میں وی شکر یہ ادا کرن تھیں بغیر نہیں رہی سکلیاں۔ پھاٹک نے باہر کھلی اک قیمتی
کار اُس کی اڈیکنی سی۔ ”چلو بھئی آ جاؤ“ اُس کارنی باری کھولنیاں آکھیا۔
”نیہہ شکر یہ! میں اتھوں آٹھوئی لیاں، تَس جَلو۔“
”ایہہ کسراں ہوئی سکن، ادھے رستے کسے کی چھوڑنا چنگی گل نیہہ ہونی۔“
”دراصل ماہڑے ٹھہرن نا انتظام سرکٹ ہاوس بچ کیتا گیا نا اے اس واسطے
تَس جَلو۔“

”ویسے تہ اچ تساں کی ماہڑے نال ہی چلنا چاہی ناسا، بہر حال تساں کی اُتھے
توڑیس ڈراپ تہ کر ہی سکے ہاں، ہُن تَس اسماں کولوں ایہہ حق نہ کھسو۔“
ایہہ سُنیاں ہی میں اپنا بریف کیس لئی کے کارے بچ بڑھی گیاں۔ پورے
رستے اوہ مگی ہی تکی رہی کہ ماہڑی منزل آئی گئی۔ کار تھیں باہر پیر تہر نیاں ہی میں شکر یہ
ادا کیتا تہ اُس سُن مسکرائی کے آکھیا ”شکر یہ کس نا؟ سفر بچ ایہہ کجھ چلنا رہنا اے۔“ فر

دواں ناگھڑا کا ہوا بیچ کھلی گیا ”چلو ٹھیک ہے شامی فون اُپر گل کر سناں۔“ ”جی بہتر“
 آکھی کے میں اپنے ٹھکانے پاسے ٹری پیاں۔ کمرے بیچ پہنچی کے میں سوچیا ”آکھ
 تھیں اوہلے ہٹا کے تھیں اوہلے۔ اج کون کسے کی اتنا چریا درکھنا۔“
 نماشاں ناہنیرا کہنا ہون لگا۔ میں دوا ریاں اُپر پردے کھلیری بتیاں آن
 کیتیاں تہ ماہڑے موبائل نی رنگ بجی پئی۔ میں غورنال تکیا تہ خوبصورت نے پیو نا نمبر
 سا۔ ”ہیلو.....!“ میں بلیں جے آکھیا تہ اگے تھیں اک محملی واز ماہڑے کناں بیچ
 رس کہولن لگی۔

”السلام علیکم.....! کہہ حال اے تُّساں نا؟ آرام فرمانے پیو؟ یقیناً تُّس
 ماہڑے ہی بارے بیچ سوچنو ہوو آ؟“ ایہہ خوبصورت نی پُرکشش وازی۔

”جی.....! بس رب ناشکر ہے۔“

”تُّساں کی اتھے کوئی تکلیف تہ نیہہ؟“

”جی نیہہ بالکل نیہہ..... سرکاری انتظام اے۔“

”تُّس کدوں توڑیں اتھے ہو؟“

”کل مٹینگ اے تہ پرسوں نکلی جاساں، ہو تُّس؟“

”اَس تہ ہر سال سردیاں اتھے ہی گزارنے ہاں۔ ماہڑا دل کرنا سا تُّساں نال

گل کراں، تائیں کال کیتی۔ تُّس ڈسٹرب تہ نہ ہوئے؟“

”جی نیہہ بالکل نیہہ، ایہہ تہ ماہڑی خوش قسمتی ہے۔ بس بیہلا بیٹھنا ساں تہ فون

ورسکروں کرنا ساں۔“

”میں تُّساں کی انسٹا اُپر فالو کیتا اے ایکسپٹ کریو۔“

”جی چنگا، کری لیسناں۔“

”میں تُساں کی اک گل آکھنی سی!“

”جی بڑے شوق نال آکھو۔“

”مگی شرم اچھنی اے فر کدھرے آکھساں۔“

”جسراں تُساں نی مرضی۔ چنگا رُب راکھا!“

کال کٹ ہونیاں ہی میں سوچ بچ پئی گیاں کہ اوہ آکھنا کہہ چہنی سی؟ واپسی
اُپر آفس بچ وی اُس متی وار کال کیتی تہ ہر وار آکھنی ”میں تُساں کی کجھ آکھنا چہنی ہاں
ورہمت نیہہ پینی۔“

مگی اُس نے ارادے کجھ ٹھیک نیہہ لگنے سن۔ اک تہیا ڈے میں اُسی صاف
صاف دھسیا کہ میں اک بیابہ بندہ ہاں تہ اُس نا جواب سُنی ماہڑے پیراں تلوں مٹی
کھسکی گئی ”مگی اُس نال کوئی غرض نیہہ۔ مگی تُساں نی پرسنٹی بہوں متاثر کیتا بس.....
!“.....

دفتر تھیں کبہر پُچیاں تہ ٹبری اڈیکنی سی۔ ”اج تُساں کی چر کیاں ہوئی گیا؟ خیر
تہ اے؟“

”آہو خیریت ہی سی بس ہک دو فائلاں ضروری مکمل کرنی سیاں، اسے
واسطے۔“

”میں تہ کہہرائی گئی سیاں۔“

”توں ماہڑی اتنی فکر کیاں کرنی ونی ہیں؟“ میں بیگ اک بکھی تنہنیاں آکھیا۔
”ایہہ تَس کہہو جیاں گلاں کرنے ہو؟“ اُس نیڑے آئی اپنیاں دوئے نہواں
ماہڑے گلے بچ باہنیاں آکھیا ”میں تُساں سنگ محبت کیتی اے تہ مرنے دم توڑیں کرنی
رہساں۔“

ایہہ سنی کے ماہڑے متھے اُپر پر سے آئی گیا ہور دماغ بچ کھنٹیاں بجن لگیاں
 ہور ذہن نے پردے اُپر پچھلے سارے عکس ظاہر ہوئے، جہاں حالات بچ اسماں
 لو میرج کیتی سی ہور دواں خانداناں بچ پیر پئی گیا سا۔

رُٹی کھان تھیں بعد خوبصورت نی کال آئی تہ میں ڈرنیاں ڈرنیاں چائی تہ اوہ
 بولی ”اِس ویلے میں بڑی بے چین ہاں، بسترے اُپر جسراں گسے کنڈے کھلیں
 ہون۔ عجیب جی بے قراری محسوس کرنی ہاں، سوچیاں اِنج تہاں کی اپنے دلے نی گل
 آکھی کے دل نا پہنار ہولا کری لو اں۔“

”جی جی آکھو میں سُننا ہاں“ میں ٹبری داہر تلکناں جیہڑی بسترے بچ بڑی گئی نی سی۔
 ”دراصل..... دراصل..... مگی تہاں نال محبت ہون لگی اے“ آکھی
 اُس کال کئی شوڑی۔

اپنی ٹبری نا ایہہ جملہ کہ ”میں تہاں سنگ محبت کیتی اے تہ مرنے دم توڑیں کرنی
 رہساں“ ہور خوبصورت نا ایہہ جملہ کہ ”مگی تہاں نال محبت ہون لگی اے“ ماہڑے
 دل تہ دماغ بچ پلچل مچار ہے سن۔ خوبصورت نی محبت نارنگ اپنی ٹبری نے مقابلے بچ
 کچھ پھکا لگا تہ اک دم ماہڑے دل بچ محبت نی کانگ اُٹھی تہ ماہڑیاں بانہواں ٹبری کی
 کلاوے بچ لئی لتا۔“

اُجڑے پلاں دیاں کھیتیاں

مکھو اُسدا ناں نیہہ پتہ پراوہ وی انہاں دکھیا ریاں بچوں ہک آسی۔ اُس تہیاڑے اوہ بس اڈے دے ہک پیسجر شیڈ بچ بیٹھی دی آسی۔ دور مغرب دے پاسے جنگل بچ ڈُب رہے لہو لہان لال دھینہہ دے گولے کو دکھیاں سوچ رہی آسی۔ اوہ بے تہانی کہڑی دے پینڈلم نالوں ہلدی وی آسی۔ شاید اُسکو اس منظر بچو اپنی بیتی زندگی دا ٹکڑ وی دس رہیا آسا۔

اُس ویلے اڈے بچ کوئی گڈی کھڑی نہ آسی۔ دسمبر دی ٹھہردی ہوئی سنج دی ملگجی روشنی بچ لوکاں دی ہک پہیر گڈی تہ انتظار کردی آسی۔ لوک بے چینی دے عالم بچ تہندلی جی اُمید نال ادھر ادھر فر دے آسے۔ شاید ایہہ اوہ لوک آسے جنہاں دے کھر تک دی دوری دس کلومیٹر توں کہٹ نہ آسی۔ نیہہ تہ ایہہ وی ہور ناں لوکاں نالو پیدل ہی ٹر گئے ہوندے۔ جیاں جیاں وقت پتہ اگیا ایہہ گڑی ہور وی پریشان ہوندی گئی۔ بار بار سیل فون دی کہڑی کو دکھدی آسی۔ بیٹھے بیٹھے لتاں آکر گیندیاں تہ دو چار قدم ٹر کے لتاں دی آکر ڈور کر چھوڑ دی ہے۔ فر واپس آ کے شیڈ بچ بہہ گیندی تہ اکھڑی سوچ دی لڑی کو فر جوڑ کہندی۔

کھروں جس ویلے نکلی آسی تہ اُس سوچیا وی نہ آسا کہ اس کو اس قدر چر ہوگیسی۔
 روز مرادیاں لوڑ پین والیاں چیزاں توں علاوہ اُس ہک کیک وی خریدیادا آسا۔ اج
 اُسدے پوترے دی سالگرہ وی آسی۔ پترادی نشانی، ناپتر اں دی نشانی، ہاں اوہ اسے
 طراں سوچدی آسی۔ اُسدے دوپتر تہ انہاں دا پتو سڑدی بستی دابالن ہو گئے دے آسے۔
 چلے کلان دی لہو جمدین والی رات آسی۔ بستی دے سارے لوک کھڑکیاں تہ
 بوہے بند کر کے بیٹھے دے آسے۔ اپنی اپنی دُنیا بساکے۔ بواٹھکورے دی واز آئی۔
 بوہا کھولیا، گجھ ہتھیار بند بے چہرہ جے آدمی اندر داخل ہوئے۔ عورت دے کھڑ والے کو
 کھنن کے واپس ٹر گئے۔ اُس سوچیا کھڑ والے کو لوں رستہ پچھ کے ٹر گیسن تہ کھڑ والا
 واپس آگئیس۔ کھنفا گزر گیا تہ عورت دا کھڑ والا واپس نہ آیا۔ فراجا نک گولیاں داوازا آیا ایہہ
 واز نہیہرے کو چیر دی ہوئی تہ گونجی ہوئی دور تک گئی۔ پرندے وی آہنلیاں بچ لرز اٹھے۔
 چرتوڑیں پکار دے رہتے۔ عورت دے کھڑ دیاں دیواراں اسراں ہلیاں کہ کھڑ کھڑ رہیا۔
 کھڑ دی چھت اڈھ گئی۔ سردی دی ٹھٹھڑدی کردی رات ایسی اتنی لمی ہوئی کہ دہاکیاں تک
 وی مگی نہ۔ عورت اج تک وی ایہہ نہ تجھ سکی کہ اُسدے کھڑ والے کو کس جرم بچ اسے
 دے خون دے چھپر بچ ہی مٹی داٹھیر بنا چھوڑیا۔ رب رب کردی تہ درد دی خاک چھانی
 تہ آخر ہک تہیاڑے بن گئی۔ زر پاس ہون نال ٹھینڈ دی آگ وی بجھدی رہی۔ ساہ دی
 ڈوری وی چلدی رہی۔ رشتہ ناطے محبتاں تہ نزدیکیاں وی قائم رہیاں۔ پر بڑے پترا
 دے کتاں بچ اُس رات دے سناٹے بچ چلے دو فائیر پگھلے سیسے نالوں چُبدے رہتے۔
 بے قرار پتر بکس راتیں ہٹی ٹر روئی، سستی دی ماوت تہ معصوم پھراؤ کو چھوڑ کے رات دے بے
 چہرہ درندیاں دی سرکوبی واسطے نکل گیا، کول لکھ وی نہ آسا۔ بس تن دے دوٹھائی کپڑے
 تہ پیران پھٹیا بوٹ۔ دولتاں تے ٹردا ہو یا اوہ کسا سرحد توں پاروی ہو یا یا نہ؟ کسے کو نیہہ

پتہ۔ اوہ اس طراں غیب ہو یا کہ گرے نام و نشان وی نہ ملیا۔ گجھاں آکھیا اُس ہوراں دے بارود بیچ آپ اپنی اگ وی شامل کیتی تہ ایسا پٹھیا کہ ہوراں سنگ آپ وی ریزہ ریزہ بن کے بکھر گیا۔ ماؤ دے سینے بیچ ہک ہور زخم اُگ آیا۔ بس ہک ہتھ اپنے زخم تے تہ دُوا دُوئے پتر دے سراتے رکھ چھوڑیا۔ اسدیاں ساہان دی ڈوری تے پھرے رکھ چھوڑے نس۔ پڑھان واسطے اسکول گیندی تہ نال کہن گیندی۔ راتیں سینے نال لا کے رکھدی تہ جگراتے کڈھدی۔ پتر جس ویلے پڑھ لکھ کے جوان ہو یا تہ ماؤ ہور چر لائے بنا چھٹ بیاہ دے بندھن بیچ بن چھوڑیا۔ سوچیا دو اکھیاں دو ہتھ تہ دو پیر ہور بدھ جلسن۔ سارے اگا چکھا دوڑن تہ اس کہر دے آخری چراغ کوکھن نہ دیسن۔

فرہک دن ہک طوفان ایہجا آیا کہ ہونی اگا کسے دی کوئی پیش نہ لگی۔ دو جنگجو کہر اندر داخل ہوئے۔ انہاں دے چکھا انہاں دے شکاری وی آگئے۔ انہاں جنگجوواں سُن کہر دا آخری چراغ وی بجھا کر چھوڑیا۔ ماؤ دے سرتوں پانی ٹپ گیا۔ فرا وہی درد تہ کوفت۔ کئی سوال سر چکدے تہ پچھدے..... جواب تتر تکر دے۔ کلجے تے اگی دے ڈم پیندے تہ بس.....

بیجی زندگی فرا جڑ گئی۔ سوہاگے کو پھر ولدیاں بس دو نو نہہ تہ سس رہ گیاں تہ قدرت وی اپنی کاریگری کو سوانہ ہون دتا۔ سوہاگے بچوں وی ہک چنگاری ایسی نکل آئی جس کہر دا چراغ غمڑ روشن کر چھوڑیا۔ پتر دے مرن توں اٹھ مہینے بعد نوں وی چھول پھرے گئی۔ زندگی فر تہ کن لگی.....

گولی چلن دی اواز آئی۔ بس اڈے بیچ افراتفری مچ گئی۔ سوچاں دیاں ہنگیاں چڑھدی عورت بدھکی۔ پتہ نہہہ کے ہوسی؟ اُس دے منہہ بچوں نکلیا۔ اُس سودا سلف دے تھیلے سمیٹے تہ اوہ وی پھیر بیچ جاملی۔ اچانکی منی بس اڈے بیچ داخل ہو گئی۔ منی بس اہجاں پوری طراں رکی دی وی نہ آسی کہ لوک بے صبری نال ڈوڑ دوڑ کے چڑھ گئے۔ جیاں

حضرت نوٹ دی کشتی بچ گئی آسی تہ انہاں دا آخری سہار آسی۔ جد توڑیں ساریاں
 ساریاں نہ چڑھیاں ایہہ عورت وی بس بچ چڑھن بچ کامیاب نہ ہوئی۔ ساریاں
 ساریاں دے بعد بچ چڑھی۔ ڈرائیور وی کہٹ ڈریا ہویانا آسا۔ اوہ وی کوئی خطرہ مل نہ
 کہنتا ناچہندا آسا۔ گڈی پھرے گئی تہ اُس سٹارٹ کر چھوڑی اُسے کہڑی دوترے سپاہی
 وی ہتھیاراں سمیت تیز تیز قدماں نال اپنے بوٹاں نال تہرتی کوروندیاں اُتھا آچھے۔
 ”گاڑی روکو!“

ہک سپاہی سُن زور نال آکھیا۔ ڈرائیور نے گڈی روک چھوڑی۔ گڈی بچ سوار
 سارے لوک سہم گئے۔ اوہ ساہ روک کے اگلے حکم دا انتظار کرن لگے۔ دوئے سپاہی نے
 دی اُسے لہجے بچ آکھیا۔

سبھی ساریاں باہر آجاؤ! گاڑی خالی کر دو!!

لوک ہک دوئے دے منہہ دار دکھن لگے جیاں پچھ رہے آسے:

اسدا کیہہ قصور ہے؟ کیاں اتر راں؟؟.....“

کدے کدے اہجا حکم اُس ویلے دتا گیندا آسا جس ویلے کسے شک دی بُیاد
 تے ساریاں دی جامہ تلاشی کہندی گیندی آسی۔ مگر اس وقت.....؟ کتنے سارے سوال
 سرچیندے آسے۔

کیا تم بہرے ہو؟ سننے نہ ہو؟

حوالدار آپے توں باہر ہو رہیا آسا۔ ہک جٹی داہڑی والے بزرگ نے جرت کیتی تہ پچھیا۔

”صاحب! ہم گاڑی سے کیوں اتریں؟ ہماری کیا غلطی ہے؟“

”بابا پوچھو مت..... گاڑی ہمیں ضرورت ہے۔“

اس واریں حوالدار نے تھوڑ جی نرمی نال آکھیا۔

”یہ آخری گاڑی ہے! ہک نوجوان بچو بولیا۔

آج رمضان کا مہینہ ہے۔..... وقت پر گھر پہنچنا ہے۔ پیدل چلنے سے کب پہنچیں گے؟..... ہمارا گاؤں یہاں سے دس کلومیٹر سے بھی زیادہ دوری پر ہے.....“
”یہ ظلم ہے، نا انصافی ہے..... اس ٹھنڈ میں!..... اپنی گاڑی کیوں نہیں لے جاتے!
پبلک کی گاڑی کو.....“ ہک ہورنوجوان جذبات بچ آ گیا۔

سپائیاں دا غصہ ستویں آسمان تے پہنچ گیا۔ اوہ گالیاں تے اتر آئے۔ سالے زیادہ شور کیا تو گولیوں سے بھون ڈالوں گا..... نخرے بند کرو اور چپ چاپ گاڑی سے اتر جاؤ..... ہمیں مجبور مت کرو کہ ہم.....“ سارے چپ ہو گئے۔ اترن واسطے اپنا اپنا سامان سمیٹن لگے۔

گڈی دی پچھلی سیٹ تے بیٹھی عورت دکھتی آسی۔ اسدے اندروں گرم رقیق فولاد جی ہک روچلن لگی۔ اکھیاں بچوں شعلے نکلن لگے۔ ہُن او بے خوف ہو گئی دی آسی۔ مردانا سواریاں دے نال سینہ سپر آسی۔ سپائیاں دی زیادتی تہ بگڑی دی صورت حال اسدے برداشت تھیں باہر ہو گئی۔ اُس اپنے دنداں دے جھڑیاں کو اسراں کس چھوڑ یاد آسا جیاں اُس کوئی سخت چیز پہنے واسطے دنداں تلابائی دی ہووے۔ ہک بزرگ ڈردے مارے گڈی بچو لہن لگا۔ عورت پچھلی سیٹ توں آواز ماری!

چاچانا اتریں! بیٹھارہ..... اسیں نہ لہندے۔ جو مرضی انہاں کو کرن۔ اسیں پالتو جانور تہ نہ..... جسے کوئی چاہوے تے اسوں کو دکھ دیوے..... مارن گولی..... اسیں ڈرے والے نہ.....“ لوٹڈی! ہوش میں آ۔ کیا بکواس کر رہی ہے! ہک سپاہی بے حیائی نال بولیا۔

بھاڑے کے ٹٹو! منہ سنبھال کر بات کرو..... اگر حقیقت میں تو دلش کا سپاہی ہوتا

تو اپنی ہی دلش کی بیٹی سے تمیز سے پیش نہ تا..... اور ان بزرگوں کی بے عزتی نہ کرتا..... اور.....

ہُن عورت سپائیاں دی کوئی گل سُنن واسطے تیار نہ آسی۔ سواریاں دے اندر ہمت بڑھ گئی۔ گڈی بچ شور بڑھ گیا۔ سارے اپنے اپنے دل دی پہڑ اس کڈھن لگے۔ اندر دا لاوا پھٹاں پھٹاں کرن لگا۔

بہت زیادہ بولن نال عورت دا گلہ سُنک گیا۔ اوہ چُپ ہو گئی تہ اندر ہی اندر اُس دے ہک جنگ چھڑی دی آسی۔ اوہی دُشمنناں والا سلوک کردے ہین۔ اپنے سُنکھا واسطے بزرگاں کو وی تکلیف دین تے تُلے دے ہین..... اُس کو اسیں جمہوریت آکھساں؟..... ایہہ حق ہُن اسدا ہے؟..... اس نظام کو لوں نجات حاصل کرنی چنگی ہے..... اس ظلم کو کون برداشت کر سکدا؟؟؟.....“

سپاہی تہ حوالدر بس بچ پیدا ہوئی صورت حال دکھ کے دھنگ ہو گئے۔ حوالدر وی ہار کے اپنے توں بڑے ایفسر کو اس صورتحال توں واقف کرن واسطے چلا گیا۔ اہجاں اوہ مستاں کجھ قدم ٹرے دا آسا کہ اگوں کرنل صاحب بنا گڈی دے تیزی نال آرہیا آسا۔ شاید اُس بس داشور سُن چھوڑے دا آسا۔ اوہ ہور چرلائے توں بنا بس بچ چڑھ گیا۔ اُس سُن گڈی دی بچلی ساری صورتحال دکھی تہ سمجھی۔ فرساریاں سواریاں کو بڑی انکساری نال بس خالی کرن دی گزارش کیتی تہ وجہ وی دی۔

اُسے ویلے کجھ سپاہی ہک ہور سپاہی کو جیہڑا زخمی آسا، جو زخمی آسا، چادر بچ باء کا گڈی والے پاسے آرہے آسے۔ زخمی سپاہی دے سر بچ گولی لگی دی آسی۔ پتہ لکیا کہ گولی اپنی ہی سروس رائفل نال لگی دی آسی۔ سڑک تے کھڑا سپاہی اپنی ہی پریشانی دا شکار آسایا کجھ ہور؟ کجھ نیہہ آکھ سکدا ابندا۔ اہجاں ایہہ گل صیغہ راز بچ آسی۔ سپاہی بے ہوشی

بیچ آسا۔ لہو بند تیج بچوں وی رِس رہیا آسا۔ اُس دے ساتھیاں دی کوشش آسی کہ بناہور
 چر لائیاں زخمی سپائی کوزد یکی سول ہسپتال پُچھیا جُلے تاکہ اُسدی جان بیچ سکا۔
 عورت اہجاں وی کچھلی سیٹ تے بیٹھی دی آسی تہ ہُن اُسدیاں اکھیاں نم آسیاں
 اُس سُن پہرے گلے کو صاف کیتا تہ عاجزی نال ساریاں سواریاں کو آکھیا۔
 اُٹھو پُہراؤ، اُٹھو پُہنیو..... ہُن اُٹھنا لازم ہے..... کرو گڈی خالی..... کسے دے
 کُہر دا چراغ نا مَچھ جُلے..... بد قسمت ماں اُنھی نہ ہو گچھے..... کُہر والی دا سہاگ نہ لُٹیا
 جاوا۔..... پُہنیں نہ تڑیا..... اُٹھو کھرن دیو ہسپتال..... اسیں پیدل
 گیساں.....“ دَکھدیاں دَکھدیاں ساری بس خالی ہو گئی۔ زخمی سپاہی کوہوراں سپائیاں بس
 بیچ چا ہڑیا۔ اُس نال جان والے سارے سپاہی وی بہہ گئے۔ بس تیزی نال نکل گئی۔
 نزدیک دی کہو مسجد بچواں ازان دی آواز آئی۔ ہُن روز اکھولن دا وقت ہو گئے دا
 آسا۔ عورت سُن کیک دے نلے نلے ٹوٹے کیتے تہ اُتھا موجود لوکاں بیچ بندھ چھوڑے۔
 اکھیاں پُہنجدیاں وی اوہ بے خبری جی بیچ گنگنا بیٹھی سی۔ ”پہی برتھ ڈے ٹپو“
 پتا بہ عورت دے ایہہ بول کسا سنے وی یا نہ؟

جٹھا سماج

جیاں اس سُن قدم اندر نہر یا تہ ”آ آ ر ف ی ع تو یں چنگا جیہڑا لوکاں کو فائدہ دیندا ہیں۔ کدے پڑھیا نیہہ بھی توں مگر انہاں لوکاں کولوں جیہڑے رشوت خوری، غبن، فراڈ، تہو کھا دی، کم چوری، کتنے گن سکھ کھندے، آج دے تعلیم یافتہ نوجوان سن۔ غیرت ناں دی کوئی چیز بھی نیہہ، سچ انہاں کولوں کدے لنگتھا ہی نیہہ، عمران دی حالت اس ڈڈانا لوں ہو گئی دی ہے جیہڑی کسی موترادے ڈھبکٹ لانیج رہ کا سمندر دی باسی اکھا لدی ہووے۔ شے دی ڈوگی دی گٹھا اُتا گو ہاتہ پانی رل مل کا گتر یڑی دی جب بن گیندی ہے۔ اس سچ کئی قسم دے کیڑے پیدا ہو گیندے ہین۔ اسطراں ہی آج (عمران دا ہر اشارہ کر دیاں ہوئیاں نذیر صاحب سن رفیع کو آکھیا) سماج دی گتر یڑی سچ انسانی موزی کیڑے پیدا ہو گئے۔

”نذیر صاحب میں اپنے زمانے سچ بڑیاں بڑیاں عہدیاں تے رہیا داہاں مگر اس ویلے اسطراں دادور نہ آسا، رفیع داہر مُڑا کا آکھیا۔ فرآکھن لگا ”نوجوان اسدے زمانے سچ بڑے وزیر تہ افسر ہوندے آسے، پر اس ویلے انہاں سچ ہو رکجھ ہووے یا نہ ہووے مگر خوفِ خدا آسا۔ لوکاں دی بڑی قدر کر دے آسے۔ انہاں کو اندی غربت دا احساس آسا۔ اسیں ساڈھے سچ بچے آفس بچوں نکلدے آسیاں، فر بھی ڈراگا رہندا آسا جے مت کوئی فائل رہ ننگی دی ہووے۔ (دوئی کن پکڑکا) توبہ توبہ آج دیاں چیرا سیاں نال گل کرنی بھی بڑی مشکل ہو گئی دی ہے۔ ایہہ مکائی دی نہ آسی فرآکھیا اگا ”تکو پتہ ہی کہ آجادے افسرادی اصل خرابی کہہ ہے جے اس عہدے کو اپنی جاگیر سمجھدا ہے۔“

وسیم جدوں دسمیں بچ پڑھدا آسا سکول بچ ماسٹراں آکھیا کہ ”توں ہک تہ غیر حاضر رہندا ہیں؛ دوتا توں پڑھائی بچ بھی دلچسپی نیہہ رکھدا، ہن اسیں تو ہڑا امتحان کنی کہنساں تہ جے کدے پاس ہو گئیں فرتوں ریگولر امتحان بچ بہہ سکدا ہیں، نہیں تہ نہ۔“

وسیم سن اس گل دا وعدہ کیتا توں حامی پھر کہندی جے اوہ نہ تہ کدے غیر حاضر رہسی ہور جی جان لا کا پڑھائی کرسی۔ دوتے تہیاڑے چھست جنے تہ وسیم دی ماء سکول بچ بچ گئے ”اوہ کون ہے جیہڑا اسدے لال جے بچے کو تنگ کر دا ہے۔ اوہ پڑھے نہ پڑھے کون ہووے جیہڑا اس کو آکھے جے اوہ فائنل امتحان بچ نیہہ بہہ سکدا؟ اسیں ایف آئی آر کٹا لساں تہ انہاں کو کورٹ دا آڈر..... پتہ نیہہ اتھاں صرف روپے لٹے تے بیٹھے دے ہیں ہور کے کردے ہیں۔“

آفس بچ پتہ لگا جے اوہ اکیڈمک سٹاف انچارج خود ہک ٹیچر بھی ہے۔ اس سن وسیم دی پہلیائی واسطے ہی ایہہ آکھیا آسا، بس فر کہہ آسا..... گنڈیاں دی پارٹی نیاز صاحب دے کہناڑے چڑھ گئے۔ مندی چنگی سنائی تہ نال ہی ماما بولیا ”تکو پتہ بھی ہے جے اسدی عمر کہہ ہے اس کو امریکہ بچ ٹین اتج آکھدے ہن۔ ایہہ کجھ بھی کر سکدا ہے۔“ نیاز صاحب آکھیا ”جسدے تساں جے سر پرست ہوون اوہ واقعی کجھ بھی کر سکدا ہے۔ اس سن تساں کونال آن کا ایہہ تہ دہس چھوڑیا جے تسیں اس کو کہہ سکھال دے ہو، خیر گل آئی گئی ہوگئی۔“

کجھ سالوں بعد اوہی وسیم..... کسی طراں ہک اہم عہدے تے فائز ہو گیا۔ اس سن دس لکھ خرچ کیتے دے آسے دس کروڑ دامالک بنے واسطے، لیکن ایہہ سب کجھ عوام دی زندگی نال کھیڈاں کرن لگا۔

نذیر صاحب سن بڑے درد نال ایہہ گل رفیع کو آکھی آسی۔ رفیع آکھن لگا

”اچھا صاحب جی! مگلو دہسو جے انہاں تے اج کسی دا کنٹرول نیہہ۔“ نذیر صاحب سن آکھیا ”ہیں واتوں حالاں جنکک ہیں، انہاں تے کنٹرول کون کرسی، جدمنڈوں کھن کا چوٹی تکر اج خدا دا خوف ہی نیہہ رہیا تہ انہاں تے کنٹرول کون کرسی۔ ایہہ بگڑی دی نسل ہے تہ اسدا انجام بھی پتہ نیہہ کہہ ہوسی۔“

نذیر صاحب دی کھر اولی دواں واسطے چاء کھن کے آئی تہ آکھن لگی ”ہاں بچہ! توں پی چاء ایہہ تہ پتہ نیہہ راراپارا دیاں سُنیدے رہسی۔“ خیر دواں سن چاء چائی تہ آکھیا ”ایہہ دکھتوں ایہہ رُٹی ہے کہ تَنگا دا شکر اہے؟ اس رُٹی دا وزن دکھ پنچ روپے دی رُٹی ہے۔ میں تلو آکھیا نا جے خدا دا خوف مُک گیا۔ ہک واری حضرت عمرؓ راتیں گشت کر رہے آسے، راہ پنچ بھیں ٹہارے بچوں واز آیا۔ پیو دُڈھا پنچ پانی بہنیں لگا تہ تہیو سن آکھیا ”ابا امیر المؤمنین سن دُڈھے پنچ پانی باہے تھیں منع کیتا داہے۔“ پیو آکھن لگا ”اس ویلے کتھوں امیر المؤمنین دکھدا ہوسی۔“ تہیو سن آکھیا ”کدے امیر المؤمنین نیہہ دکھدا پر خدا تہ دکھداہے۔“ ابھی نیک خاتون حضرت عمرؓ دے نکاح پنچ آئی تہ صالح اولاد پیدا ہوئی۔ اج بھی کدے گڑیاں صالح پیدیاں بن چھن تہ نوجوان صالح، بچے صالح، سماج صالح، افسر صالح، حاکم صالح..... اٹھتوں باڑی کو پرت دے تہ میں ہیں کڈھ آئیں۔

جتے منہہ اُتیاں گلاں

بوہٹی کی تائیں پتہ چلیا جدوں بوہے لاش بچی۔ بس.....! تکلیاں ہی
اک تہت بنی گئی۔ نہ منہہ تھیں ہائے نکلی تہ نہ اُف.....، ٹھٹھن ٹھار، نظراں تھہری
گلیاں۔ اتھروں تہ دؤ رساہ وی بند ہوئی گیا۔ لگنا کہ دواں جنم جنم نی قسم کھاہدی نی سی تہ
اکھٹے ٹر چلے۔ خیر منہہ پانی شانی پایا، پیراں مالشاں کیتیاں تہ تھوڑیاں اکھاں
ٹمکوریاں، اک آس لگن لگی۔ اُس کی لوکاں نارواس پٹاس اک خواب جا لگنا سا۔ اُس
کی اکھاں اگے اوہ منظر جس ویلے زیر کھروں شہر عید نیاں تیاریاں بچ کھرے ناسودا
پتر تہ نکلیاں واسطے کپڑے بوٹ آنن گیا۔ اُس کی حالاں پہلی تنخواہ وی نہیہ لہھی سی،
کیتیاں جے گجھ ہی تہیاڑے ہوئے سن کہ اوہ آری ٹی تھیں پکا ہو یا۔ اس نیاں
اکھاں بچ اوہ پنج سالوں نے خواب سن جیہڑے اوہ روزانہ راتیں بہیٹی چراں تکر دہسنا
رہنا سا کہ نوکری پکئی ہونے وراوہ کوٹھا وی پکا بناسی، نالے گڈی وی لیسی تہ اپنی سوئی
نیاں ساریاں خواہشاں پوریاں کرسی جیہڑے پنج سال چھڑ دیئے کری کنڈے چنے
سن۔ مگر کہہ خبر سی کہ منہہ آئی روزی رب کھسی کہنسی۔

”ہائے! ایہہ گڈی نا حادثہ کوئی اتفاق سایا کوئی سازش.....! اتنی پہری نی
 گڈی بچوں گسے کی ٹچی وی نیہہ لگی۔ لگنا کہ عزرائیل کی ایہہ ہی اڑکنا سا۔ افسوس میں
 شہر نہ ٹورنی..... میں پھنکھیاں ہی عید منائی لواں..... کیڑیاں نی خیر سی نکیاں
 کی کوئی ہور بہانہ کری لواں..... پنجاں سالاں تھیں عید ور بہانے ہی کرنے
 آرہے ہاں۔ ہائے ماہڑیا سوہنیا! توں مگی کتیاں دکھاں نے کہمن بیج سستی، ماہڑے
 خاباں نا کچومر کڈھی چلیاں ہیں۔ ہن مگی جاگنے خاب کیہڑا دتسی۔“

حالاں جنازہ وی دفن نیہہ ہو یا کہ کڑیاویں گوشے شروع ہو گئے۔ جنازے ور
 اکھٹے ہوئی غیبت نامزہ ہی گجھ ہور ہونا اے۔ عموماً گسے دکھ درد و بیج شریک ہوئی
 بنڈانے کہٹ مگر دکھ دینے زیادہ تاں جے کئی عرصہ اوہ ملماں لانے رہن۔

کوئی کچھنی ایہہ رونی کیاں نیہہ؟

کوئی کچھنی ایہہ بولنی کیاں نیہہ؟

ایہہ سوچنی کہہ اے؟

پٹی کیاں نیہہ؟

زوریں مروایا.....!

ہن کوئی ہور تاڑیا نا ہوسی.....!

موت ورسوٹ کتنا سوہنا پایا نا اے.....!

ہن کھاسی کہہ.....؟

پہلاں ہی پت پت کرنی سی.....!

بہر حال ”جتنے منہہ تہ اتنیاں گلاں“ ہونیاں مگر کوئی وی دلا سہ دینے آلا نیہہ سا۔
 گسے نیہہ آکھیا کہ ایہہ تقدیر الہی سی تہ رب ور پھر وسہ رکھ اوہ سب گجھ بہتر کرسی۔

جیہڑیاں سنگناں، رشتہ دار تہ گواہنڈناں اس تھیں بغیر اک پل وی نیہہ رہنیاں سن مگر انہاں ہی وچوں کجھ اک دوجی کولوں کئی سوال پچھنیاں، جہاں وچوں اک نا جواب وی اس کول نیہہ سا۔ بیاہ تھیں لئی اج تکر ہر گل ورتبصرے شروع ہوئی گئے۔ کسے مکان ورتنقید کیتی تہ کسے سامان ورت کسے لانے ورت کجھ ماری تہ کسے کھانے ورت کوئی اٹھنے ورت ہسی تہ کوئی بہنے ورت۔

سُسن تہ ناناں نے بین نا کجھ ہور ہی انداز سی جس نی منظر کشی انتہائی مشکل سی۔ انہاں اس موقع کی غنیمت سمجھی جو منہہ وچ آیا تہ بے جانیاں بلکہ اگلے پچھلے سارے دوتھر چھنڈن لگیاں مگر کسے وی انہاں نے منہہ ورت ہتھ نیہہ رکھیا تہ نہ اس کی سہارا دتا۔ ایسے موقع ورت سہارا دینا وی تہ کون؟ رشتے داراں تہ سو ہریاں کی لوڑاں لانے نا موقعہ لہھی گیا۔ اوہ پہلاں تھیں ہی ڈاڈی اڑکئی سی تہ پیکیاں تھیں وی منہہ ہتھ ہوتے نے سن، کیاں جے ماں پومر نے تھیں بعد کڑیاں نا پیکیاں نال رشتہ ہی مکی جانا اے۔ ہُن پُہر اپُہر جاییاں وی تماش گیر ہی سن، اس واسطے کوئی خاص امید نیہہ لگنی۔

غماں نے پہاڑاں پٹھ آنی جس نے سارے خواب اک پل بچ چکنا چوڑ ہوئی گئے، اُس کی کہہ خبر سی۔ ورنہ اج اوہ زیر نال رتی تہ گلاں کری لوے آنا لے زندگی جینے نا کوئی اصول پچھی کہننی۔ پہاویں دو ہزار تنخواہ نا ملازم رہیا مگر کدے تھی چھاں وی نیہہ لگن دتی۔ اوکھ سوکھ ادھار پار کری خوشیاں دینے نی کوشش کرنا۔ دراصل ایہہ اُس نی لومیرج سی جس ورت اُس نے کہرے نے اج تکر ناراض رہے، کیاں جے زیر نال رشتہ نکلے ہونیاں ہی ماے نے کہر کیتا نا سا جس کی ٹھکرائی ہُن ماں تہ پھینیاں اس کی تہواں دینا مناسب سمجھنیاں تہ اُسے سیک نی وجہ تھیں اج آخری بار بیچاری کی جنازے نا منہہ وی نیہہ تکلن دتا کہ لوکاں کی تکی شاید کسے کی پسند کری ہنسی۔

تہیاڑے گزرے ہفتہ گذریا، آج دسواں چالیسویں ہو گیا۔ جانے انجانے وی آئے نہ کسے سدھے نہ بلائے مگر فروی لینا لگیاں نیاں، کسے ہتھ دھنا ڈبہ یا سودے پتر نالغافہ لٹا نا کسے موہنڈے لکڑیاں ناپہنار یا غلے راشن نی پچوڑ آئی سٹھے۔ اللہ جانے ایہہ لوک کون سن تہ گتھے نے سن؟ زیر نا کہہ تعلق سی؟ یا کوئی پہنارجی مکانے سن، مگر اپنے آج کئی تہیاڑیاں تھیں دریکڑیاں لائی کھانے تہ لکھ پھنی دو نہ کرنے، صرف بیہنی صلاح دینے کہ آپوں کہہ پکانا تہ کہہ کھانا۔ کوئی بکرے نے گوشت نی فرمائش کرنا، کوئی کلکڑ یا موٹے نی بریانی پسند کرنا، کوئی ماس بوٹیاں کہٹ لبھن ورنخرا، کوئی بخنی بریانی نانوہرا کرنا..... بس اپنی تہ اپنے پر یوار نے ٹھینڈ نی فکر زنی، مگر کوئی ایہہ نہ آکھنا کہ ایہہ لذید کھانے آوسن گتھوں؟ تہ جیہڑیاں ایہہ ماس نیاں بوٹیاں بچ چسکیاں..... زیر نے بچیاں نی رت نا ذائقہ اے۔ ایہہ بخنی، بریانی جیہڑی چہینے کڈھی کڈھی کھانے ہو، ایہہ پیسہ گتھوں آسی؟ ایہہ اتنا قرض کون مکاسی؟ ایہہ بیوہ ہن کسراں اپنا گزارہ چلاسی؟ کہہ کھاسی؟ کہہ لاسی؟ گتھے ریسی؟

جد کہ سارے زیر نی حیثیت کی جانے سن کہ دو ہزاراں بچ کسراں بھر پالنار ہیما۔ کدے غور نیہہ کیتا، مگر لعنت انہاں بھینڈاں کی جہاں تیتیاں تہ رنڈی نامال کھائی ڈکاروی نہ ماری۔

انسانیت ایسی گڑھی کی سلام آکھنی اے، جس اتنا سوہنا نوجوان اپنا ہم سفر کھڑا نے تھیں بعد وقت نا مقابلہ ہمت، حوصلہ تہ عقلمندی نال انجام دینے واسطے لگ بدھی لٹا۔ پہنویں بے اُس کی سوہریاں ڈاڈھیاں چوباں تہ ڈم لائے نے سن مگر اُس نے سر لگ بدھی اُس سپاہی نی طراں ماتم نا کاج کیتا جسراں جنگی محاذ و قتل و غارت تگنے نے باوجود مُلک نی حفاظت واسطے لڑنا اے۔ اُس ایہہ تہیہ کری لٹا کہ ماہڑے رونے کُرا لے نال زیر تہ نیہہ مڑی سکنا مگر باقی بھر نی زندگی نی خاطر بہوں گچھ سہنا

پیسے نالے لاشعوری سماج بچوں تنقید، ٹھٹھے تہ لوڑاں تھیں بغیر ہور کجھ توقعات نیہہ ہین۔ اُس کی ایہہ وہم وی سا کہ نناناں نے خصماں کی اگر دو بوٹیاں کہٹ لبھیاں تہ اک ہور محاذ کھل جاسی؛ جس نامقابلہ کرنا مشکل ہوئی جاسی؛ اس واسطے سارا دروڈا شقات کھلائی کسے طراں انہاں نیاں کھلاں پئریاں۔ انہاں بد بختاں نا اگر وس چلنا تہ قبر بچوں زیر نیاں بوٹیاں وی نوچی کھانے۔ کدے ایہہ غور نیہہ کیتا کہ اتنا قرض ایہہ یتیم سانگے بیچی وی نیہہ مکائی سکے تہ نہ ہی ایہہ رنڈی سارے لوکاں نے حلوج کری مکائی سکئی۔ ایسا لگنا کہ اوہ سارے زیر نے خون نے ڈاڈے تریہائے سن تہ اج رتجی چوپے ہین۔ زیر وی تہ کوئی پئیڑی نیہہ کیتی سی؛ صرف اپنی مرضی نابیاہ کیتا؛ تاں ای اوہ انتقامی سن۔

ایسے موقع ورمرد حضرات وی کسے تھیں کہٹ نیہہ دسے۔ دروڈا فتح یا مسکیناں نے مستقبل و رکھٹ بلکہ سیاسی تبصرے اسراں کرنے گویا پرائم منسٹر وی انہاں کولوں مشورے لئی کم کرنا اے۔ پھناویں گلی نے کتے وی نہ سجانے ہوون؛ مگر ہراک لیڈر نی سیاست ورتوں ٹوں ضرور کرنی۔ متونی کون سا..... کسراں مویا..... بیوی بچیاں نی گذر کسراں ہوسی.....؟ اس و رکدے غور نیہہ کیتا جانا۔ شاید ہی کوئی نیک بخت ابھیا ہووے؛ آجیڑا دروڈا فتح نی روٹی کھانے تھیں احتیاط برتے بلکہ ہمیشہ نظر دوہے نی پلیٹ و رہونی کہ اُس کی ماس بوٹی چنگلی لبھی گئی اے۔ اکثر بوٹیاں پانے آلے کی خیر و عافیت ضرور چکھی جانی تاں جے مہربان ہوئی جائے۔ کدے وچار نیہہ کرنے کہ اس غریب ایہہ روٹی کتنا قرض چائی تہا ہڑیاں کھلاں پئریاں ہین۔ کہہ اَس چہنگھیاں فاتحہ نیہہ آکھی سکے۔ کاش.....! اگر آج انسانیت زندہ ہونی تہ چینی چینی کی آکھنی کہ خدا راہ اتنا ظلم نہ کرو۔ مرنا جرم نیہہ بلکہ کسے مسکین کی بے موت مارنا جرم اے۔

کہسیتی

دکھ بچہ نہ غلط کم کر دیں تہ نہ مُنڈ مول چرٹا لدریں۔ لوک موئے دیاں کو فاتحہ
آکھدے ہین تہ توں.....

چوئی کہنٹے تو ہڑے چچھا دند بجدے ہین۔ کیہ فاندہ تو ہڑی پڑھائی دا۔ تو ہڑے
ماء پے صبح دے ناں جگے آسے۔ کدے توں مہیڑا تہ یتیم نہ ہویں ہاں تہ میں کھمبا پکڑ کا تلو
لُو چھوڑاں میں اللہ دے خوفو ڈردی ہاں توں پٹھا ننڈا ہیں۔ آج ہُن تو ہڑیاں نیلیاں
مُجھاں ہین توں اہجاں وی کہہتاں نے چھوڑ دا۔

ہر پٹھا کم تو ہڑے کولوں نکلا دہے۔ کسے کو چتاں کڈھدا۔ کسے کو ناں کناہیاں
کڈھدا۔ کسے کو نقلان کڈھدا۔ دہس تلو کیہ بگ گئی دی ہے۔

تو ہڑے مہیڑے پہنیں پہر اسارے کتنے شریف تہ سادھے ہین پتہ نیہہ تلو اللہ
کیہڑے ملا دی مٹی تھیں پیدا کیتا دا ہے۔ تلو کتنی وعظ نصیحت کراں تو ہڑے کتاں تو جوں
وی نیہہ رینگدی۔

فاطمہ ماسی علیئے کو دلا سہ دیکا کہہ کھڑیا۔ ٹکڑا کھوال کا اُس کو نصیحت کیتی۔ علیا گردن
سٹ کا فاطمہ ماسی دیاں گلاں سندرہ ہیا۔

ایہہ ستاں سالوں دا آسا جس ویلے اس دا پے مویا، دساں سالوں دا ہویا تہ ماں
 دی ٹرگئی۔ پھر اواں پھر جانیاں علیے کو سکول لا چھوڑیا۔ علیا صبح بستہ گلا بچ باء کا کھر و نکل
 گیندا آساتہ دینہہ لتھے کو دونیاں جنڈکاں نال کھرا کو مرہ ایندا آسا۔ پچھا ہیں کر کا علیا نکدا
 آساتہ بوتلیاں بچ نماشاں قضا توڑیں دونیاں جنڈکاں نال علیا کھلی گھری نچدا آسا۔
 تہنیاڑ چپٹ علیا سریا لے نالوں ہر کسے نال چھڑ گیندا آسا۔ سارے جنڈک علیے
 تھیں کن مار دے آسے۔

علیا شطاناں دا ڈواناں آسا۔

ہک تہنیاڑے علیے کفتاں کو گچھ راہ بچ ٹیلیفوناں دی تار بدھی۔ راہ دیاں ڈواں
 پاسیاں بڑے بڑے دو بولے آسے۔ انہاں نال تار خوب گہٹ کا۔ نہ چھوڑی، علیا ہک
 پاسے ہو گیا۔ صبح شیدا نکلی لوئی کہنا دا گڈا کھن کا آیا۔ اوہ تار نال اڑیا۔ اپنا وزن اُس نہ
 تھم سکیا۔ منہواں پہنار بجیا۔ رت بچھول ہو گیا۔ دو دن وی بچ گئے۔ ٹھڈ پھٹ گئے۔ اُس
 رواں تہ پٹاس باء کہندا، سارا محلہ بٹلا کر کہندس، محلے والیاں تار بدھی دی دکھی تہ لگے قیاس
 راہیاں لین۔ ایہہ کا ہڑا کم ہوسی۔ فاطمہ ماسی وی رولا سنی اُوہ وی دوڑ دی آئی دکھے نال
 ہی آکھن لگی ایہہ علیے کہتیا دا کم ہے۔

محلے والیاں علیے دے پھر ٹھاک کہندے جرگہ لگ گیا۔ علیا پکڑ آندا۔ جرگے
 والیاں علیے دیاں پھر اواں کو دو ٹوک لفظاں بچ آکھ چھوڑیا۔ کدے اس ننڈے کو تسمیں نہ
 ٹھا کسو، اسمیں اسکو پولیس دے حوالے کر ساں۔ نہ نکا دکھے تہ نہ بڑا نہ کڑی تہ نہ جناں۔
 کدے اسدیاں والیاں وارثاں بچ شعور ہوندا، اسدی صحیح تربیت کردے۔ اتنے بچ
 شیدے دے پترا کو کسے فون کر چھوڑیا۔ اوہ شاکلتا تہ پھونکتا آچھیا۔ ایندیاں نال ہی تھم کا
 ۱۔ ہوترادی ڈوگی داناں۔

تھپڑ علیے دے منہواں تے میچ گیا۔ علیے دامنہہ دوئے پاسے فر گیا۔ اکھیاں بچوں اتھرو
 پھٹ کا نکل آئے تہ ڈنڈ نے نال خوب کوٹی چا ہری۔ کن کپ تہ تھکڑی لا۔ علیے کو گٹ
 چڑھی تہ اُسکوا اپنی غلطی دا احساس ہو یا۔ اُس جر گے کولوں معافی منگی۔ علیے توبہ کیتی۔
 شیدے دے پتر علیے کو اوہ سبق دتا۔ جس علیے دی زندگی بدل چھوڑی۔ اج اوہ
 علیے تھیں علی محمد صاحب بن گیا۔ کسے سچ آکھیا آسا۔ آسمانوں آئیاں چار کتاباں پنجاواں آیا
 ڈنڈا۔

جالن جالیا

ٹھل..... ٹھل..... ٹھل..... زنگا والیاں دو میکھاں اگوماری دیاں ہین بنجا
پھسائے واسطے، اوہ بنجا جیہڑا زنگو والی تھوڑی کولگا دا آسا پر اُسدا پھڑکا بشکارا تکر اٹھیا دا
آسا۔ تڑلے سر یوہ تھانج پکڑ کا نیلے بٹے تے سٹاں ماریاں۔

گلیا..... ہوئے اوہ گلیا۔ پچھووازا ایندا پیس۔

ا کھیاں اسی بٹے تے ٹکائے دیاں بولیاں ”جی جی“

جوانی مرگا ایہہ کیہہ کیتے کولگا داہیں، ہک بوگدر روپہنیا بولیا۔

گلا حیرت نال سر پچھاں موڑ دیاں بولیا، جی

ا تو تلا تکر ددڑ پھوسر ہو یا داہ تھانج مول تر وڑ پکڑیا دا چا کا موہنڈے تے رکھ
کہد یس۔ داڑھی ٹکدیاں آکھیس ”تگلو لہال کراں، تگلو کس آکھیا ہے ایہہ تھوڑی کنہن کا
توں ادھر آیا داہیں۔

داڑھی بچو دودڑ تے بٹیاں دیاں کنیاں گلے دے متھے تے لگیاں تے ا تو چمکدا دیہہ
گلے کو اکھیاں نہ کھولن دیندا آسا۔ سر تلاں کرکا اکھیاں تے ہتھ رکھ کہد پیس تے بولیا ہیں
جی ہو رگجھ آسا ہی نہ۔

اس آکھیا تلو پتہ نیہہ ایہہ منحوس ہتھوڑی ہے اس ہتھوڑی تو ہڑے پنیو کو وی کھادا
تہ پہر اودی جنگھ وی پہئی۔

سر تلاں کیتا دالا چاری تہ بے بسی نال بے آسرا ہو گلے آکھیا ”جی“ تہ اٹھ کے ٹر گیا۔
اُتو تیز تہ تپدا دینہہ گلے داسرو وی ساڑا آسا۔ گلاسرتلاں سٹیا دٹر دا آسا بے
انچک اس دی نظر پیرا دے انگوٹھے تے پئی جیہڑا بوٹ پھٹ کا اس بچو باہر نکل آیا دا آسا
تہ کھڑی کھڑی اُسکو بٹے چُبدے آسے اُنہاں گماں دارو جیہڑے بوٹاں دیاں تلیاں کو
ہو گئے دے آسے ہن ایہہ بوٹ وی پُرانے ہو گئے دے ہن۔

گلے کو یاد آیا جے ایہہ بوٹ اس کو اپنے پیو سن عیدی تے آن کا دتے دے آسے۔
اج قریب چار سال ہو گئے دے ہن گلے دے پیو کو مرے دیاں۔

گلے دپیو وی مزدور آسا ہک تہیاڑے اسراں ہی مڑوری تے آسا پلنتھا داکم چلدا آسا اوہ
دی اسی تھوڑی نال بٹہ پھندا آسا تہ بٹے دا ہک بڑا سارا پھڑکا اٹھ کا اکھی تے لگیس تہ کجھ حصہ اکھی
نچ پے گیاتہ پل نچ اکھ پھٹ گئی دردا دارا یاد پٹیا..... ہائے..... ہائے..... مر گیاں۔

پچھو مزدور ہک پٹیا فاروقا مارے گیا، سارے دوڑ دے آئے سارے مڑور پٹلے
ہو گئے جیہڑا مزدور پٹیا آسا اوہ فاروقے دا گما ہنڈھی آسا اس سن اپنے سراتے بدھا دا پلا
کھول کاروقے دی اکھی تے رکھیس خون بند کیجے واسطے۔ فاروقے دی اکھ پھٹ گئی دی
آسی تہ بگدا آسیس تہ درد نال پٹاس باہیا دا آسیس۔ مالک ایہہ سارا چیاوٹ سُن کا اُتھے
پنچ گیا۔ سراتے اُچی چٹی پہگ، خاکی سُوٹا تے کالا واسکٹ ہتھانچ کڈھائی والی کھوڑی
دا بیت لہر و نال بولیا ”(حرام کھادے کو پل گئے دے ہوو یو کم سٹ کا اتھا کے موت بہیندا
پو آپا کو، آکھدا ہی آسا جے نظر فاروقے تے پیسی جیہڑا لہو لہوان ہو یاد آسا اس کو دکھ کے
پچھیس اس کو کیہہ ہو یا؟

فاروقے دی سرہانندی بیٹھا مزدور ہتھ جوڑ دیاں بولیا ”ایں جی“ اکھ پھٹا رہیا۔
 مالک بڑا افسر آسا کسی بڑے عہدے تے آسے، دو سنتری وی ہمیش نال رہندے
 آسے، لوک وی اس تھیں ڈردے آسے پر اپنیاں کماں واسطے مجبوری نال اس کول گیندے
 رہندے آسے ایہہ وی موٹی رقم، کئہن کالم کراں چھوڑ دا
 فاروقے دار دکھ کا آکھیں ”بک آپ وی کماں جگا نیہہ ہور نال دوئیاں کو وی کم
 نیہہ کرن دیندا“ سنتریا کولو سودا نوٹ، کئہن لیس تے فاروقے دار تھند یا ایہہ کئہن مزوری تے
 نس اُتھو دو بارہ مرٹمت میں شکل وی دکھاں تو ہڑی۔

اج پورا مہینہ ہو گیا فاروقے کو بسترے بچ پیئے دیاں ہن اسدا بڑا گدرا گیندا
 مزوری تے جیہڑا شہر تھیں، بی۔ ٹیک B. Tech کر کا آیا دا آسا، سوچیا آسیس جے ہن
 نوکری تھہنا کیسی تے پتو دے سارے قرضے مکلیساں، بڑی پھینو دا بیاہ وی کراساں ہور نکے
 پتہ او کو وی خوب پڑھا ساں ہور بڑا افسر بنیساں فر خیال آلیں جے اتھا نوکریاں واسطے یا
 تے دولت ہووے یا کوئی بڑی سفارش ہووے تے آسدی سفارشاں خدا سوا کون کرسی؟ میں
 اپنی نوکری واسطے وی خواجہ صاحب واسطے موٹی رقم کتھو آنا۔

سوچاں بچ پیاء دا اسراں ہی کماں کو لگ گیا خواجہ صاحب وی اسی پا سے ایندا
 آسا۔ توں گے مرگیسیں دا ماجد یا اٹھ پھت کھا آواں۔ ماجد کو سنگیا آکھیا۔ ماجد توں
 جمل کھا آتے مکو پھنکھ نیہہ۔ اندر وہی خیال آلیں جے کئہر اچ تے کھادے کو گجھ ہے نیہہ تے
 اییاں گجھ کا وی میں کیہہ کرساں۔

اُتو پئے وی کھٹا لگ کا ادھ مانو ہو گیا دا ہے ہن کیساں تے مزوری تھہنیسی تا نیں
 کئہر وی کھڑساں۔ سارے مزور جمل گئے دے آسے ماجد کئہلا کڑھکدی تہپا بچ کماں کو
 لگا دا ہے۔

کھاپی کا سارے مزدور مُڑے تہ جیہڑا ماجد نال آسا اس سُن دکھیا ماجد غش کھا کا
چہڑھ گیا آسا اوہ بٹیاں تو خاصا روہڑکا تلاں گیا ہے چا کا ہسپتال کھڑیا جتگھ۔ پوری طراں
بچ گئی دی آسی تہ جراحی دے عمل تھیں گذرنا پیا، کئی ہفتے لگ گئے اس کو ہسپتال بچ۔
پیو پتر دوئی ہُن بسترے لگ گئے، کئہر انج گجھ وی نیہہ مال چوکھر علاجاں تہ
لگ گئے، زمی باڑی قرضیاں بچ گئی، کئہر ہُن بس اللہ دے پئہر و سہ تہ چلدا آسا بس
زندگی دے تہیاڑے کڈھدے آسے۔ کدے کدائیں خدا وسطے گجھ آرہیا تہ گزارہ ہو گیا،
گلے کو اوہ ویلا وی یاد آسا جس ویلے اوہ کوئی باراں سالوں دا آسا تہ کوئی اس کو مُزوری
تہ وی نہ رکھدا آسا فر جس ویلے گلے دا پئے نکئی لوئی لوپ ہو گیا آسا تہ فر تہیاڑیاں دے
بعد اسدے کٹھے دار جُلنے دا پتہ لگا آسا گلہ اج سوچدا آسا جے کیہہ ایہہ نصیب ہوندا یا دُنیا
بچ نال انصافی نال ایہہ سب گجھ ہو رہیا ہے۔

نہت پاک

حضرت حلیم، جری تہ غیور لاجواب
اخلاق تہ خلوص حسین نور لاجواب

ہر ایرے غیرے نال بھی نیکی کرو ہمیش
حضرت نبی کریمؐ نا دستور لاجواب

گل کائنات جانی حضرتؐ نی ذات کی
ہر پاسے معتبر نبیؐ مشہور لاجواب

امن و سکون ہر جگہ سنیا اہ اوہ جو لنے
اسلام نا حقیقی ایہہ منشور لاجواب

مسکین تہ غریب نے اوہ خاص خیر خواہ
مظلوم تہ یتیم نے مشکور لاجواب

دُنیا نی سارے کھیڈ ہے صدقہ حضورؐ نا
موسیٰؑ نے معجزے تہ کوہ طور لاجواب

محشر نے دن عظیم شفاعت نا خواستگار
عملاں بغیر ہوسی گا مجبور لاجواب

نہت پاک

محمد تیرے روضے نا کراں دیدار اک واری
سیاہی دل نی تھنل جاوے پھلن گلزار اک واری
تیرا رتبہ بڑا اعلیٰ ، شہنشاہی جہاناں نی
کراں قربان دل جاں میں ہواں سرشار اک واری
مدینہ تیری گلایاں نا بڑا ارمان دل میرے
چُماں اوہ خاک ہر دم میں ہواں بیدار اک واری
مزل تہ مدثر نا لقب ہو یا عطا آقا
سبز گنبد جو دکھے یوں بلے بیمار اک واری
سچی محفل ہے رحمت نی ٹھکانہ نیہہ شفاعت نا
اجازت جے ملے میں وی کراں دربار اک واری
ہزاراں نی گناہ میرے ہے رحمت نا تقاضا وی
عطا ریحان سایہ ہو ملے عطار اک واری

نہت پاک

ایہہ جان تہ ایمان بھی قربان یا نبیؐ
نازل ہو یا تُساں تے قرآن یا نبیؐ
نمیاں دے تاجدار تہ اوہ صاحبِ معراج
اللہ دی پاک ذات دے مہمان یا نبیؐ
مسجد نبوی دے گنبد اوہ گنبدِ خضریٰ
اُس بابِ جبرائیلؑ توں قربان یا نبیؐ
جنگِ بدر بھی یاد ہے تہ جنگِ احد بھی
اُمت تے تُسدا کتنا ہے احسان یا نبیؐ
جہنم دار کھو خوف تہ جنت دا ذوق و شوق
ہے تُسدا ایہہ اُمت لئی فرمان یا نبیؐ
کشتی ہے کھیندی ٹھہلے بشکار پانیاں دے
ساحل تے این دا کرو سامان یا نبیؐ
اک وار فر بلا و روضے دی جالی چُماں
پورے ہوون ماہڑے ارمان یا نبیؐ
مدینے دی گلپاں توں صدقے گچھاں ندیم
اُٹھدا ہے ماہڑے دل تھیں طوفان یا نبیؐ

نہت پاك

ڈم جو رو جھانے جرنائے
تاں وی تہ دُعا اوہ کرنا اے

حس وی صحرا چوں گزرن اوہ
رحمت نا بدل بہرنا اے

اُس زُلف کی تکی رات ہووے
چم مٹھے کی دہنہہ چڑھنا اے

میں لوڑاں در اُس ہادی نا
جیہڑا ذر کی بوذر کرنا اے

کہر فقر تہ دسترخوان گھلا
بٹ جانا جو گھ سرنا اے

بیین کدے طہ کہہ کے
رَبِّ ہر جا صفتاں کرنا اے

اِک دِنِ جَنّتِ مِلّی ہی جاسی
جو کلمہ آپ ﷺ نا پڑھنا اے

واحد کہہ صفت بیان کرے
جَدِ نَعْتِ خُدا خود پڑھنا اے

نہت پالت

کرو اَج نظر خستہ حالی تے آقا ﷺ
میں اُجڑے تہ مجڑے سوالی تے آقا ﷺ
کوئی کھر نہ رستہ ، اگے رات کالی
میں پکھنوں نماشاں دا ڈاہلی تے آقا ﷺ
ہے کہہ شے محبت تہ اخلاص اِس کو
دُعا دے کے دہسیا ہے گالی تے آقا ﷺ
جیہڑا درسِ انسانیت دے گئے ہو
میں قربان درسِ مثالی تے آقا ﷺ
کتھوں حرفِ نوری میں آنا تہ لکھاں
مداح مرتبہ لایزالی تے آقا ﷺ
عقیل اَج دہسین کھول گل درد اپنے
ہے اَج مہرباں ہر سوالے تے آقا ﷺ

نہت پالت

گلی ہووے مدینے دی میں صدقے یا رسول اللہ
ٹھنڈک ہے ماہڑے سینے دی میں صدقے یا رسول اللہ
کدوں گھلسی ماہڑی قسمت، کدوں روئے دا دپد ہوسی
کدوں مگسی ہجر دی رات، کدوں خوشیاں دی عید ہوسی
اڈیک ہے کجھ مہینے دی میں صدقے یا رسول اللہ
گلی ہووے مدینے دی میں صدقے یا رسول اللہ
ٹھنڈک ہے ماہڑے سینے دی میں صدقے یا رسول اللہ
بڑی سوہنی لگے رونق مدینے پاک دی گلیاں دی
جتھے سوہنے قدم لائے چماں اوہ خاک تلیاں دی
ہے تمنا ماہڑے جینے دی میں صدقے یا رسول اللہ
گلی ہووے مدینے دی میں صدقے یا رسول اللہ
ٹھنڈک ہے ماہڑے سینے دی میں صدقے یا رسول اللہ

کئی عاشق مار گئے غوطے عشق دیاں سمندراں بہہ
 دیو دیدار کدے حضرت لگے ہین داغ اندراں بہہ
 شوق ہے جام پینے دی میں صدقے یا رسول اللہؐ
 گلی ہووے مدینے دی میں صدقے یا رسول اللہؐ
 ٹھنڈک ہے ماہڑے سینے دی میں صدقے یا رسول اللہؐ
 مقدر دائی حلیمہ دا دکھو کیسا نرالا ہے
 چہول ہے دائی حلیمہ دی چمکدا کملی والا ہے
 آوے خوشبو پسینے دی میں صدقے یا رسول اللہؐ
 گلی ہووے مدینے دی میں صدقے یا رسول اللہؐ
 ٹھنڈک ہے ماہڑے سینے دی میں صدقے یا رسول اللہؐ
 دل بچ تاہنگ ہے دلجائی مدینے دیاں گلیاں دی
 کدے ہک لاٹ لگ جاندی اُتھے دی تجلیاں دی
 بُجھدی اگ فر سینے دی میں صدقے یا رسول اللہؐ
 گلی ہووے مدینے دی میں صدقے یا رسول اللہؐ
 ٹھنڈک ہے ماہڑے سینے دی میں صدقے یا رسول اللہؐ

غزل

راہ نا اک اک پتھر چُہنا شام ہوئی گئی
رکڑ ٹک وی پیا نا گھننا شام ہوئی گئی

بے تھوہی وچ عمر ایہہ گُری ، آس نہ اُسری
دینہہ رُکنا ، کوئی خاب تہ بُنا شام ہوئی گئی

گُزریا ویلا ہتھ نہیں اچھنا ، کشتی پنا سمندر کچھنا
مک گیا تیل دیا سر چُہنا شام ہوئی گئی

ریشم پگ سرے روں تاری ترکھیاں میخاں ورکھلیاری
لوہ زنی کُجھ نیر ہی پُنا شام ہوئی گئی

چھاگل وچ نہیں اک سِپ پانی ، تتلہراں رُت ریگستانی
پُن پُن جوواں نا آٹا گُننا شام ہوئی گئی

کچے پیرتہ ترکھیاں کھمبراں، ناقص چھالے ڈپکن امبراں
سوئی تہاگے دن زخم کہہ پُنا شام ہوئی گئی

رنگ بکھرے تاں رت نہ پلسی، پہنگ نہ کھلسی
تَمر پُھلے دوبار نہیں پُھلنا شام ہوئی گئی

غزل

لگے کھر بچ چر ہوئی تہ جانے نا اقرار نہ کریو
کندھاں کن لگائے ہوسن اُچی گل تکرار نہ کریو

شر ہر بکھی بسنا لبھنا اپنی پگ بچانی پیسی
لُچے نی کوئی گل نہ سُنیو، ہو چھے نا اعتبار نہ کریو

اپنے کھر نے سارے بوہے کھلے آخر رکھنے ہوسن
خورے کدھروں چان چمکے سوچاں کی بیمار نہ کریو

خود غرضاں نا پھیرا اوڑک اس بستی بچ ہونا رہسی
اپنا دل جمائی رکھیو، اپنی گل بازار نہ کریو

پانی نا ایہہ ریلا آخر کسے کنارے جا لگسی گا
مٹی نے تْس بندھ نہ بنیو رستے بچ دیوار نہ کریو

کتنے بدلے چہرے تلسو، کتنے تعلق تڑے ہوسن
دل نا سستا سودا راہی ایویں تْس ہر بار نہ کریو

غزل

ماہڑے نالو نال ٹُریا کر، جنگل اے
سیانے نی کوئی گل سُنیا کر، جنگل اے

اساہڑے اندر ہُن کھڑی آباد اے
کنڈے چُننے ہین، چُنیا کر، جنگل اے

موہنڈیاں وراعتبار کی چکی پھر ناواں
ایویں پاگل مت بُنیا کر، جنگل اے

ہُن عشق محبت بچ ملاوٹ ہونی اے
چنگلی طراں اے دُدھ کڑیا کر، جنگل اے

کن تہ اکھیاں کھولی رکھ تہ بچسیں گا
سُکی تانی مت بُنیا کر، جنگل اے

غزل

زِمی کھانی زمانہ کھان پینا
می اپنا ٹھکانہ کھان پینا

جراہاں وچ اُلجھ جانا ہاں ایسا
مڑی اپنا بیانہ کھان پینا

وطن نی خاک معینے مارنی اے
وطن نا ہر ترانہ کھان پینا

توئی ملنے نی خاطر روز جائی
کتاواں نا بہانہ کھان پینا

ظہور ایہہ کیسے رشتے، ساک کیجے
مرد وہے یا زنانہ کھان پینا

غزل

اس کی فر ازمائی کہنیے
اک ادھ تہو کھا کھائی کہنیے

میں آپوں ای ہاری جاساں
آ اک بازی لائی کہنیے

لوکاں کی رہ پہول پہلاوہ
چہولی گپے بائی کہنیے

آج کل پہر پٹھی ہاروں
اپنا آپ لکائی کہنیے

ہر کوئی آکھے قابو آیا
پٹھی کھل لوائی کہنیے

نہ جانے پہچانے کوئی
ابھیجا بھیس بٹائی کہنیے

کل نسیمیں رَّب ای جانے
محفل اج جمائی کہنیے

غزل

.....معراج راہی

نہ خط نہ آن جان نہ پیغام اجیں تک
بد دُوروں پاروں ہوئی ہے سلام اجیں تک

اُلفت نے معاملے تھیں ہے بیزار اوہ ڈاہڑی
نظراں بچ اُسنی عشق ہے حرام اجیں تک

ماہڑے غماں نی راتی نی سویر کدے نہیں
سرگی نے سروں اُٹھی گتھے شام اجیں تک

سچ آکھنے نی نہیں اجیں نوبت کتھے آئی
پتھر نے بُتاں کیتا نہیں کلام اجیں تک

سادہ دلی ہے جرم زمانے نی نظر بچ
پھرنا واں سرے چائی ایہہ الزام اجیں تک

فطرت اگر آزاد اسیری نا شوق کیوں
اپنی انا نا راہی کیوں غلام اجیں تک

غزل

.....ڈاکٹر لیاقت نیر

چھتے تارا ہو سکنا اے
روز نظارا ہو سکنا اے

مست ہوا نے گوشہ کینا
پیار دوبارہ ہو سکنا اے

نملوں بارش بہر سکنی اے
تہپ بچ گارا ہو سکنا اے

اُس نے قول قراراں اُپر
اجوں گزارہ ہو سکنا اے

تیری خاطر دلبر جانی
زہر گوارا ہو سکنا اے

جانی مالی دشمن نیر
جانی تھیں پیارا ہو سکنا اے

غزل

ایہہ حیاتی پھس گئی ہے لیکھاں دے پھیرنچ
زلزلے، بارش، ہواواں چہکھڑاں دے کھیرنچ

جن تھیں مرنے تکر بس دو کھڑی کیتی خطا
فیصلہ بھی آگیا ہے دو کھڑی دی دیرنچ

پہلیاں پتراں دی چھاواں دا پئروسہ کہہ کراں
سوچ کے میں کھڑ بنایا پھکھراں دے ٹھیرنچ

نفرتاں، خود غرضیاں تہ لالچاں دُنیا توہڑی
میں بے چارہ کس کو لوڑاں ایسے ظالم نہیرنچ

جے توں حسرت اپنے خواباں رنگ پئرنا ہے تہ فر
لہوے دے گجھ سجرے ٹیپے نقش چا کے کیرنچ

غزل

کالی لمی رات ہجر دی
بہر دی ہے برسات ہجر دی

ہک واری جے اوہ آ گیندا
کر لیندے گل بات ہجر دی

رونا پٹنا ، راہواں تکنا
اتنی ہے سوغات ہجر دی

پہیت دلاں دے باندے کر گئی
کاغذ ، قلم ، دوات ہجر دی

رَب ہُن جانے کسراں کٹھی
ظالم خونی رات ہجر دی

کس کو سینہ چیر کے دہساں
ڈاڈی ڈونگی گھات ہجر دی

دیندیاں آن دلا سے آساں
آخر مگسی رات ہجر دی

پہل گئے بسل رنگ چوبارے
جد ڈھی اک چہات ہجر دی

غزل

انہاں دے قول فعللاں بچ فرق ٹاکار لگدا ہے
ماہڑے خواہاں دا چن بے نور بے لشکار لگدا ہے

زلف کھلری، ڈُبی اکھ ہے، ماہڑے محبوب دی اجکل
مجت دے نشے بچ مست ماہڑا غم خوار لگدا ہے

اتھے کجھ مست اکھیاں بچ مجت دا اثر دسدا
دوے ٹھوڈی اُتے تل شوخ پُر انوار دسدا ہے

مجت بیرونی ہے بیوں، کھنچنے غیر دے دل بچ
ہکیں معمولی مینے پُر کیاں بے زار لگدا ہے

میں جسدی چاہتاں اندر ہی سڑ کے خاک ہویاں ہاں
اوہ وی لیکن مجت دا ہی دعویدار لگدا ہے

ہلاں نہ ساونا آ توں ، ہلاں بالکل نہ کن بدلا
ہلاں تنلی مچدی کو بدل بیکار لگدا ہے

زخم اگلے وی نیہہ مؤلے ہلاں پٹیاں وی نیہہ گھلیاں
محبت واسطے ایہہ شاد ، فر تیار لگدا ہے

غزل

محمد بشیر خاکی

یا اودہ نور نگاہواں بچ نہیں
یا فر اثر وفاواں بچ نہیں

یا کوئے فکر بیماری کیتے
یا فر اثر دواواں بچ نہیں

یا بہوں گرمی جگر ماہڑے بچ
یا ٹھنڈیاری ہواواں بچ نہیں

نہیں قبول عبادت ماہڑی
یا تاثیر دُعاواں بچ نہیں

کسے پاس آرام نیہہ لگنا
ٹھپاں بچ نہیں چھاواں بچ نہیں

روز بشیر کراں فریاداں
دم ہُن ماہڑے ساہواں بچ نہیں

غزل

راز کئی خاموش سمندر کھا گیندا
کتنے موتی ، لعل ، جواہر کھا گیندا

پھر دا ہے بستی بچ آدم خور جیہڑا
آدم کہہ شے ہے ایہہ پتھر کھا گیندا

کتنی چالاکی ہے آج دے بازے کول
تاڑ کے اوہ شہباز دا شہپر کھا گیندا

اتنا تنگ ہويا ہے مفلس دُنیا بچ
زہر جے ہوندا کول برابر کھا گیندا

چاء پانی بھی کتنا مہنگا ہويا ہے
عمران دی تنخواہ ہی افسر کھا گیندا

کھا گیندا ہے تن کو غم روزگاراں دا
باقی بچدا دل اوہ دلبر کھا گیندا

جین نیہہ دیندی حرص بے خصمی خشکی تے
سچ سمندر جُلدا ساگر کھا گیندا

وقت بھی آدم خور ہے دانش کہہ آکھاں
کتنے رستم ہور سکندر کھا گیندا

غزل

کوئی ایچیا سُرتال کرو ہاں
ہر کوئی اپنے نال کرو ہاں

دُنیا نے اِس دُکھ سَکھ نے وچ
ہر اک کی پہنائی وال کرو ہاں

خوفِ خُدا کی دِل وچ رکھی
روزی اپنی حلال کرو ہاں

سر پئی کی ٹالن خاطر
سَچھی روٹی دال کرو ہاں

نفسا نفسی نے عالم وچ
اکس دُوے نی پہنال کرو ہاں

غزل

میں کتنے دریا گزر کے آئی آں
میں کچے کھڑے ورتے کے آئی آں

وازاں توں نہ دے می اے محبت
میں طور توں آج گزر کے آئی آں

جو سارے رات میں سجدے کیتے
وظیفے وی سارے کر کے آئی آں

بقا لئی میں انا کی اے ماریا
انا کی ماریا تہ مر کے آئی آں

وفاواں نی گل نہ کرو اے کوثر
میں تہ جفاواں کی جر کے آئی آں

غزل

..... دانش اشفاق ترک

اوہ غریبا گر جلیں سردی دی اس رات بچ
دکھ دی چادر اوڑھ کے توں غم دی اس برسات بچ

کہہ اُمیدیاں کہن کے جلدیں توں امیر شہر کول
اوہ مست اَجکل نیندراں بچ گم ہے اپنی ذات بچ

نہ سرتے کوئی سائبان نہ سلامت آشیاں
صیاد رہندے شادماں اَج پنچھیاں دی مات بچ

اوہ ٹھکانا چھٹ گیا اسباب راہ وی لٹ گیا
لشکرے کو دجال نے اَج کئیریا خطرات بچ

پہلاں ساڑن شہر اوہ فر بناون شہر اوہ
ہے گھلی شیطانیّت ہر قول تہ حرکات بچ

کہہ سناویں دانشا توں منصفال کو داستاں
اوہ سجا کے محفلاں بیٹھے نے اَج باغات بچ

غزل

شاعر جیہڑے پہاڑی لکھنے
اپنی جان اوہ کاہڑی لکھنے

سوئی ستھری پہاڑی لکھنے
انگش چھوڑی چھاڑی لکھنے

اپنے دل نی گل اوہ دہسنے
تھوڑی توہڑی ماہڑی لکھنے

پیار نے دیوے بالی بالی
ہلسیں نی اوہ کہانی لکھنے

”سوئی ٹنگی لو“ نے شاعر
نقطے ، رزماں تاڑی لکھنے

”دیوا بلنا رہ“ تہ چنگا
رت اپنی اوہ ساڑی لکھنے

دہسنے ”خوشیاں ساویں رکھ“
گل میہ اک وی ماڑی لکھنے

غزنی جی وی ”سکھاں“ دینے
جسے کہانی ساہڑی لکھنے

اپنے دیسے نی گل بانے
ہل ، جنڈرا تہ باڑی لکھنے

ساہڑا مان لکھاری سارے
جیہڑے آج کل پہاڑی لکھنے

اتنجل انہاں اُپر صدقے
جیہڑے سمبل ، چھاڑی لکھنے

غزل

..... ممتاز احمد چودھری

روز بے سجن ملنے رہتے
دل نے بوٹے کھلنے رہتے

تیری یاد نے چاقو ظالم
ماہرے دل کی چھلنے رہتے

عشق نے ڈنگے ہوئے لوکی
راتی رونے بلنے رہتے

ماہرے جبے ہور وی کئی
عاشق تیرے تل نے رہتے

ڈور حیاتی نی ٹُٹ جانی
دل وچ قصے دل نے رہتے

کہڑیاں نے وچ لوکی کتنے
وچھڑ جانے ' ملنے رہتے

غزل

چج نہ وہے تہ چالا کہہ کرسی
ماؤ نیاں جگہ خالہ کہہ کرسی

جتھے دیکیں کنے پہنکھ نیہہ مکی
اُتھے روٹیا نا اک نوالہ کہہ کرسی

ہُن شرم غیرت نی گل نہیں رہی
پتھر کی اتھے پالا کہہ کرسی

منگر اس سالے کڑ جمایا پی آ
رَب جانے اِس وار سیالا کہہ کرسی

غزل

انساناں نی پھری اس بستی وچ
مگی لگنا اے اپنا مکان کہلا

اہلِ وفائیاں مگیاں رشتہ داریاں سب
دُنیا وچ نہ ہويا بے ایمان کہلا

نفسا نفسی نا ہويا جہان سارا
تاں ہی بیٹھا واں وچ ویران کہلا

تیرے باہج اے میرے محبوب مخلص
پہرے جہان وچ ہويا ارسلان کہلا

غزل

زخم ڈوہنگے لا کا دلا جانیاں
نال خاکو دے چھوڑیا ملا جانیاں

ستم ہر زمانے دا چہلدا رہیاں
بیہہ کیتا کدے بھی گلہ جانیاں

بیہہ مولے اجاں تک پُرانے زخم
زخماں توں نویاں نہ لا جانیاں

عمیاں ہوسی ہک دن آخر حقیقت
نہ انگلی تلا دہنہہ چھپا جانیاں

اُلفت دا بیڑا نہ ڈُلسی کدے
لکھاں طوفان پہناویں چھلا جانیاں

دُنیا نہ ہوئی نہ ہوسی کسے دی
خالی ہتھ ہے گینا کہنلا جانیاں

غزل

پانی سر توں گورن لگا
ہر کوئی تکو مرن لگا

اکھ نے بیہڑے بہار اے آئی
ہنگ نا بوٹا نسرن لگا

یار ماہڑا وی لگنا اے جے
قسطاں نے وچ بسرن لگا

ہنجواں نی اس ڈابے اندر
جسم ماہڑا وی ترن لگا

بازی زندگی نی کی وی آخر
خان وی آخر ہرن لگا

غزل

رُسیا کون مناواں کس کی
دِل نے درد سناواں کس کی

لوکی سب دُکھیا رے دِنے
سکھیا کون بُلاواں کس کی

دُنیا ساری چلن ہاری
میں جانی رکواواں کس کی

اَکھیاں نے وچ سُرْمہ لانے
لان دیو سمجھاواں کس کی

کوئی نہ بنیا محرم دِل نا
نال سپنے میں لاواں کس کی

اللہ واحد ذات نے باہجھوں
محرم راز بناواں کس کی

شاگر ہوئے نے سارے لاغر
چوڑی گٹ کھواواں کس کی

غزل

جد وی سنگی سنگ ہونے ہیں
اساہڑے بکھرے رنگ ہونے ہیں

نہواں جد کھر بیچ آ جاؤں
نہ چکھو فر جنگ ہونے ہیں

خاص خیال دلاں نا رکھیا
دل کچاں نی بنگ ہونے ہیں

اس تاں سدھے سادھے بندے
لوکاں نے سو ٹہنگ ہونے ہیں

نشئی نشے کر کر یارو
شام سویرے ترنگ ہونے ہیں

غزل

.....سیدہ ساجدہ بانو

اِکو سانجھ سویرا سی
فر کہہ چنگڑا تیرا سی

میرے نال کیوں پُٹھی سدھی
توں تہ ماہیا میرا سی

اَجیں نہیں بولیا کاں سویرے
سُنجا اَجیں بنیرا سی

رشتے یاد بٹھیرے آنے
لوندے گل بٹھیرا سی

چہاتی ماری کوٹھی اندر
اندر بہت ہنیرا سی

ہر بندے نا اَجیں تائیں بانو
جوگی والا پھیرا سی

غزل

سجناں تو ہڑے بغیر گزارہ نیہہ ہو رہیا
مُج کر کے دکھ رکھدا کنارہ نیہہ ہو رہیا

میں تہ کھڑا ہاں آج وی اُس ہی مقام تے
اُسدی طرف تھیں کوئی اشارہ نیہہ ہو رہیا

ہجراں دا ضعف سب گُجھ ہی نال لے گیا
دل کو کسی قسم دا سہارا نیہہ ہو رہیا

ایندا نیہہ ہُن یقین مگو اس پیار تے چناں
لکھ کوششاں دے بعد دوبارہ نیہہ ہو رہیا

غزلاں تہ گیت پیار دیاں لکھ رہیا ہاں میں
لوکاں کو فیضی ایہہ وی گوارہ نیہہ ہو رہیا

غزل

دل نے دکھڑے سب کی دہسے کسے درد ہنڈایا نیہہ
می کہنا سی کہٹھے جلساں، ماہڑے نیڑے آیا نیہہ

چاہت نی اوہ تس نیہہ بچھی نہ پورے ارمان ہوئے
ٹوٹے ٹوٹے دل نے کیتے جوڑن کوئی وی آیا نیہہ

خوشیاں نی ایہہ کشتی ماہڑی ڈبی گھمن کہیراں اندر
کنڈے کھلی تماشہ تگن، کوئی بچانے آیا نیہہ

امیداں نے تارے چھپے زندگی بنی گئی کالی رات
لسی ماڑی جان کی تکی، ترس کسے کی آیا نیہہ

ہو کے بے فکر میں آگے آگے چلنا رہیاں
کہہ ہوئی گا آگے جانی کسے وی سمجھایا نیہہ

غزل

.....ارشاد کمال

منگاں بخشش دیواں عرضی میں ہتھ بن بن رورو کے
سُنن زاری ہک واری مئے اتھروں وی چو چو کے

بے مطلب نال آتش دے ضروری نیہہ کہ طور ہووے
دیا ہک ہو گچھے روشن دکھاں نیڑے میں ہو ہو کے

مریض دردِ دل او ہکھا مجرب ہے دوا اُسدی
طیبا گچھ لکھ دے تہ پیواں جس کو تہو تہو کے

گچھ تہ ہے در پردہ میں جس کو دکھ نہ سکداں
کراں محسوس جس کو میں نیہہ دہسدا سامنے ہو کے

دکھ کے ہک نظر اُس کو دکھاں نہ فر کسی کو میں
کراں کہہ آرزو دہس مُرشد اُسدی آرزو ہو کے

میں کمال سوچداں اکثر کی گچھ ہے اس بچ بھی
مکمل تاں خلاصی نیہہ کہ اتنی جستجو ہو کے

غزل

دل تھیں کھوٹے یار کسے نے نہیں ہونے
پہیڑے بد کردار کسے نے نہیں ہونے

آس اُمید کہہ رکھنی انہاں لوکاں نی
جیہڑے وفادار کسے نے نہیں ہونے

رَب بچاوے جیہڑے مُنہہ در مٹھے ہونے
مار چھوڑنے کنڈ پہنار کسے نے نہیں ہونے

پردہ رکھنے جیہڑے سجن اپنے ہونے
پہنڈی جگ کھلار کسے نے نہیں ہونے

اصغر پتہ لگنا نہیں فر بجنی نا
جد تک دشمن چار کسے نے نہیں ہونے

غزل

حق لئی گل بٹھیری کرساں
میں وی گجھ دلیری کرساں

چور اُچکے بانڈے کڈھساں
میں نہ کوئی وی دیری کرساں

کسے نی چُنی رول کے پیراں
نہیں میں پگ اُچیری کرساں

حق ہوسی بے اُوے کرساں
نہ تیری نہ میری کرساں

ہتھ کسے نا پکڑ کے جوتی
نیہہ کوئی ہیرا پھیری کرساں

غزل

اس نی یاد ستانی اے
سیک ہجر نے لانی اے

لہو نے اُتھروں رونے آں
جدوں یاد اُنہاں نی آنی اے

ماں نی دُعا بچے کی
ہر آفت توں بچانی اے

سچ نی جیت ہمیشاں ہونی
ایہہ تہ رہت پُرانی اے

مہر ، محبت کی عام کرو
ایہہ دُنیا آنی جانی اے

ماں نی خدمت نیچے کی
وچ جنت نے لے جانی اے

نیر اکھاں نا ڈوہلی تہ
دے نی اگ بُجھانی اے

یادِ الہی سلیم یئگی
ہر عیب توں بچانی اے

غزل

غم فر موڑ لیانی شام
دل نے زخم دکھانی شام

مک جانی فر تاہنگ سجن نی
خیریں سکھیں جے آنی شام

اس پاسے رب خیریت رکھے
مگی پیئی روانی شام

میں دکھاں بچ عمر گزاری
سکھ جے سجن لیانی شام

ہے صائم اڈیک اُسے نی
کد دیدار کرانی شام

غزل

بگڑی دی سنواری اوکھی
ڈبڈی کشتی تارنی اوکھی

ہوراں کو نصیحت کرنی آسان
اپنی غلطی سدھارنی اوکھی

اپنے ہتھاں لائی پھلوڑی
پیراں نال لتاڑنی اوکھی

پہیل کا بھی کدے نیہہ پھندی
دل بچ بسی یاد بسارنی اوکھی

ہک ہک پل صدیاں برابر لگے
ساگر ہجر دی رات گزارنی اوکھی

غزل

..... لیاقت حسین لیاقت

تواہری ہر پل ہووے چناں خیر وے
آنی تکی جاتوں سوہنا ماہرا شہر وے

گلاں دے نیاں تگی کھول سناواں
کنڈے لگنے نیہہ آج میرے پیروے

تگیاں سوہنیا میں مُڑ مُڑ راہواں وے
جانی تہڑ کن دل نی اے ٹہیر وے

تیرے آن نی اڈیک وچ بچناں
میرے دل وچ اُٹھنی اے لہر وے

گُلّیاں چڑیاں تہ ہتھیں میں کھواواں
گُھٹ چاء نا پیواواں ٹہیر ٹہیر وے

سارے دُکھ سُنکھ کھول سناواں
مئے لیاقت نی زندگی چوں زیر وے

غزل

کسے نے پیار وچ سبناں میں ہر پل کھوئی جانا واں
کسے پھڑے سبناں کی تکی تہ میں روئی جانا واں

ماہرا دل اے بڑا کہلا میں اس کی تھوئی جانا واں
انہاں ستیاں مقدر اں کی میں ہر پل روئی جانا واں

انہاں بے مہر کھیتاں وچ میں اس نے فضل سنگ یارو
میں چن چن ہیں پھلاں نے سبناں بوئی جانا واں

دُنیا نے سمندر وچ ڈبو چھوڑی اے جان اپنی
لگے نے زخم کی سبناں میں ہر پل کھوئی جانا واں

نظام بے نوا تیرا نہ کوئی اے نہ ہوسی گا
ایہہ گندے اپنے چہرے سب تکو میں تھوئی جانا واں

غزل

.....خواجہ پرویز دلبر

گل رهندیاں رهندیاں رہ گئی
تُرف بہندیاں بہندیاں بہہ گئی

اوہ چڑھدیاں چڑھدیاں چڑھ گئی
فر لہندیاں لہندیاں لہہ گئی

قسمت دی لکھی ٹلدی نیہہ کدے
ہُن پیندیاں پیندیاں پے گئی

چھپے دے اوہ راز تہ ساز سارے
آخر کہندیاں کہندیاں کہہ گئی

نہ چڑھدے سکھ نہ لہندے سکھ
اوہ لہندیاں لہندیاں لہہ گئی

دلبر آر دی نہ پار دی بیری یار دی
ہُن سہندیاں سہندیاں سہہ گئی

برہیا آئی

چیتر چڑھیا تھپٹاں نچیاں رت بساکھ نی آئی
بوٹیاں روڑ پھلاں نے کڈھے چڑیاں رونق لائی

رنگ برنگے پکھروں بولن کوئل کوکاں مارے
میویاں والے بوٹے پھلے طوطیاں خوشی منائی

سچ سجان تیری اے قدرت تر بول سناون
بہار بساکھ پھلاں نی آکھے ایہہ آئی میں آئی

بانڈیاں بچوں ڈیرے لوکاں دُپریاں کڈھ سجائے
تھوئیں والے میلے چہڑے سٹے سب لوکائی

آہنڈگماہنڈیاں میلے لائے رل مل بہنیں برانڈے
کرن مخول مزاقاں اڑیا اوہ تک برہیا آئی

ہر ٹولی بیچ حُتہ کھلتا جسراں کوئی سپاہی
ہر اک نا مُنہہ چُمنّا جائے نالے بڑ بڑ لائی

سردی گئی تہ گرمی آئی سبزے وی سر چھنگلیا
سریاں پیلے پُھل کھلیارے رونق ہوئی ہر جائی

سارے کرو دُعا رب زندیاں فر ایچے دن آنے
رل مل رُحی اکھٹھے ساتھی کرن طبع آزمائی

واحد لا شریک

اک کی توں اپنا بنائی تہ تک ہاں
ذرا اُس کئی دل کی لائی تہ تک ہاں
دُنیا نی ہر شے تگی ہیچ لگسی
ایہہ باطن نے پردے ہٹائی تہ تک ہاں
پہچی طور توڑیں تہ دیدار لوڑیں
پہلا عرش تھیں پار جائی تہ تک ہاں
مٹی نے پتلے تو اہڑی کہہ اے ہستی
توں سجدے نے ہیچ سر جھکائی تہ تک ہاں
فرشتیاں کولوں جس کی سجدہ کرایا
مقام اُسنا نظراں ملائی تہ تک ہاں
اوہ سجدہ آخری تلاوت قرآن
سر نیزے اُپر چڑھائی تہ تک ہاں
جمالِ خُدا نی حسرت اے انس
وفا ہیچ توں گردن کٹائی تہ تک ہاں

ثقافت

اوہ مل جُل کے بہنا سنکیاں دے گینا
اوہ گپاں تماشے تہ کوٹھے تے بہنا
دُده باہ کے پہناڈے مدہانی جے رڑکاں
اوہ لسی تہ رٹی سلونے بھی کھینا
اوہ چلھا، تندور تہ چکیاں بھی گنیاں
اوہ ہاسے تہ کھیڈاں اوہ گلاں بھی گنیاں
اوہ سڑکاں تے دوڑن ہر پاسے کاراں
چکھ پہنال کرنے دی فرصت میہ یاراں
اوہ تائے، چاچے، مامے نہ رہے
کہراں نچ بڈھیرے ہن بڈھیرے نہ رہے
ٹھوٹڈے نہ تھہاون مولہ کنج تے گنیاں
اوہ پوہلاں پتاوے تہ لوئیاں نہ رہیاں
اوہ عزتاں محبتاں تہ تاہنگاں نہ رہیاں
اوہ ڈنڈاں تہ کواں اوہ بانگاں نہ رہیاں

دُعا

خُدا یا چُپ رہنا دی مگو توفیق عطا کردے
ظلم دے زخم سہنا دی مگو توفیق عطا کردے

زمانہ سخت آیا ہے، ہوئے اپنے پرانے اَنج
تسلی دل کو دینا دی مگو توفیق عطا کردے

سچائی دے میں دکھے اَنج، دشمن دوست بھی ہوئے
پئی مُشکل بھینا دی مگو توفیق عطا کردے

منور آخری ویلا، ہے نفسا نفسی دا عالم
خواہشِ نفس مٹینا دی مگو توفیق عطا کردے

گیت

نکی عمر تہ گلاں بڑیاں
یاد کراں میں کیہڑیاں کیہڑیاں
اکھاں سونہیاں مست شرابی
ہوٹھ چیاں پھل گلابی
دند سوہنے موتی نیاں لڑیاں
نکی عمر تہ گلاں بڑیاں
یاد کراں میں کیہڑیاں کیہڑیاں
دوئے پاسے اگ لگی سی
بہوں چراں تھیں رکھی دبی سی
ہن ہجر نیاں لگیاں چہڑیاں
نکی عمر تہ گلاں بڑیاں
یاد کراں میں کیہڑیاں کیہڑیاں

رستے دوئے بکھ بکھ جانے
مُشکل ہوسن ایہہ پھُلانے
دل کرسی گا چنلا اڑیاں
نکی عمر تہ گلاں بڑیاں
یاد کراں میں کیہڑیاں کیہڑیاں
اتھروں ساساں ہاڑے ہوسن
وچ جدائیاں ساڑے ہوسن
ایو وفا نیاں رپتاں پڑھیاں
نکی عمر تہ گلاں بڑیاں
یاد کراں میں کیہڑیاں کیہڑیاں

گیت

سام سام رکھیاں میں تیریاں نشانیاں
آویں توں ضرور آویں دلبر جانیاں
حرف حرف ہوئی کدھرے اڈی وی نہ جانیاں وے
بجرے نی برچھی توں سینے نہ لائیاں وے
لکھی لکھی تھکیاں میں تیریاں کہانیاں
سام سام رکھیاں میں تیریاں نشانیاں
اللہ جانے کیہڑا وے قصور میں تھیں ہو گیا
چنگا پہلا ماہی ماہڑا میں تھیں دُور ہو گیا
دستی جاواں رائی وچ میں تیرے قربانیاں
سام سام رکھیاں میں تیریاں نشانیاں
چناں تیری چانی وچ کپنی آں کنکاں
راہ تیری تکی تکی پک گنیاں کنکاں
آیا وے بیساکھ چڑھیاں رُتاں تہ جوانیاں
سام سام رکھیاں میں تیریاں نشانیاں

سی حرفی

الف: اڈ کبوتر مار ڈاری، ماہڑے یار کی جا سلام دے آ
روواں درد فراق جدائی اندر، ماہڑے دل نا ایہہ پیغام دے آ
تیری دید نے زخم لائے سینے، ماہڑا سجن کی سوہنا کلام دے آ
کدوں ہووسی دید یقین فانی، اُس کی قسم اے اللہ نے نام دے آ

ب: بندہ جیہڑا مغرور ہوسی، اُس پُر تہر ابلیس چلائی ہوسی
چلن نہیں دینا جیہڑا دین اُپر، ساتھی اوہ وی شیطان نا پہنائی ہوسی
پڑھ نماز تہ روزے وی رکھ سارے، تیرے واسطے ایہہ پہنائی ہوسی
ہونا اوئی جو لکھیا رُب فانی، جیہڑی رُب نے قلم چلائی ہوسی

پ: پلپا ساج گراں اندر، روح پھرنا پناک دربار ٹھولا
تیری تڑپ پیرا سینے اگ لاؤنی، بسن مُرشد پناک دربار ٹھولا
مُرشد پاک جے ہووے جے دید سوتنی، کراں عرض وچ پاک دربار ٹھولا
رُب کرے دُعا منظور فانی، چُماں جا کے خاک دربار ٹھولا

ت: تنگ کیتا اس ٹھنڈ پہیڑی، چڑھیا تاپ تہ ہوئے بیمار سارے
چھاتی بند تہ کھنگ زکام پہیڑا، آوے نہ آرام لاچار سارے
اگ بال کے سینے سب بندے، لگ گئی دہائی سنسار سارے
کدوں آوسی بہار یقین فانی، یاراں نال پھر ساں وچ بازار سارے

ث: ثمر اے صبر نا بہوں مٹھا، صبر کرنا بہوں محال جانی
قدم قدم اندر تا حیات ساری، کرنا معاف تہ رہو خوشحال جانی
ہور کئی مصدں دکھ سارے، خوشی نال توں سب سمہال جانی
فر ملنا پھل یقین فانی، نہیں غم تہ نہ بے حال جانی

ج: جیہڑا ڈریا رب نے خوف کولوں، اللہ پاک سوہنا مہربان ہوسی
پیچ وقت نماز نا جیہڑا عادی، اُسنا رب سوہنا نگہبان ہوسی
کھاؤ اپنا حق حلال روزی، اوہ اللہ نا خاص مزمان ہوسی
تالیع اللہ رسول نا بن فانی، زندگی وچ نہ کوئی نقصان ہوسی

چ: چاء چڑھیا پُت بناونے نا، لوڑ لوڑ کے اک پسند کیتا
اللہ شکر تیرا لکھ ہزار واری، کیسا عجب نصیب بلند کیتا
میری جان ایمان اے پُت تیرا، دِلوں منوں جیہڑا فرزند کیتا
کرم کرسی رب یقین فانی، جیہڑا دل نے نال پیوند کیتا

ح: حالتاں میریاں رُب جانے ، پکی آس اُمید رحیم تائیں
اپنا کوئی دردی بلی یار نائیں ، نائیں کرن خیال کریم تائیں
میرا دل بیمار لاچار ڈاڈا ، نہیں کوئی خیال حکیم تائیں
عرض کوئی نہ سُنے یقین فانی ، اک فریاد میری رُب علیم تائیں

خ: خوش رہوے میری جان اللہ ، سدا عیش آرام بہار اندر
سدا حُسن جوانی بہار رہوے ، بسے وچ آرام پیار اندر
رُب کرے عمر دراز تیری ، رہوے کدی نہ عنخوار اندر
جینا کسے نہیں سدا یقین فانی ، پکی گل اے اس سنسار اندر

د: درد تہ غماں نے پہنار بہتے ، سارا صتیا ای گنہگار اُتے
چچھے کدی نہ مُڑ کے تکیا ای ، بڑے ظلم کیتے عنخوار اُتے
ماراں ہائیں تہ ڈھائیں جدائی اندر ، رحم کرے نہ کوئی بدکار اُتے
دردی کوئی نہ بنے یقین فانی ، اللہ موڑ بہار اوگنہار اُتے

ذ: ذرا نہ خوف پیاریاں نوں ، ہس ہس کے ظلم کماونے نی
زخم دلاں نے رُب رحیم جانے ، باقی سب مذاق بناونے نی
تسیں بادشاہ حُسن نے مُلک اندر ، اسیں بس خاکسار کہاونے نی
روزِ محشر جواب محال فانی ، عالم گل ایہہ سچ سناونے نی

د: رنگ میرا ہو یا زرد پہلا ، سُکا ماس تہ ہڈیاں وِسنیاں نی
عقل آونی نہیں سوہنے یار تائیں ، رَل وچ سہلیاں ہسنیاں نی
کہر دو جے نے پٹ کے خوش ہوون ، آپے عیش آرام وچ بسنیاں نی
خبردار توں رہو یقین فآئی ، کدوں وچ سمندراں سٹنیاں نی

ذ: زہر نا گھٹ پلا می کی ، ٹھنڈا ہو جاسی دلبر یار سوہنا
مٹی پھیر کے میری قبر اُپر ، لاویں کہر اپنے دربار سوہنا
مِلسیں مار کلاوا نال غیراں ، شہراں وچ پھرسی ہو فرار سوہنا
پچھن قبر نے وچ سوال فآئی ، رَب نہ کرے شرمسار سوہنا

س: سمجھ نیہہ آونی عاشقاں نی ، مر مٹ کے ہوون فناہ جانی
پہنکھ ننگ نی نہیں پرواہ کوئی ، سَک سَک کے ہوون تباہ جانی
اپنا جسم تہ جان وی بیچ دینے ، کہنے یار کی گلے لگا جانی
کراں ساریاں نال وفا فآئی ، گلنا ہر کوئی اے بے وفا جانی

ش: شان کی کراں بیان تیری ، اُچی سچی اے ذات رحیم والی
رَب کرے پیار حبیب تائیں ، دتی شان وی نال تعظیم والی
غوث پاک ، ولی ، اولیاء سارے ، سوہنی صفت اے نبی کریم والی
تائیں یار ہوسن بیڑے پار فآئی ، تھمو رسی دہن عظیم والی

ص: صبح سویرے اٹھ غافل ، سجدہ وچ نماز گزار جا کے
فرض عین جیہڑا سب مومنناں ور ، پنج وقت نماز گزار جا کے
ہونی معاف نہیں کدی نماز یارو پہناویں کروٹس لکھ بیوپار جا کے
گنجی جنت نی اے نماز فاتی ، کدے چھوڑنی نہیں بازار جا کے

ض: ضد نہیں کم اے عاقلاں نا ، سمجھ سوچ نے نال اے کم لینا
مُشکلاں آئیاں جانیاں سدا رہسن ، اپنے دل اندر نہیں غم لینا
نالے صبر نماز توں کم لینا ، کم کر کے نیک توں دم لینا
ضد کرنی نہیں کدی توں فاتی ، نرم دل کولوں سدا کم لینا

ط: طور زمانے نا ہور ہويا ، سیاہ دل تہ چھوٹھ کردار اندر
عادت ریئی نہ کوئی انسان والی ، ڈوبے پیسے وچ بیوپار اندر
نکے بڑے نی کوئی تمیز نائیں ، نہ ریئی مٹھاس پیار اندر
رہو دُور فاتی بُری محفلاں توں ، ولی اللہ ہین سنسار اندر

ظ: ظلم کرنا کم اے ظالماں نا ، شیوہ نہیں دینا مُسلمان تائیں
گولی وانگ بددعا مظلوم والی ، جانی سدھی اوہ عرش مکان تائیں
رَب اے جبار قہار لوکو ، بدلہ رکھنا اُس انسان تائیں
توبہ کر استغفار یقین فاتی ، راہ جاواں نہ کدے شیطان تائیں

ع: عزتاں پائیاں اَج کمبیاں نے، خاندان اُچے داخل گور ہو گئے
ہوئے پنچ زمانے نے ٹھگ اَجکل، صحیح پنچ جیہڑے اوہ وی چور ہو گئے
زورا ور جیہڑے کمزور ہو گئے، کمزور جیہڑے شاہ زور ہو گئے
اگلیاں چھوڑ گلاں توں یقین فانی، اَجکل طور زمانے نے ہور ہو گئے

غ: غماں نا آن طوفان چڑھیا، سَکھ، چین، ایمان اُجاڑ دتا
کھان پین نیہہ رہیا یاد می کی، مُنہہ پہنار سٹی فیر لتاڑ دتا
پہنکی خوشی آرام تہ عیش عشرت، بوٹا خوشی نا مُنڈھوں اُکھاڑ دتا
ظالم آونے نہیں کدی باز فانی، بے گناہ جہاں مینوں ساڑ دتا

ف: فضل توں میریا کر ربا، تیرے فضل باہجوں کوئی نہیں چارہ
ہر شے نا قادر قدیر توں ہی، آخر سب فانی کوئی نہیں چارہ
بندہ بہوں خطا کار، گنہگار ہویا، بخشش تیری توں باہج کوئی نہیں چارہ
تیری ذات ستار غفار فانی، شفاعت نبیٰ نی باہج کوئی نہیں چارہ

ق: قسمت اے وچ نصیب میرے، حکم ہوونا رَ ب غفار نا اے
کھاواں نعمتاں وچ مغروریاں نے، پردہ رکھنا کم ستار نا اے
لکھ چھوٹھ فراڈ بے ایمانیاں وی، معاف کرنا کم پروردگار نا اے
گنہگار بے کار یقین فانی، قبر اے مقام خاکسار نا اے

ک: کدھر جاواں کوئی در نائیں، سوہنے رب نا کھلا اے در یارو
کدی بند نہیں ہوونا کسے ویلے، لینے سب پناہ اس کہر یارو
سچا سُچا تہ پاک اے سب کولوں، رکھاں سجدے وچ میں سر یارو
سچی گل اے ایہہ یقین فائی، چنگا نہیں تکیا کوئی در یارو

ل: لوک سارے پریشان ہوئے، کیسا وقت عجب کمال آیا
نائیں پیار، اخلاق، وفا کوئی، سچ ختم تہ چھوٹھ وبال آیا
کھانا نہیں کوئی روزی حلال بندہ، اپنے عملاں ناسب زوال آیا
نائیں ریئی مٹھاس زبان فائی، بندیاں وچ غصہ اُبال آیا

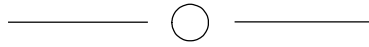
م: موڑ بہار بیساکھ ربا، پھلن پھل تہ باغ بہار والی
روئق چمن والی دسے ہر پاسے، امن چین تہ خوشی سنسار والی
ہوون مہر محبتاں خلق اندر، دل صاف تہ روح گلزار والی
میرے کر نصیب توں نیک فائی، مٹھی گل تہ روح پیار والی

ن: نہیں کھاہدا ترس ظالماں نے، میرے دل نا چمن اُجاڑ دتا
لا کے اگ تتی بے وفائی والی، پھلیا باغ میرا سارا ساڑ دتا
اگ بے وفائی نی جیوں تتی، جیویں دل اُپر رکھ پہاڑ دتا
پنا موت مویا اے یقین فائی، پہار منہہ نے سٹ لتاڑ دتا

و: ورد کرو سوہنے رُب والا ، رحم کرنا رُب رحیم سوہنا
روزی زندگی موت وِ غالب ، فضل کرن والا رُب کریم سوہنا
بخشش ، موت تہ خوشی سکون دینا ، خبر رکھنا سب علیم سوہنا
رکھ آس اُمید یقین فآئی ، نرم دل اے رُب حلیم سوہنا

۵: ہووسی کدوں نصیب میرے ، کعبہ پاک نا فر طواف جانی
حرم پاک وچ پڑھاں نماز رجبی ، نالے چُماں پاک غلاف جانی
حجرہ اسودنا بوسہ نصیب ہووے ، سیاہ دل میرا ہووے صاف جانی
کراں سعی تہ زم زم خوب پیواں ، فآئی کرے فیرمینوں معاف جانی

۵: یاد رکھو وقت موت والا ، ملک الموت نے اک دن آونا ای
تدولت مال جنجال بہار موجاں ، انہاں ساریاں کی چھڈ جاونا ای
سب پیار محبتاں یاد رہسن ، اگے نیک عملاں کم آونا ای
چلو چل اے ہُن یقین فآئی ، جا قبراں وچ پکھوتاون ای

کوڑی گھٹ

پہلا منظر

پردہ اٹھتا ہے سٹیج تے ہک اُدھیڑ عمر دی کڑی تہ ہک اسی عمری دا جناں بیٹھے گلاں
کردے ہوندے ہین۔ کڑی دانان ریشماں ہوندا ہے تہ جنے دانان فردوس ہوندا ہے۔
ریشماں گلاں وی کردی ہے تہ مہنواں اگا سٹی دی چادر جیہڑی پھٹی پُرانی جی ہوندی ہے
اُس کو سونیں نال سیڑی وی ہے۔
فردوس: ماہڑا منیر اس سال بارہویں پاس ہو گیا تہ میں اُس کو انجینئر کالج بیچ داغلا
دیا لساں۔
ریشماں: دانہ اتنے لمے پلان سوچتا کر۔ کھینی ٹھوڈی تہ پڈ معدے دے کھر مسان مسان
چلدا ہے تہ تُوں اُچے پلان سوچدیں ہین۔
فردوس: چہلیئے دُنیا اُمید تے قائم ہے۔ رب تعالیٰ تے یقین رکھ اوہ کار ساز ہے کجھ
بندوبست ہوگیسی۔
ریشماں: کیہہ بندوبست ہوگیسی۔ آپ توں چہرا سی ہین۔ توہڑی تنخواہ وی اتنی نیہہ۔ ادھر
PCL (قرضہ) کڈھال کامکاناں دی منزل بنائی تہ اُسدی کٹوتی وی چلدی ہے۔

فردوس: کچھ پرواہ نہیہ میں GPF کڈھال کھنساں۔ کل توڑیں ماہڑا منیر انجینئر بن گیا تہ وارے نیارے ہوں۔ ایہہ قرضے شرزے اڈھے دے گیسن۔
ریشماں: دُعا کر پہلاں بارہویں پاس کرے۔ فراگول وی ٹیسٹ ہے۔ اوہ وی تہ پاس کرنا ہوسی۔

فردوس: ہاں، اوہ تہ ہے (ذری سوچ بچ پئے گیندا ہے) مگر خیر ہوسی میں اس محکمے دیاں افسراں نال رہیاں داہاں۔ چیف انجینئر دے دفتر بچ ڈیوٹی دے دوران انہاں افسراں دی خدمت کیتی دی ہے اُمید ہے ماہڑے بچے نال اوہ سارے ہمدردی کرسن۔
ریشماں: بچھا دکھیا گیسے۔ فی الحال اتنا ڈوہنگانہ پئے۔ آکھدے ہوندے ہین۔ ”دُتھی پیٹ مُنڈا کھیت اُمُنڈا یا توں بیری کھا۔“

فردوس: جم دی دے انگور ہی دس گیندا ہے۔ مگو اپنے بچے تے باور ہے۔ انشاء اللہ بچھے نمبر کھن کا پاس ہوگیسی۔

ریشماں: اللہ کرے۔ پتہ نہیہ منیر اجاں توڑیں کُہر کتیاں نہیہ آیا۔
فردوس: ایندا ہوسی۔ میں پہنچیا آسا۔ ناڑا والی کھوڑ پھٹ گئی دی ہے۔ شیر ولی کو آکھ آوے جے اوہ ٹک دیسی۔

ریشماں: پھنکھا پہنا نا پتہ نہیہ شیر ولی کو کُہڑی رکھانچ لوڑ دا ہوسی۔ شیر ولی کہانی جتاں کسی دا کہنا کپدا ہوسی۔

فردوس: کہنا توں یاد آیا۔ ماہڑا دل آکھدا ہے اسیں رکھ کسی کو دھیکی دے چھوڑاں۔ اساں کول چوکھر ہین نہیہ۔ آپ کس واسطے اتنا خرچہ کرساں۔
ریشماں: ٹھیک آکھدا ہوں۔ مگو ہُن نہیہ طاقت لگدی مال پالے دی۔ کنبھی جان ہے کیہڑے کیہڑے پاسے دوڑساں۔

فردوس: جنہاں کو طاقت ہے وی اوہ وی مالا تھیں کن مار دے ہن۔ ہٹیاں دے دُڈھاسن
 بگھڑے مکا وی چھوڑے مگر لنگ مال نیہہ رکھ سکدا۔
 ریشماں: آکھدا سچ ہیں مگر آہنڈھا گماہنڈا تے جس ویلے چوکھر نہ ہوئے تہ جنہاں کو مال
 پالے داشوق ہو یا وی تہ مال نیہہ رکھ سکدا۔
 فردوس: جس تھیں پچھا ایہہ امول یا تازہ دُڈھ دکاناں تے آیا ہے۔ اپنا کھنر دا دُڈھ غیب
 ہو گیا۔

ریشماں: دُور کیہنہ گیندا ہے۔ ایہہ ماتمبیا نیلر تہ تک کپیاں لگڑیاں آئیاں تہ دیسی لگڑ
 غائب ہو گئے۔ لوکاں سُن پالنے ہی چھوڑ دتے۔
 فردوس: ہر ہک چیز نقلی آگئی تہ اس مشینی دُنیا بچ شوگر۔ تھائی رائیڈ، معدے دی بیماری،
 گردیاں دی بیماری، بلڈ پریشر سارا گجھ پچ گیا۔
 ریشماں: سچ آکھدا ہیں انہاں بیماریاں داناں ہی کسی کو نہ ایندا آسا تہ نہ ہوندا یاں آسیاں۔
 فردوس: پہلئے لوکے سادھا کھانا ہوندا آسا۔ جنگلی سبزیاں، لانگڑو، لہڑ، گنجی، ہولا، سوچل،
 لوک سکھا کار کھ چھوڑ دے آسے تہ سیالے کھیندے آسے۔ اج انہاں داناں ہی گم گیا۔
 ریشماں: اج چھہ حرامزادی تالماں تالماں کھادے کو بل گئی۔ تاں ہی تہ ایہہ بیماریاں جڑ
 پکڑ گیاں۔ ورنہ برہیا اسیں تہر و بڑا، پیچھے، للوری، چٹا چمچے پتر، چُن چُن کا آندیاں
 آسیاں تہ کیہنہ لذت لالا کھیندے آسیاں۔
 فردوس: لون سلونی، کھٹلا، چوٹیاں، جمیاں دا دُڈھ باہ کا پکدا آسا۔ فراس بچ تازہ مکھن باہ
 کے کھیندے آسیاں۔
 ریشماں: ماہڑے منہواں داروں پانی چھٹ آیا۔ گریا دیال چھوڑیا پئی افسوس اج وی یاد
 ایندی ہے تہ لہنلاں چھٹ گیندیاں ہن۔

فردوس: اس میں گرا دے گز جل گئیاں۔ اج کچھ چہڑھ فردا ہے۔ پار ہو ترادا کہنا کھلا ہے۔
 سچ کیسی۔ میں آکھداں گچھ کا بھن آواں۔
 ریشماں: کھل دوئی جلساں۔ میں ستھریاں کردی گيساں تہ توں بھندا جلیں۔
 ریشماں: فرپتہ نہیہ کیہڑے ویلے آوے۔ آپ آیا تہ پھت کڈھ کا کھا کہنسی۔
 فردوس: توں ہٹ گئی ایں۔
 ریشماں: نہیہ تہ سدوتوں بہنال کا کھوالدار ہیں۔ ہک تو ہڑے سنگ جلدی ہاں تہ دُو انخرہ۔
 فردوس: میں ترس کھادا آسا۔ پچھی گل ہے نہ اٹھ فرجلاں دوئی اٹھدے ہین تہ پردہ چہڑھ
 گیندا ہے۔

دُو ا منظر

پردہ اٹھدا ہے ریشماں اُس دا کھر اوالا فردوس۔ اسلم تہ منیر بیٹھے گلاں کردے ہین۔
 اسلم: چا چائساں کو مبارک ہے منیر بارہوں پاس کر گیا۔
 فردوس: خیر مبارک بچہ ٹساں کووی مبارک۔
 اسلم: خیر مبارک ہُن کیہڑے سوچیا آگا دے بارے بچ۔
 فردوس: بچہ ماہڑے کول دو ہی رستے ہین۔ یا ڈاکٹری واسطے فارم پھرے یا انجینئر
 واسطے Math وی پاس کیتا ہئیس۔
 اسلم: بہتر رہسی انجینئر واسطے۔ بندہ ٹیکنیکل ہینڈ ہو جئے تہ بہتر ہے کیتاں جے ہُن
 اج نوکریاں تھہنیاں مشکل ہین۔ لہذا بندہ کسب والا ہو یا تہ فر پرائیویٹ کمپنی بچ یا باہر
 جائتھہنا ہی گیندی ہے۔
 منیر: یار دوستا۔ دکھاں کئہراں دی حالت کو تہ میں آکھداں رہن دیواں۔ اتنا روپیہ گتھو ایسی۔
 اسلم: اج کچھ دائیں بائیں کر کا چا کر کہنسی چچھا داسکھ ہوگیسی۔

فردوس: بچہ کوڑی گھنٹ پہرنی ہے۔ خواہ زمی بکسی بکتی رہوئے اللہ تو ہڑی زندگی کرے
جس ویلے کچھ بن گئیں تہ اچیاں کیاں زمیاں خریدیں۔
منیر: نہ ابا جی تئیں ٹھیک آکھدے ہو مگر۔
اسلم: اگر مگر کچھ وی نہ تلو جس طراں چاچا آکھدے اُس طراں کراشتہار نکل گیسے فارم
پہر چھوڑ۔

ریشماں: ہونا توڑیں اُنڈیاں گلاں وی سندی آسی تہ چھجانچ چاول رکھ کا بنڈھ چن دی
آسی۔ بول کھلتی۔

اسلم بچے چہر اسی ہے اتنی تنخواہ کہندے ہے جتنا بس کہر دا روزگار چل گیندے ہے۔
PCL کڈھالیا آسا تنخواہ اُدھر کٹن ہوندی ہے۔ کچھ تھوڑی جئی ہے۔ اوہی قدم چاؤ جیہڑا
آسان ہووے۔

اسلم: چاچی بے فکر رہ منیر انجینئر بن گیا تہ تئیں روپیاں کولتاں نال ٹھہریلو۔ بچھے خرچے ہکی
سال دی کمائی ہے۔

فردوس: دل نہ چاہڑدی کر۔ کوڑی گھنٹ پہرنی ہے۔ بچے دی زندگی بن گیسے۔
ریشماں: یار بتا میں کدوں آکھدی ہاں ماہر اپتر افسر نہ بنے مگر سوچ سمجھ کا۔
اسلم: ماہر مشورہ ایہی ہے کہ تئیں فی الحال کسی کولوں بندھے بچ کنال ہوتر دے کا
آسڈیاں فیساں پہر چھوڑو۔ چکھا تھوڑا تھوڑا خرچہ ہوندا رہسی۔
منیر: بچھا انٹرنس پاس کراں۔ کیہہ پتہ سلیکشن وی ہوندی ہے یا نہ لوک پیسے والے وی ہین
تہ سفارشاں والے وی۔ اچیاں جائیاں میرٹ نہہہ کر دے۔
اسلم: یار تو ہڑے نمبر ایسے ہین جے کوئی تگومات نہہہ کر سکدا۔
فردوس: اللہ تے پہر وسہ رکھو فارم پہر چھوڑ۔ میں اپنی طرفوں سفارشی والیاں کول وی گیسوں۔

ریشماں: میں گنڈیرا ول زیارتی تے وی نیاز رکھساں۔ پیراں فقیراں کولوں دُعا وی کرالساں۔

اسلم: پچھا چا چا مگو ہُن اجازت دیو۔

فردوس: پچھا بچہ جُل رب دے حوالے۔ ماہڑے منیر دا خیال رکھیں۔

اسلم: جتنا ماہڑے تھیں ہوسکیا میں ضرور کرساں۔ فی الحال میں وی ڈگری کرکا بیٹھا ہی داہاں۔

فردوس: اوہ کیہ نہ۔ توں تے نوکری لگ گیا آسیں۔

اسلم: نہ چاچا۔ ہکی پرائیویٹ کمپنی بچ بلاوا آیا آسا مگر ابا وی تے اماں وی مگر گئے۔ آکھن لگے مچ دُور ہے۔

ریشماں: ماؤ پئیو دادل ہے۔ کیہڑے ماپے آکھدے ہین کہ اُندی اولاد اُنڈیاں اکھیاں تھیں دُور ہوئے۔

اسلم: ہاں چاچی۔ ماہڑا وی کوئی دل نہ جمیاں۔ اُنہاں کو کہنلیاں سٹ کا گیناں دادل نہ ہو یا۔

فردوس: رب کرسی گُرعے نزدیک جاء تھہنا رہسی ماؤ پئیو دی دُعا ہوئی۔

ریشماں: ماپے پچیاں واسطے کتیاں نہ دُعا تیاں کرسن۔ آکھدے ہین۔

”ماؤ دادل پٹ تے تہیو دادل بٹ“

بچے کتنا وی نافرمان ہون مگر والدین کدے اُنہاں کو بد عانیہہ دیندے۔

اسلم: مگو اجازت دیو۔ منیر آذری سکول تک جلدے ہاں۔

فردوس: کچھو کچھو بچہ۔ دوئی اٹھ کا نکلدے ہین، باہروں دو آدمی داخل ہوندے ہین رستم تے شیرا۔

رستم: السلام علیکم۔

فردوس: وعلیکم۔ آجی رستم پہنایاں کیہ نہ حال ہے۔ شیرا توں وی ٹھیک ہیں۔

رُستم: بس اللہ دے کرم۔ تگو آساں دوئیاں دی طرفوں مبارک ہے۔
 فردوس: خیر مبارک ایہہ تئساں پہر اواں دیاں دُعائیاں۔
 شیرا: اچیاں بچیاں واسطے کیہڑا نہ دُعائیاں کرسی۔ ایہہ ہے ہی دُعائی دا پہنا نڈا۔ پہنا وی توں بل ہیں تگو وی مبارک ہے منیر دی۔
 ریشماں: خیر مبارک پیرا۔ اللہ تئس دیاں بچیاں کو وی کامیاب کرے۔
 رُستم: آمین، ہُن اتھوا گا کیہہ سوچیا۔
 فردوس: غریب آدمی کیہہ سوچ سی۔ گنجی گندی کیہہ تہ رکھسی کیہہ۔ دکھداں اپنی غریبی کو تہ سوچداں بس کافی ہے تہ بچے دی زندگی دا سوال ہے لہذا کوڑی کھٹ پہر نی پیسی۔
 ریشماں: ہُن کرساں صلاح حالاں کیہہ آکھاں۔
 شیرا: ماہڑا خیال ہے ڈاکٹری واسطے فارم پہر چھوڑے۔ میں سُنیاں سارے سکول بچوں فسٹ ایہی آیا دا ہے۔
 فردوس: فی الحال میں آکھداں انجینئر واسطے وی تہ ڈاکٹری واسطے وی فارم پہر چھوڑے دکھو جس پنج مقدر سا تھ دے گئی۔
 رُستم: ٹھیک ہے۔ ایہہ مٹھائی اسدی طرفوں بندھ چھوڑیو۔ آساں کو اجازت دیو۔
 ریشماں: توبہ، منہہ وی مٹھا کرو تہ چاء دا پیالہ پی کا جلسو۔
 شیرا: بس چاء ہُن ہی پی کا آئے دے ہاں۔ البتہ مٹھائیں کھا کہنتساں۔
 فردوس: ”مٹھائی دا ڈبہ کڈھ کا“ سامنے رکھدا ہے۔ اوہ دوئی ہک ہک دانہ مٹھائی دا چیندے ہین ہو رکھاؤ۔
 رُستم: بس ذری منہہ مٹھا کرنا ہوندا ہے۔ میں شکر دا بیمار ہاں۔
 شیرا: ماہڑا اپنا ایہی حال ہے۔ شکر نیہہ مگر ائیں راس نیہہ ایندی۔“

ریشماں: بچھا چاء آندی ہاں تئیں ذری بوؤ۔
 رستم: نہ پہناوی شکر یہ ہن دیوا جازت ”اٹھ کانکلدے ہن تہ۔“
 ریشماں: اللہ زندگی کرے۔ اپنے کسی کو شوب نیہہ آئی مبارک دتے دی تہ باہروں لوک
 آکا مبارکاں دیندے ہن۔

فردوس: اپنیاں کو آگ لگی دی ہوسی۔ کہ فردوسا دا جنک کئیاں اتنے نمبر کھن کا پاس
 ہو گیا۔ بہر حال کوئی گل نیہہ اللہ دی مدد ہووے ہن تہ میں آگے دا قدم چینا ہے۔
 ریشماں: کیہہ کوڑی گھٹ پھر سیں۔

فردوس: اگر زمین دا کنا بندے لگ گیا لیساں۔ مگر گدرے کو انجینئر بنا کا چھوڑساں جے
 رب کو منظور ہو یا۔ بچھا مگو چر ہو گیا۔ ڈیوٹی وی گینا ہے۔ لہذا اٹھ اندر چاء دا پیالہ دے۔
 دوئی اندر اٹھدے ہن پردہ چہرہ گیندا ہے۔

تریا منظر

پردہ اٹھدا ہے۔ فردوس تہ ریشماں سٹیج تے چاء دیاں پیالیاں چیندے ہوندے
 ہن منیرا اُندا ہتھ بٹیندا ہوندا ہے۔
 فردوس: پیالیاں لنگرا بچ جمع کر آتہ مٹھائی والی ٹرے اتھا ہی آن کارکھ چھوڑ جیہڑاوی
 مبارک دین کو آیا اُسدا منہہ مٹھا کر دے جلساں۔
 ریشماں: چاء ہو رہا کانا رکھاں۔

منیر: اماں جان چاء دی ہون لوڑ نیہہ۔ اگر کوئی خاص آیا تہ فرد کھساں۔
 فردوس: نہ بچہ اللہ سنمیں گنہگار دے منہواں بچ تھک چھوڑیا۔ کجوسی نہ کر دے۔ چاء بنی تہ
 ساریاں واسطے فی الحال اکا دکا جیہڑاوی آیا اُس دا منہہ مٹھا کرنا لازمی ہے۔
 ریشماں: ماہڑا بچہ انجینئر بن گیا، رب دالا کھ لاکھ شکر۔ ماہڑا دل آکھدا تھوڑی جی سوجی

دلپتیلہ بنا کا بیبیاں دی زیارتی تے بندھا آواں۔
 فردوس: ماہڑے ولاد دی گل کیتی۔ ”باہروں رستم تہ شیرا سٹیج تے آکا سلام پڑھدے ہین“
 وعلیکم سلام ایہہ آرہی کنگناں دی جوڑی۔
 رستم: فردوس پہنا جی آساں ہن سُنیاں۔ تَساں کو منیر دے ناچینرنگ پاس کرنے دی دامبارک۔
 فردوس: خیر مبارک پہراؤ تَسدیاں دُعائیاں۔
 شیرا: اسکورب ہو رترتی دیوے ایہہ اسدے گراں دا فخر ہے۔
 رستم: منیر صاحب تگ وی مبارک۔
 منیر: خیر مبارک چاچا۔ تَساں کو وی مبارک۔
 شیرا: سُنیاں توہڑے میر کو دکھ کا نال نال ہی کنٹر کچول تے اسی PWD دے دفتر بچ ڈیوٹی
 دی لگ گئی۔

منیر: ہاں چاچا آکھدے ہین مگر اہجاں آرڈر نیہہ پکڑیا۔
 رستم: چرنہ کر پچھوٹ جُل کا آرڈر کھن آدشمن کہنہ ہوتی بات کوئی ظالم اڑچین نہ باہ چھوڑے۔
 ریشماں: اسیں تہ دُشمنناں دیاں بچیاں واسطے وی دُعائیاں کردے ہاں۔
 فردوس: اللہ تَساں ساریاں بچیاں کو کامیابی دیوے۔ بر حال فروی کجھ نیہہ آکھنا۔ غریبا دا
 کھینا ذری گہٹ برداشت ہوندا ہے۔
 منیر: کل دفتر بچ گچھ کا پتہ کرساں۔
 رستم: جتنا جلدی ہو سکے جُل کا آرڈر پکڑ۔ شکر کرو نہ کئی بچے ڈگریاں کر کا بیکار بیٹھے دے ہین۔
 شیرا: ایہہ ماؤ پچو دی دُعادا اثر ہے۔ پے چہر اسی تہ پتر افسر۔
 رستم: اوہ وی ہکی دفتر بچ۔
 ریشماں: اس دفتر بچ نہ لگدا تہ ٹھیک آسا۔

منیر: میں وی ایہی سوچداں کہ اتھانہ ہی ہووئے تہ ٹھیک آسا۔
فردوس: اس بچ کبہہ فرق پیسی۔ توں اپنی افسری کریں تہ میں توہڑی چہر اسی گیری
کرساں۔ کوڑی گھٹ پہرنی ہے۔
ریشماں: توہڑا افسر بنے نال توہڑے پیو دی عزت دوگتا ہوگیسی۔ کم از کم توہڑے
دفتر والے اس تے پہلاں نالو رعب تہ نہ کرن۔
رستم: بچ آکھدی ہے پہناوی۔
شیرا: ہے تھوڑا منیر واسطے مشکل مگر ہن ایہہ اسی توڑیں ہے کہ کس طراں نبھیسی۔ ”برحال
اساں کو اجازت دے چھوڑ واساں کو تھوڑا جلدی ہے۔“
ریشماں: رٹی پانی کر کا جلو۔
رستم: بس پہناوی اللہ بچ دیوے۔ فرگرے ایساں خوب رج کا دعوت کھساں۔
فردوس: ہیر اکھیاں تے۔
شیرا: فردیو اجازت۔ ”دوئی اٹھ گیندے ہین۔“
ریشماں: بچھا جلوب دے حوالے۔ ”رستم تہ شیرا دوئی باہر نکل گیندے ہین۔“
فردوس: بچہ منیر توں بزارجل کا کجھ تھوڑا بچ سامان رکھن آ۔ ہن گراں والے لڑن۔ اس
کہرا بچوں خالی کوئی نیہہ گیناں چائیدا۔
ریشماں: ہوو سب کجھ ہے صرف بیکری گلچے وغیرہ آن کار کھ چھوڑو۔
ریشماں: ”تھیلا اُسدے ہتھ بچ پکڑال کا“ بچہ تاو لا مڑیں۔
منیر: ٹھیک ہے اماں۔ بس ایہہ گیاں تہ ایہہ آئیاں۔
فردوس: اگر منیر دی ڈیوٹی ماہڑے دفتر بچ لگ گئی تہ ماہڑے واسطے بڑا مشکل ہوگیسی۔
ریشماں: کبہہ مشکل ہوئی۔ توں اسیں سوچاں بچ پے گئیں۔ بلکہ شکر کر توہڑے تے کوئی

رُعب تہ نہ کرسی۔ توہڑی عزت بن گئی۔ توہڑے واسطے سہولت ہو گئی۔

فردوس: پتہ نیہہ اسدا پنا رو یہ کیہہ رہسی۔

ریشماں: کیہہ رہسی۔ تگوعیش کراسی۔ تہیاڑی سٹول تے بیٹھا رہیں۔

فردوس: چچھا چھوڑ۔ پتہ نیہہ مقدر کیہہ کرسی۔ مچ زیادہ خوشی غریباں کوراس نیہہ ایندی۔

اٹھاسیں اچر تہنا نئیں دی پس کر چھوڑاں۔

ریشماں: ماہڑی باہواں کو درد ہے۔ میں تہوندہ دے سکساں۔ کسی ہوری کوٹھناک۔

ریشماں: فرمنیر کوا این دے۔ میں پیالیاں تہو کال رکھاں ہن مزمان تہردے ہوسن۔

فردوس باہر نکل گیندا ہے تہ ریشماں پیالیاں صاف کرن لگدی ہے تہ پردہ چہڑھ گیندا ہے۔

چوتھا منظر

سٹیج تے منیر کرسی تے بیٹھا دا ہوندا ہے اُس نال دوئی کرسی تے اُسدا دوست اسلم

بیٹھا ہوندا تہ آپس بیچ گلان کر دے ہین۔

اسلم: یار منیر توں بڑا خوش قسمت انسان ہیں۔ ادھروں ریزلٹ ہو یا ادھروں توہڑا آرڈر

وی دتی ہو گیا۔

منیر: یار میں رب دا بڑا شکر گزار ہاں۔ رب کرے توہڑا آرڈوی آجلیے۔

اسلم: خدا کول دیر ہے اندھیر نیہہ، ہو ہی گئی آخر ڈگری ہے۔ چچھا مگو اجازت دے میں

جلاں تگو وی دفتر داکم ہوسی۔ ”ایہہ آکھ کا باہر نکل گیندا ہے“ باہروں فردوس فائیاں چائی

دیاں داخل ہوندا ہے۔ منیر اس داہر دکھ کا۔ آکھ دے۔

منیر: ابا تہساں نال کوئی پرائیویٹ گل کرنی ہے۔ بوہا چھک آؤ۔ ”فردوس بوہا چھک ایندے

تہ نالئی گنڈی وی چاہڑ چھوڑ دا ہے۔“

منیر: میں آکھداں کہ تہساں اتھا کسی کونہ آکھیو کہ تہساں ماہڑے والد ہو۔ لوک کیہہ آکھسن

شیرازہ (پہاڑی) 161 جلد 45، شمارہ 2

کہ پتر افسرتہ پے چہر اسی۔
 فردوس: ”بڑا ڈوہنگا پے گیندا فرآ کھدا ہے“ ٹھیک ہے بچہ کوئی گل نیہہ میں ایہہ ظاہر نہ
 کرساں۔ توں بے فکر رہ۔
 منیر: کماں کارانچ کوئی چھوٹ نہ ہوسی۔
 فردوس: کائیری ماہڑے کول ہے ہی نیہہ البتہ بڈھیم دی وجہناں سُستی ہوگئی ہے۔
 فردوس: بتلو شکایت نہ ایسی۔
 منیر: ٹھیک ہے۔ کھولو بوہا ہُن تئیں جلو۔ ”فردوس بوہا کھول کا نکدیاں آ کھدا ہے۔ بچہ
 دو سال رہ گئے دے ہین۔ ریٹائرمنٹ کو ورنہ بہتر آسا کہ میں اپنا تبادلہ کرا ل چھوڑاں۔
 آکھ کا باہر نکل گیندا ہے۔ باہروں ہک کلرک فائیل کہن کے داخل ہوندا ہے ہین۔
 کلرک: السلام علیکم۔
 منیر: علیکم اسلام آؤ غلام محمد۔
 کلرک: جناب یہ فائیل۔
 منیر: یہ کیسی فائیل ہے۔
 کلرک: جناب یہ کجھ الاٹمنٹس ہین۔ کجھ کام نکلے ہوئے تھے جو ٹھیکیداروں کو الاٹ ہو چکے
 ہین انہیں یہ الاٹمنٹس دینی ہین۔
 منیر: ”فائیل کھول کا دکھدا فر دستخط کرن لگدا ہے۔“
 کلرک: جناب یہ کجھ پیسے رکھ لیں۔
 منیر: یہ کیسے پیسے ہین۔
 کلرک: جناب یہ ٹھیکیداروں سے اپرنسٹ کے حساب سے لیتے آئے ہین۔ لہذا آج بھی
 انہوں نے دے دیئے ہین۔

منیر: ابھی کام ہوا ہی نہیں تو یہ کمیشن کیسی۔

کلرک: جناب کمیشن بعد میں بل پر لیتے ہیں۔ فی الحال یہ الاٹمنٹ کے لئے ہیں۔
منیر: نہیں میں نہیں لیتا۔ اور بات سُنو۔ آئندہ میرے سامنے رشوت لے کے نہیں آنا اور نہ ہی میرے نام پر کسی سے لینا۔

کلرک: جناب اسٹنٹ صاحب یہ رشوت نہیں ہے۔ اسے کمیشن کہتے ہیں یہ تو AEE صاحب کا اور آپ کا حق بنتا ہے۔ آپ نئے ہیں میں اس لئے۔
منیر: اور آپ۔

کلرک: ہماری مقدر میں جو ہوتا ہے لے ہی لیتے ہیں۔

منیر: بات سُنو غلام محمد میں ابھی نیا نیا ہوں۔ کہیں ایسا نہ ہو کل کو پھنسا دے کوئی۔
کلرک: جناب یہ محکمے کی روٹین ہے آپ نہ بھی لیں پھر بھی بدنامی گلے پڑی ہی رہتی ہے اور خاص کر دیانتدار آدمی اس محکمے میں زیادہ دیر نہیں ٹک سکتا۔ لکشمی ہے لکشمی۔ اس سے انکار نہیں کیا کرتے۔

منیر: وہ روپے لے لیتا ہے ”اندروں اندر خوش بھی ہوندا ہے مگر ڈرانال پر سے پُھٹ گیندا ہے تہ رومال کڈھ کا پر سیا پھٹکی قطرے متھے توں صاف کرن لگدا ہے۔ فائیل تے دستخط کر کا کلرک دار تہ کیلدا ہے۔

کلرک: ”فائیل چیندیاں آکھدا ہے“ جناب تسیں ڈرونہ ایہہ راز ماہڑے بغیر ہو کسی کونہ پتہ ہوئی۔ جناب اس چیر اسی کو زیادہ لفٹ نہ دیو۔ ایہہ بڑا خطرناک بڈھا ہے۔
منیر: کیوں کیا بات ہے۔

کلرک: جناب ایہہ بڑا دیانتدار آدمی ہے۔ ذرہ گل ہوندی ہے تہ بڑیاں افسراں تک پُچھا چھوڑ دا ہے۔

منیر: سوچاں بیچ پے کا۔ اچھا ٹھیک ہے جاؤ۔ ”کلرک باہر نکلا ہے تہ پردہ چہڑھ گیندا ہے۔

بیچواں منظر

پردہ اٹھا ہے منیر تہ اُس دے کوئی سنگی ٹھیکیدار بیٹھے گیاں مار دے ہین ہکی سنگی دا ناں شمیم ہوندا ہے تہ دوئے داناں سلیم ہوندا ہے۔
شمیم: عیش کریار۔ اس محکمے بیچ آیا دا ہین تہ کجھ کمائی کردا جمل مگر سمہل کا۔
سلیم: آساں ٹھیکیداراں نال مل کاٹرسین تہ تہیاڑیاں بیچ لکھ پتی بن گیسین۔
منیر: تسین اس طراں آکھ دے ہو جسراں خزانہ ماہرے ہی ہتھا بیچ ہے۔
شمیم: خزانہ ہی خزانہ ہے۔ کروڑاں دیاں بلاں تو ہڑے ہتھوں نکلسن اگرہ 2% فیصدی ہی کہنسیں تہ کتھا نوبت پچسی۔

سلیم: ایہہ اجاں کل دا گدرا ہے۔ آپ ہولیاں ہولیاں سکھ گیسی۔
منیر: ”کہنٹی بچیندا ہے تہ فردوس چیرا سی اندر داخل ہوندا ہے اُس دار دکھ کا چاء چارکپ کہن آ۔
فردوس: ٹھیک ہے پتر۔

منیر: گل سن۔

فردوس: جی پتر کیہہ آکھ دے ہو۔

منیر: غصے نال چاء نال بسکٹ آنی۔

فردوس: ٹھیک ہے پتر۔

شمیم: ایہہ پتر پتر کیہہ لایا دا ہے۔

فردوس: ایہہ ماہرا تکیہ کلام ہے۔ ہُن بڈھا ہو گیاں داہاں۔ اس واسطے منہوں تھیں نکل گیندا ہے۔

منیر: بچھا بچل مغز نہ کھا چاء آن۔
 سلیم: ہس کا۔ یار ایسا لگدا ہے جیاں تو ہڑا حقیقی پے ایہی ہے۔
 منیر: دراصل میں اہجاں اسکو نظری تلانہ چڑھدا۔ کل جس ویلے اس کو ڈانٹ پئی تہ آپ
 سمہنل کیسی۔

تھوڑی دیر بعد فردوس چاء دی ڈے چائی دی داخل ہوندا ہے۔ ٹاٹا دی بری نال
 اڑدا ہے تہ ہتھا بچوں ڈے چہڑھ گیندا ہے چاء ڈھل گیندی ہے بسکٹ وغیرہ سب پتیاں
 چہڑھ کا تباہ ہو گیندے ہین۔ پریشان حال فردوس پتزا دار دکھدا ہے۔
 منیر: کیسا انسان ہیں توں بریڈی فول۔ دیکھ کر نہیں چل سکدا۔ اگر جان نہیں ہے تو نوکری
 چھوڑو۔ چٹی ہے تمہارے گھر کو۔ بڈھا کھوسٹ۔
 شمیم: چھوڑا چائے وائے گجھ نہیں پیئس گے۔ بس اجازت دے اسیں چلیاں دوئی اٹھکا
 باہر نکل گیندے ہین۔

فردوس: بچہ میں ٹاٹا نال اڑیاں ایہہ چاء اُندی قسمت بچ نہ آسی۔
 منیر: اسی واسطے میں آکھیا آسا کہ مگو پتزا یا بچہ نہ آکھیں۔ دیکھئی ایہہ کتنی طعنے دے گئے۔
 فردوس: بچھا بچہ اجی توں بعد توبہ، کوڑی گھٹ پتزا کہنساں صبر کر رہساں۔
 منیر: تلگو پتزا نہیہ مگو پورا سٹاف اسٹنٹ صاحب بغیر گل نہیہ کردا۔ کتنی بڑی عزت ہے۔
 کل انہاں کو پتزا لگ گیا کہ ایہہ چیر اسی دل پتزا ہے تہ کیہہ عزت رہسی۔
 فردوس: بچھا بچہ آکھدا جی ہاں کوڑی گھٹ پتزا کہنساں تہ نہ آکھساں۔
 منیر: بچھا جلدی جلدی پیالیاں ٹیل تہ نکل اتھوں۔ ہن کوئی ہورا پیدا ہوسی۔
 فردوس: بھنگی دیاں پیالیاں تہ بسکٹ فرشا تو چا کا ڈے بچ بہندا ہے تہ نکلدا ہوندا کہ
 باہروں اسدا دوست اسلم داخل ہوندا ہے۔

اسلم: السلام علیکم چاچا جان۔
 فردوس: وعلیکم اسلم صاحب۔
 اسلم: ایہہ صاحب کدوں تھیں بن گیا۔ ”منیر دار دکھ کا“
 فردوس: وعلیکم آکھدیاں ہی باہر نکل گیندا ہے۔
 اسلم: سنا جی اسٹنٹ انجینئر صاحب کتیاں منہ لڑکا کے بیٹھیں ہین۔
 منیر: دفع کریار۔ مگو لگدا ہے کہ ایہہ نوکری مگو چھوڑنی پئی۔
 اسلم: کتیاں تنگ آگئیں۔ اجاں منہ وی نہہ مٹھا کیتا۔
 منیر: لبے دی وجہ نال۔ اس کو میں آکھیا آسا کہ تُوں مگو اتھا ایہہ ظاہر نہ ہون دےیں کہ تُوں
 ماہڑا والد ہین۔ مگر ایہہ ہر گلاناں پتر تہ بچیا بغیر بولد ایہی نہہ۔
 اسلم: گویا تلو شرم ایندی ہے اس کو اتھا تا آکھدیاں۔ ذلیل آدمی تلو پتہ ہے کہ توہڑا افسر بننا
 بچ اس کتنے پا پڑیلے دے ہین۔ اج دفتر بچ تُوں اسکو اتا آکھدیاں ہتک محسوس کردیں تہ
 کل کئہ وی اسکو ابھی زبان استعمال کر سیں۔ لعنت ہے توہڑے واسطے۔ توہڑی دوستی
 کولوں میں پد عیا مندداں۔ مگر ہک گل یاد رکھیں۔ کوئی تہیاڑا ہو یا توں روسیں۔ شکر یہ۔
 آکھ کا بار نکل گیندا ہے۔ منیر دکھدارہ گیندا ہے۔ راہ بچ فردوس ملدس اوہ اتھروں پہونجدا
 ہوندا ہے تہ اسلم پچھوں پکڑکا آکھدا ہے۔
 اسلم: چاچا میں سمجھ گیاں جو گجھ آکھنا آسا اوہ وی آکھ آئیاں۔
 فردوس: بچہ ماہڑی مقدر خراب ہے۔ سیانے آکھدے ہین۔
 رن تمبا کو چھکنی تہ حاکم بڈھی خور
 پتر پالیاں لاڈلا ترے ہی گلاں چور
 اسلم: انسان ہو یا تہ جو گجھ میں آکھیا سمجھ کیسی تہ جے جانور ہو یا تہ آپ نقصان چھسی۔ فی

الحال صبر کرو۔

فردوس: بچھا بچھ صبر ہی ہے تہ ہور کر وی کیہہ سکساں۔

اسلم: میں اج اس کو اپنی دوستی وی قربان کر آئیاں۔ میں جُلداں دوبارہ اسدے منہہ نہ لکساں شکر یہ۔

فردوس: نہ بچھ نہ۔ ایسی غلطی نہ کریں۔ خدا تھیں بعد ہک تو ہڑا ہی سہارہ ہے اسماں کو سٹ کا نہ جل۔

اسلم: ئساں کو کون سدا ہے۔ البتہ ایسے گندے انسان دی دوستی کولوں ائیں بل ہاں۔ بچھا میں جُلداں۔

فردوس: رب دے حوالے۔ ”ایہہ وی نکل گیندا ہے“

منیر کہلا اسلم دار دکھدارہ گیندا ہے تہ فرسیر چھنڈ کا آکھدا ہے، ایہہ وی گنوار ہی نکلے۔ اس کو کیہہ پتہ کہ میں اوہ نہ رہیا۔ سڑیل کسی جائی دا۔ ہوں، اٹھ کا بار نکل گیندا ہے تہ پردہ چھڑھ گیندا ہے۔

پردہ اٹھدا ہے سٹیج تے فردوس تہ اسدی کئرا والی ریشماں بیٹھے گلاں کردے ہوندا ہے ہین۔ ریشمہ سُن کوء جنگلی سبزی آندی دی ہوندی ہے اُس کو چھا ہردی ہے تہ گلاں وی کردی ہے۔

ریشماں: اللہ زندگی کرس۔ شاید اسدی مقدر بچ اُسدا سکھ نیہہ لکھیا دا زیارتیاں تو منگ منگ کہندا آسا۔ منگی دی اولاد اجی ہوندی ہے۔

فردوس: پہلیے لوکے آکھدے ہین قسمت دے بچ پو لے کوئی پہارے تہ کوئی ہولے۔ آکھدے ہین ساد آئی سم گئیں۔ ایہہ سرا دیاں چھیاں بن گیاں۔ دکھنیاں حلال تہ کھینیاں حرام۔

ریشماں: اسی کو آکھدے ہین قیامتی دادور۔ اچھا اج آوے اس نال میں آپ گل
 کرساں۔ ابجی نوکری کولاس انیں بل آسیاں۔
 فردوس: مگو لگدا ہے کہ اسکو کوئی اہجاستگ مل گیا جیہڑا اسک کو پہنٹھا ہی راہ دہسدا ہے ورنہ
 اہجاستہ نہ آسا۔

ریشماں: آکھدے ہین دس رل کا ہلی کوگوں کھوال چھوڑ دے ہین ایہہ تہ پرانی مثال ہے
 این دیوس اج اَسدی افسری کڈھساں۔
 فردوس: اسلم وی ناراض ہو کا کل دفتر بچوں نکل گیا۔ سوسو قسماں کھیندا آسا کہ ہُن اَسدی
 دوستی تھیں دور رہساں۔
 ریشماں: اوہ کتیاں۔

فردوس: اوہ گلاں اہجیاں کردا آسا۔ مگو روندیاں دکھ کا زیادہ ہی دکھی ہو گیا۔
 ریشماں: پتہ نیہہ ایہہ منیر کس تے گیا۔ توں تہ میں اہجے نہ آسیاں۔
 فردوس: ایہہ تلو پتہ ہوسی۔ بہتر اللہ جان دا ہے۔ میں کیہہ آکھاں۔
 ریشماں: غصے نال نہ کردا کر۔
 فردوس: میں مذاق کرداں۔

فردوس: چھاجی اج دی معافی، توبہ، ”منیر باہروں آ بڑ دے نہ سلام نہ کلام۔ ایندیاں ہی ماؤ
 کو آکھدا ہے۔

منیر: اماں آن کجھ پکيا دا ہے تہ۔ پہنکھ لگ گئی دی ہے۔
 ریشماں: توں بہہ میں آن دی ہاں۔ ”فردوس اس نال گل کیتے بغیر ہی باہرا ٹھ گیندا ہے۔
 اندروں پلٹیا کجھ رٹیاں تہ چاء دا کپ آن دی ہے۔ منیر اگا چھوڑ کا آکھدی ہے کھا بچہ
 تہیاڑی وی رٹی نہ کھادی ہوسی۔

منیر: اتھا صرف چاء ہی تھہ بند دی ہے۔ دفتر اچھی جائی ہے کہ کوئی ہوٹل وی نزدیک نیہہ۔
 ریشماں: کبہر وں پھلکے دوچار تھوڑی سبزی لہج بگس بچ رکھن گیندا کر۔
 منیر: اماں سادیے میں نکا جنڈک تہ نہ۔ افسر ہاں افسر۔ لہج ہووے فر اسی سنڈرڈ دا
 ہووے ورنہ تو ہڑے ہُوڈے نیہہ چلدے۔
 ریشماں: فر گد ری کوئی دہس تو ہڑا بیاہ کراں چھوڑاں آپنی سہولت وی ہوسی تہ مگو وی سکھ
 دیسی۔ ہُن ماہری وی اگا والی جان نیہہ رہی دی۔
 منیر: ہیں اماں بیاہ تہ کرساں مگر تلو ارج دے ماحول دا پتہ ہی ہے۔ اسٹنٹ انجینئر ہاں کل
 توڑاں ایگزیکٹو انجینئر ہوساں رشتہ وی اسی معیار دا ہوسی۔
 ریشماں: ہیں بچہ کوئی سادھی جی گد ری تھوڑی اگلی پڑھی ہووے تہ بڑی تعلیم والی اسدے
 کبہر اہج تھھا چلدی ہے۔ کوئی غریب جیا کبہر دکھساں جیہڑا اسان نال رلد اہو وے۔
 منیر: بچھا ایہہ مسلہ فی الحال پینڈنگ رکھ چھوڑ۔ ابا کدھر گیا۔
 ریشماں: ابا تہدھ ناراض کہتا دا ہے۔ ارج گے اسدی بے عزتی کہتی ہے۔
 منیر: دکھ اماں۔ میں بے کو آکھیا کہ توں دفتر بچ مگو بچہ یا پتر نہ آکھیں۔ دفتر والیاں کو پتہ
 نیہہ لگنا چائیدا کہ اسیں پے پتر ہاں۔
 ریشماں: اوہ کتیاں۔ سچ کدے چھپ سکدا ہے۔ اوہ تو ہڑا پے ہے تہ اس بچ ہتک دی
 کیہڑی گل ہے۔
 منیر: لوک کیہہ آکھسن۔ پے چہر اسی تہ پتر افسر۔ ایہہ ماہری عزتی دا سوال ہے۔
 ریشماں: اُس تہیاڑے تگو بے عزتی نیہہ لگی جس تہیاڑے زمی بندے بچ لوال کا تگو
 انجینئرنگ کرا لی۔ شرم کر شرم۔
 منیر: تو ہڑی کیہہ مرضی ہے کہ میں بے کو اپنی گرسی تے بہال چھوڑاں تہ اسدی جائی میں

کھل رہا ہوں۔

ریشماں: اس بچے شک میں کم اپنا اپنا ہے مگر ایہہ وی تہ توں انکار میںہ کرسکدا کہ ایہہ تو ہڑا
پئے میںہ۔

منیر: اوہ ہے مگر کھڑ دے اندر باہر دفتر بچ اس کو ماہڑے عہدے دا خیال رکھنا چائیدا ہے۔
توں بیڑیاں نہ ماردی کر۔

ریشماں: اسدا مطلب ہے کہ کل توں ملو وی اماں آکھدیاں شرم محسوس کر میں۔ اج پپو
تھیں کتریندیں۔

منیر: توں بات دا بنگٹ نہ بنا۔ صاف گل ایہہ ہے کہ اج ماہڑے کول بڑے بڑے لوک آکا
بہندے ہین۔ ماہڑی وی کوئی عزت ہے۔

ریشماں: توہڑی عزت بنیناں بچ کا ہڑا ہتھ رہیا۔

منیر: ایہہ گل نہ آکھ۔ ماہڑی محنت ہے ہو ر ماہڑی قسمت۔

ریشماں: توہڑا پے تہ میں کیہہ کیہہ خواب دکھتے آسیاں مگر توں کیہہ نکلیں افسوس توہڑی
پڑھائی دا تہ توہڑے عقلا دا۔ چچھ لوک سہڑ دے ہین کہ تہ نہ سڑے۔ جے چچھ ہی تپ جلمے
تہ فر کیہہ فایدہ۔

منیر: تساں کو ماہڑی عزت دا کوئی خیال میںہ۔ تئیں اوہی پرانی رٹ لاک بیٹھے دے ہو۔
مزے کرو۔ میں جلد اں۔ ایہہ آکھ کا اٹھ گیندا ہے تہ پردہ چہڑھ گیندا ہے۔

چھیواں منظر

پر دا اٹھدا ہے تہ شیم تہ سلیم منیر انجینئر کول بیٹھے گیاں ماردے ہوندے ہین۔

منیر: یار سلیم گل تہ توہڑی ٹھیک ہے مگر بڈھیڑاں دا کیہہ کراں۔

سلیم: بڈھیڑاں آپا جلمے ہین۔ چاچے دی پنشن وی چلدی ہوسی ابجاں تہ تنخواہ کہندے ہین۔

ہک چاچی کھیناں والی ہے تہ ہور کیہ نہ خرچہ۔
 شمیم: اوہ اپنی زندگی جی رہے دے ہین توں انہاں واسطے اپنی زندگی کتیاں برباد کرسیں۔
 اگر زیادہ مشکل آئی تہ نال کہن آئیں۔
 سلیم: میرا ہر شہراں بیچ اولڈ اتج ہاؤس بنے دے ہین کاش اگر اتھاوی ہوندا تہ سارے
 بڈھے کھڑکا باڑا آواں۔
 شمیم: بیچ آکھدیں اُنڈیاں تھکاں تہ کروہداں کولوں دؤر رہو جلاں۔
 منیر: تسیں مچ حدماں پار کردے ہو۔ اتنا وی میہ البتہ ہن توں معاشرہ پُرانیاں لوکاں کو یا
 پُرانیاں چیزاں کو میہ پسند کردا۔
 شمیم: ایہی تہ گل ہے نہ۔ اُنڈے مزاج اپنے تہ اُسدے اپنے۔ اُنڈے وقتا بیچ فون نہ آسا۔
 بجلی نہ آسی۔ ہودار مکان نہ آسے۔
 سلیم: بلکہ سڑکاں تے گڈیاں وی نہ آسیاں۔ بڑی مشکل لائف گزاردے آسے۔ اج ہر ہکی
 کئہرا بیچ گڈی ہے۔ ہر ہکی بندے کول فون ہے۔
 منیر: ہاں فالتو گلاں دے بدلے فیس بک چلدی ہے۔ وٹس اپ چلدا ہے پوری دُنیا دی
 انفارمیشن ہر ہکی دے چنتے بیچ ہے۔
 سلیم: غرض اُسدے بڈھے پُرانیاں خیالاں بیچ ہین۔ اوہی پُرانا ماحول اج کتھنا چلدا ہے۔
 دقیانوسی خیال۔
 شمیم: برحال چھوڑو سب گلاں۔ کم دی گل کراں۔
 منیر: کرو ایہہ ذرہ گل چھڑگئی آسی ماہڑے والد صاحب توں۔
 سلیم: مسئلہ ایہہ ہے جے۔ بڑے میر صاحب اسیں دوئی بلانے آسیاں۔
 منیر: کیہڑے میر صاحب۔

سلیم: ایہی جیہڑے ایم ایل اے وی آسے قلندر میر صاحب۔

منیر: کیہہ مسلہ آسا۔

شمیم: مسلہ ایہہ ہے کہ اُندی گدری فاخرہ ماشاء اللہ ہُن جوان ہے۔ تعلیم وی مکمل کر گئی دی ہے۔ توں جان داہیں کہ بڑا آدمی ہے کل توڑیں نوکری وی لوال چھوڑسی۔ اُس کورشتے دی تلاش ہے۔

سلیم: اسیں چہیندے ہاں کہ ایہہ رشتہ توہڑے واسطے منگ کہناں۔ گلاں گلاں بچ اُس توہڑا ذکر وی کیتا۔

منیر: کیہہ پتہ اماں ابا اس بچ راضی ہوسن کہ نہ۔

شمیم: فراویہی دقیانوسی گل۔ اج لوک فون تے رشتے طے کر چھوڑ دے ہین۔ گدر اگدری ہکی دوئے کوفون تے پسند کر کہندے۔ ماو پو توڑیں گل گیندی ہی نیہہ۔

سلیم: ماء پے چچھا خود ہی راضی ہو گیندے ہین۔ پہلیا لوکا توں ہاں کرفردکھ۔ رشتہ تکو کرنا ہے۔ ماو پو کو توہڑی پسند تے ہاں کرنی ہی پسی۔

منیر: ٹھیک ہے چچھساں۔ پہلاں گل تہ کراں دکھاں کیہہ آکھسن۔

شمیم: اُنہاں کو پچھے کولوں پہلاں گڑی کو ہک وار دکھ کہن۔

منیر: یار گڑی میں دکھی دی ہے۔ ماہڑے نال دسویں تک پڑھی دی ہے چچھا میں انجینئر کالج بچ چلا گیاں تہ ایہہ دوئے کالج بچ پڑھی۔ ہائی فائی لوک ہین کیہہ پتہ ماہڑے ماو پو دی سادگی کو دکھ کا ہاں وی کرسن یا نہ۔ اَسدا مکان وی اہجاں انہاں لوکاں دے قابل نیہہ۔ فر پہلاں مگو مکان بنیناں پسی اُس قابل ہو یاں نہ فر۔

سلیم: رشتہ ہو گیا فر مکان وی بن گئیسی۔ ضروری نیہہ گڑی توں کہہ کھڑیں اُنہاں کول چار بچ مکان ہین۔ سرینگر وی ہک بلڈنگ بنی دی ہے۔ اُتھی ایڈجسٹ ہو چھیں۔ چچھا اپنا بنا

کہنیں۔

منیر: نہ بڑا آکھدے ہین کُہر جمائی کُتے دی جائی انسان ہولا ہوگیندا ہے۔ میں کُہر جمائی نہ رہ سکدا۔

شمیم: کُہر جمائی کون آکھدا ہے۔ اُسدے اپنے پُتر ہین۔ ماشاء اللہ باروزگار ہین۔
A کلاس ٹھیکیداری وی ہک کردے ہین۔

منیر: فروی میں کسر اں آکھساں کہ مگو مکان وی دیو۔ فرما پے وی تہ ہین۔
سلیم: یارتوں ہک وار ہاں کر۔ پچھا اسدا کم آیا اسیں کسر اں کرساں فردوستی کدوں کم ایسی۔
شمیم: ایہہ ساریاں گلاں اَساں نال ہی طے کر۔ اسیں اسی داسکھ لوڑ دے ہاں۔ کروڑ پتی آدمی ہے۔ جہیز بچ اتنا گجھ آرہسی کہ توہڑے فرشتے دی رنج رہسن۔
منیر: پچھا بڑا کروگل پچھا دکھساں۔

سلیم: ایہہ ہوئی نہ گل۔ اسیں اج ہی گجھ کارشتہ منگ کہنساں تُوں فکر نہ کر۔ بس ہوگی گل۔
شمیم: اگر خدا نخواستہ توہڑے والدین نہ منن تُوں انہاں کو وقتی طور بلائیں نہ۔ ایں وی وی آئی پی لوک توہڑے شادی بچ ہوسن تُوں اُندا تعارف کسر اں کر لیس۔

سلیم: ہاں سچ آکھدا شمیم۔ تُوں اپنے کُہر بیاہ کر ہی نہ۔ اسیں ڈاک بنگلہ بک کر کہنساں۔
نکاح دی رسم اُتھی ہوگیسی۔ فی الحال کڑی اپنے ماؤ پپو دے کُہر ٹکی ریسیں۔ پچھا جس ویلے تُوں اُس قابل ہوئیں تہ کُہر کہن چھیں۔

منیر: ٹھیک ہے فر میں فی الحال اماں لبے کو اس بارے بچ گل ہی نہ کردا باہر و باہر ہی تیاری کر کا نکاح خوانی کر چھوڑساں۔

شمیم: بالکل صحیح۔ اج اسیں جل کا طے کر چھوڑ دیاں فرتو پیتہ دے چھوڑساں تُوں اپنی تیاری کو لگ چھیں۔

سليم: چچا آساں کو اجازت دے آسیں چلياں هور مچ سارے كم وى هين۔ چچھا مير صاحب
كو وى ملنا هے۔

منير: ٹھيك هے اللہ حافظ۔ ايہہ دوئى اُٹھ كا نكل گيندے هين تہ آسد اے فردوس اندر داخل
هوندا هے۔ اس دا هر دكھ كا كجھ نيہہ آكھدا منير اگو پيا لياں چا كا باهر نكل گيندا هے۔ پردہ
چہڑھ گيندا هے۔

ستواں منظر

پر دا اُٹھدا هے فردوس تہ ريشماں هين۔

ريشماں: چچھا اللہ زندگی كرس هور ترقى هوس۔ مت كُره عقل آهى گيسيس۔

فردوس: پانى خاصا سراتون لنگھ گيا بڈھے۔ آساں كيهنہ كيتا تہ آساتہ آساں نال كيهنہ هور هيا
هے۔ پتہ نيہہ اللہ تعلى آسدے صبردى آزمائش كهندا هے۔

ريشماں: شايد او هى هے ورنہ زيارتياں سونت سونت منگيا۔ نہ رات ڈھي نہ تہياڑ۔ محنت
مُزورى كركا پتر پاليا پڑھاليا۔ اج ويلہ پھل كھادے دا آياتہ آساں كو حقير سمجھ كا پاسا پرت
رهيا۔

فردوس: افسوس جياں دسويں پاس هويا آسا اگانہ پڑھاليا دا هووے هے تہ آساں كول هى
هووے۔ اج افسر بنياں تہ پرايا هوگيا۔

ريشماں: اس كولوں ولنے پنهاجى دا الطاف سو درجے بہتر هے۔ انپر ٹھ هے مگر ماؤ پچو دي
خدمت پنج رات تہياڑى كھلتا دا هے۔

فردوس: سچ آكھدى هیں۔ جنده پتر وى افسر بنے۔ اُندى حالت اوترياں كولوں وى بدتر
هوگى دي هے۔ كوئى سعوديه نكراں مار دن كجھاں سرينگر مگان بنا كهنده اُتھى بهر هئے۔
ماپے كهر تر كده تہ تر سدے۔ كيهنہ فايدہ۔

ریشماں: ہائے ٹکاں اجی اولادی کو۔ ہڈوں نہ ہوں اجے بچے۔
 فردوس: انہاں نال وی چکھا ایہی ہوسی۔ مگر کون دھسی۔ ہدایت رب کول ہے۔ جیہڑے
 صالح بچے ہین اوہ کتنے وی بڑے افسر بن چکھن مگر ماپنہ کو نیہہ چھوڑ دے۔ بوہا ٹھکورن
 ہوندا ہے۔ واز ایندی ہے۔ فردوس اٹھکا دکھدا ہے تہہ اسلم داخل ہوندا ہے۔

اسلم: السلام علیکم چاچا۔

فردوس: خوش ہوکا وعلیکم سلام بچے۔ اوگر پیسے بٹہ پرت اج ماہڑا اسلم آیا۔
 ریشماں: وعلیکم السلام۔ وعلیکم السلام۔ آچھ لکھیں۔ تُوں اہجار میں کہ آساں دارمڑکا وی نیہہ
 دکھیا۔

اسلم: نہ چاچا ہا ہر و باہر تہدی خبر رکھدا رہیاں البتہ تہدی کھرنہ آیا۔
 فردوس: بچراتنے بے سہارہ اُس ویلے نہ ہوئے جس ویلے کہنے آسیاں اج منیرسن آساں کو
 اپنی افسری اجی چکائی کہ دکھاں تے دکھنہ پے گئے۔
 اسلم: چاچا تہدی صبرادی مار پے گئی۔

ریشماں: کیہہ ہو یا۔

اسلم: اتروں جیہڑا ہاڑا آیا۔ اُس بچ چھیاری والا پل رُہڑ گیا۔ منیرسن رشوت کھا کا اُس بچ
 کہنیا سامان بہا لیا دا آسا۔ محکمے والیاں نوکری تُوں ڈس مس کر چھوڑیا۔
 فردوس: حرامی کماں دا پھل ایہی ہوندا ہے۔ مگو پہلاں شک آسا کہ ایہہ شمیم تہہ سلیم اسکو
 ڈوب کا چھوڑسن۔ اج ہو ہی گیا۔ تاں ہی اج دُوا تہیاڑہ کھرا کو نیہہ آیا۔
 ریشماں: ماہڑیا اللہ۔ ہُن کیہہ ہوسی۔

اسلم: کیہہ ہوسی شروع ہی بچ ریکارڈ خراب ہو گیا تہہ دوئی جانی نوکری نیہہ تھہنا سکدی۔ گئی
 زندگی خراب ہو گئی۔ اج ہی کجھ کرنا پیسی۔

فردوس: ہُن کیہنہ ہوسکدا ہے۔ ماہڑے ہتھ پیر بنھ چھوڑے پہلاں تھیں ہی۔ پے آکھالنا تھیں انکار کر چھوڑیا۔ ہُن میں کیہڑے مُنہواں نال کچھ کا آکھساں کہ ماہڑا پتر ہے۔

ریشماں: آکھدے ہین پتو پتر ادا دل بٹ ماو پتو دا دل پٹ۔ پتر پہناویں جیساوی کرے آخر ولایت تہ تو ہڑی ہے۔ جُل اِج وقت ہے کسی افسرادی منت سماجت کر۔ اگر کچھ ہو گچھے۔

اسلم: سچ آکھدی ہے چا چا۔ تُسیں دل بڑا کرو۔

فردوس: ہچھا وا کوڑی گُہٹ پُہر نی پیسی۔ مگر اِس کو نہ آکھیں۔ میں خدا کو منظور ہو یا کم کرالساں۔ ایہہ بال تہ پانچ ائیں نیہہ چٹے ہوئے۔

ریشماں: عمر ہوئی تلو کوڑی گُہٹ پُہر دیاں اِج زورادی گُہٹ مار چھوڑ۔

فردوس: ماہڑی کوڑی گُہٹادی تُسیں مچ قدر کر دے۔ اللہ تُساں کوتاں ہی سیاندا ہے۔

اسلم: چا چا۔ اِج وقت ہے۔ میں وی کوشش کر کا کسی دی سفارش آساں تُسیں اسی محکمے دے ملازم رہے دے ہو۔ چیف بڑا ہچھا آدمی ہے۔ تُسد الحاظ ضروری کرسی۔

فردوس: ہچھا بچہ اللہ دی مدد ہووے حضرت پیر دستگیر صاحب دی مدد ہووے اُمید ہے

ماہڑی عرض پئییاں نہ سٹسی۔ چیف صاحب نال میں ڈیوٹی دتی دی ہے۔

ریشماں: ہچھا مچ تھکاں نہ مار چڑھ گڈی تے جُل۔ چیف صاحب سرینگر ہے اتھا پردے نیہہ۔

فردوس: میں کپڑے بدلاواں تہ جُلداں۔ اسلم توں وی ماہڑے نال تیار ہو۔

اسلم: ہاں چا چا میں بس تیار ہی ہاں۔ ضرور جُلساں۔ آکھدے ہین دوست اوہ جیہڑا مصیبت ویلے کم آوے۔

ریشماں: ہاں بچہ صدقہ ہووئیں جُلو۔ اُس گتے دیاں گلاں دار نہ کچھو۔ اُس دامغز مارے گیادا آسا۔ آکھدن سوڑے پہنا نڈے بچ خیر نیہہ پچدی۔

فردوس: اییاں آکھنا جے کتیاں کہے نیہہ پچیا۔

ریشماں: اپنا ٹھہڈ پھٹا وے۔ سولاں کھادی دیاں ہین۔ نہ پچھیا تہ فرکیہ نہ ہو یا۔ اللہ تو ہڑی زندگی کرے توں جی ہیں مگو ہور کسی دی خدمت دی ضرورت ہی نیہہ۔

اسلم: اٹھو چا کپڑے بدلاؤ۔ ”فردوس اٹھ گیندا ہے“

ریشماں: اسلم پڑا توں ضرور نال جُل میں وی بیکار نہ بہیندی 100 رکعت نفل وی پڑھساں۔ بیباں دی زیارتی تے گچھ کا زیارت وی سونتساں تہ نیاز وی رکھساں۔ اللہ ماہڑے بچے کو بہنال کر چھوڑے۔

اسلم: ہاں چاچی۔ اپنے ماہ پپو دی دُعا ستویں آسمان تک پُچدی ہے۔ رب تعالیٰ جلدی قبول کر چھوڑے۔ چنگا ہو یا اس کو نصیحت وی لگ گئی۔

ریشماں: چچھا اٹھو۔ بڈھاوی تیار ہو کا نکل گیا ہوسی۔ باہر کھل کا دکھتا ہوسی۔

اسلم: دُعا یاد رہیو سلام علیکم خدا حافظ۔

ریشماں: خدا حافظ ”پردہ چہڑھ گیندا ہے“

اٹھواں منظر

پردا اٹھدا ہے سٹیج تے ہک شخص کرسی تے بیٹھا ہوندا ہے سامنے میزاتے کچھ

فائلاں پئی دیاں ہین۔ ہکی فائیل کو نظر ماردا ہوندا ہے تہ فردوس چہرا اسی سلام کردا ہے۔

فردوس: اسلام علیکم جناب۔

افسر: وعلیکم السلام آؤ فردوس کیسے ہو۔

فردوس: جناباں دی مہربانی۔ شکر ہے جناباں سیان کہندا۔

افسر: تمہیں کون بھولے گا۔ تو تو ہمارے محکمہ کا پُرانا وفادار آدمی ہے۔

فردوس: جنابوں کی دریا دلی ہے۔ ورنہ ہم چھوٹے ملازموں کو کون یاد کرتا ہے۔

افسر: نہیں بھائی جس کے ساتھ دو سال گزارے ہوں اُسے نہ یاد رکھنا تو حماقت ہے۔

فردوس: اسی واسطے اللہ پاک جناباں کو چیف انجینئر دی گرسی تے فائز کیتا ہے۔ تئساں کو چیف بنے دی مبارک۔

آفسر: خیر مبارک شکر ہے اللہ کا۔ آج کیسے آنا ہوا۔

فردوس: جناب تئس دی دعائی نال ماہڑا بچہ انجینئرنگ پاس کر کا اسی محکمے بچ ایڈ ہاک تے اسٹنٹ انجینئر لگ گیا آسا مگر چند لوکاں دی بُری صحبت اُس کو خراب کر چھوڑیا۔
آفسر: اچھا اچھا منیر کی بات کرتے ہو۔ وہ تمہارا بیٹا ہے۔

فردوس: ہاں جناب۔

افسر: یہ وہی لڑکا ہے جس نے دفتر میں اپنے باپ کو بیٹا کہنے سے انکار کر دیا ہے۔

فردوس: جناب ماہڑی بد قسمتی ہے۔

افسر: پھر رہنے دو۔ اس کو سبق سکھانا ہی پڑے گا۔ تمہیں پتہ ہے اُس نے ڈیڑھ کروڑ روپے کا گپلا کیا ہے۔ ٹھیکیداروں سے مل کر پل کا میٹریل ناقص ڈالا اور سیلاب کے ایک ہی جھٹکے سے سارے کا سارا پل بہہ گیا اور پے منٹ پوری نکال لی ہے۔

فردوس: ”پیراں چڑھ گیندا ہے رواں پٹاس کر دا ہے“ جناب کن چھکنا ٹھیک ہے مگر کن پٹنا ٹھیک نیہ۔ ہک موقع دے چھوڑو۔

افسر: بھائی ہر دفتر کو اسکی کاپیاں چلی گئی ہیں۔

فردوس: ”داڑھی کو تھلا کا“ جناب اس چٹی داڑھیدی لاج رکھو۔ اہجاں تئس دے ہتھانچ ہے۔

افسر: اچھا اچھا پاؤں چھوڑو۔ میں دیکھتا ہوں۔ اُس کو بلایا ہے آتا ہی ہوگا۔ آرڈر کاپی میں کچھ گنجائش ہوئی تو دیکھوں گا۔

فردوس: جناب میں بڑے توقعے نال تئساں کول آیا ہاں۔ میں ہُن ریٹائر ہونا والا ہاں۔
کچھ رحم کرو۔

افسر: ٹھیک ہے ٹھیک ہے اُدھر بیٹھ جاؤ۔ ”فردوس کو نے بیچ بکلی گُرسی تے بہرہ رہندا ہے تا
تکر منیر اندر داخل ہوندا ہے۔ سلام پڑھدا ہے۔
آفیسر: علیکم السلام آکھ کے مخاطب ہوندا ہے۔
افسر: تم ہی منیر ہو۔

منیر: جناب جی جی، منیر ہوں۔

افسر: یہ گپلاں کیوں کیا؟

منیر: چُپ ہو گیندا ہے۔

افسر: چُپ کیوں ہے اسٹنٹ انجینئر صاحب۔ تم نے والد کو کیا کہا تھا کہ دفتر میں مجھے اپنا
بیٹا ظاہر نہ کرنا۔ کیونکہ تو افسر ہے اور تمہارا باپ چیرا سی۔
منیر: نہ جناب ایسی بات نہیں۔

افسر: بکواس کرتا ہے۔ تو نے انہیں دھتکار دیا تھا اور چلا تھا امیر گھر میں شادی کرنے۔ جس ماں باپ
نے اتنی محنت سے پالا پوسا پڑھایا وہ گرسٹو ہو گئے اور ایک ہی سال میں ہوا میں اُڑنے لگا وہ بھی
ایڈ ہاک ملازم۔ شرم کرو شرم۔ ڈوب مرو پانی میں۔ تو کہتا ہوگا کہ تمہارے باپ نے مجھے یہ سب بتایا
ہوگا۔ ہرگز نہیں ترابا پ تو وفادار اور دیندار ملازم ہے۔ یہ سب مجھے غلام محمد نے بتایا تھا کہ کس
طرح تو روزانہ باپ کو نارچر کرتا تھا۔ تو سوچتا ہوگا کہ دفتر والوں کو یہ پتہ نہیں ہے کہ تو کس کا بیٹا
ہے۔ یہ تمہاری بھول تھی۔ دفتر والے یہ سب جانتے تھے۔ البتہ جان بوجھ کر چُپ تھے۔ اب تمہارا
بہناں ہونا مشکل ہے بلکہ یہ روپیہ تمہیں بھرنا پڑے گا۔ ورنہ پولیس تجھے پولیس کیس بھگتنا ہوگا۔
منیر: جناب آج کی معافی دے دیں مجھ سے انجانے میں بھول ہو گئی اور میں لالچ میں
آ گیا۔ آئندہ ایسا نہیں ہوگا۔ میری توبہ۔ میں ہر طرح سے معافی دینے کو تیار ہوں۔ ایک
بار معاف کر کے سُدھرنے کا موقعہ فراہم کریں۔

افسر: دفتر کام میں معافی نام کا کوئی لفظ نہیں ہوتا۔ اگر معافی مانگنی ہے تو اُس بوڑھے باپ سے مانگو جو تمہارے اس برتاؤ کے باوجود بھی میرے پاس دوڑا آیا اور میرے پاؤں پڑھ گیا۔ دیکھ شفقتِ پدری کس کو آکھدے ہیں۔ اج تلگو سمجھانی چانسیدی ہے۔
منیر: پیو دارمڑ کا۔ ابا جی مگو معاف کر چھوڑو۔

آفسر: ”دوڑ کر پاؤں پکڑو اور معافی مانگو۔ باپ کا بڑا دل ہوتا ہے۔
منیر: ”دوڑ کر پیو دیاں پیراں چھڑھ گیندا ہے تہ آکھدا ہے“ ابا جی مگو معاف کر چھوڑو۔ میں اماں کو لووی معافی منگدا ہاں۔ ماہڑے تھیں مچ بڑی غلطی ہوئی دی ہے۔ اللہ واسطے مگو معاف کر چھوڑو۔

فردوس: ”اُسدے ہتھ پکڑکا“ اللہ معاف کرے میں معاف کیتا اٹھ کا سینے نال لیندا ہے تہ رونا لگدا ہے“ جمل کوڑی گھٹ پھر کہندی ہے۔

افسر: گدھے یہی باپ میرے پاؤں میں پڑھ کر گڑ گڑایا تھا۔ جس کی وجہ سے میں نے تمہیں بحال کرنے کا فیصلہ کر لیا ہے۔ جا کر بیان حلفی لاؤ کہ دوبارہ ایسی غلطی نہیں کروں گا اور ساتھ میں یہ بھی لکھ کر لاؤ کہ اپنے ماں باپ کو چھوڑ کر کہیں نہیں جاؤں گا اور انکی خدمت تا حیات کرتا رہوں گا اور ان کی مرضی کے مطابق شادی کروں گا۔ جاؤ دفع ہو جاؤ۔

منیر: ٹھیک ہے جناب میں نوکر، غلام۔ اٹھو ابا جی، باہروں اسلم وی اندر ایندے اسلم کو دکھ کا اُسدے گلے نال چھڑ گیندا ہے تہ ہڈک ہڈک کے رونا ہے۔ پردہ چھڑھ گیندا ہے۔

